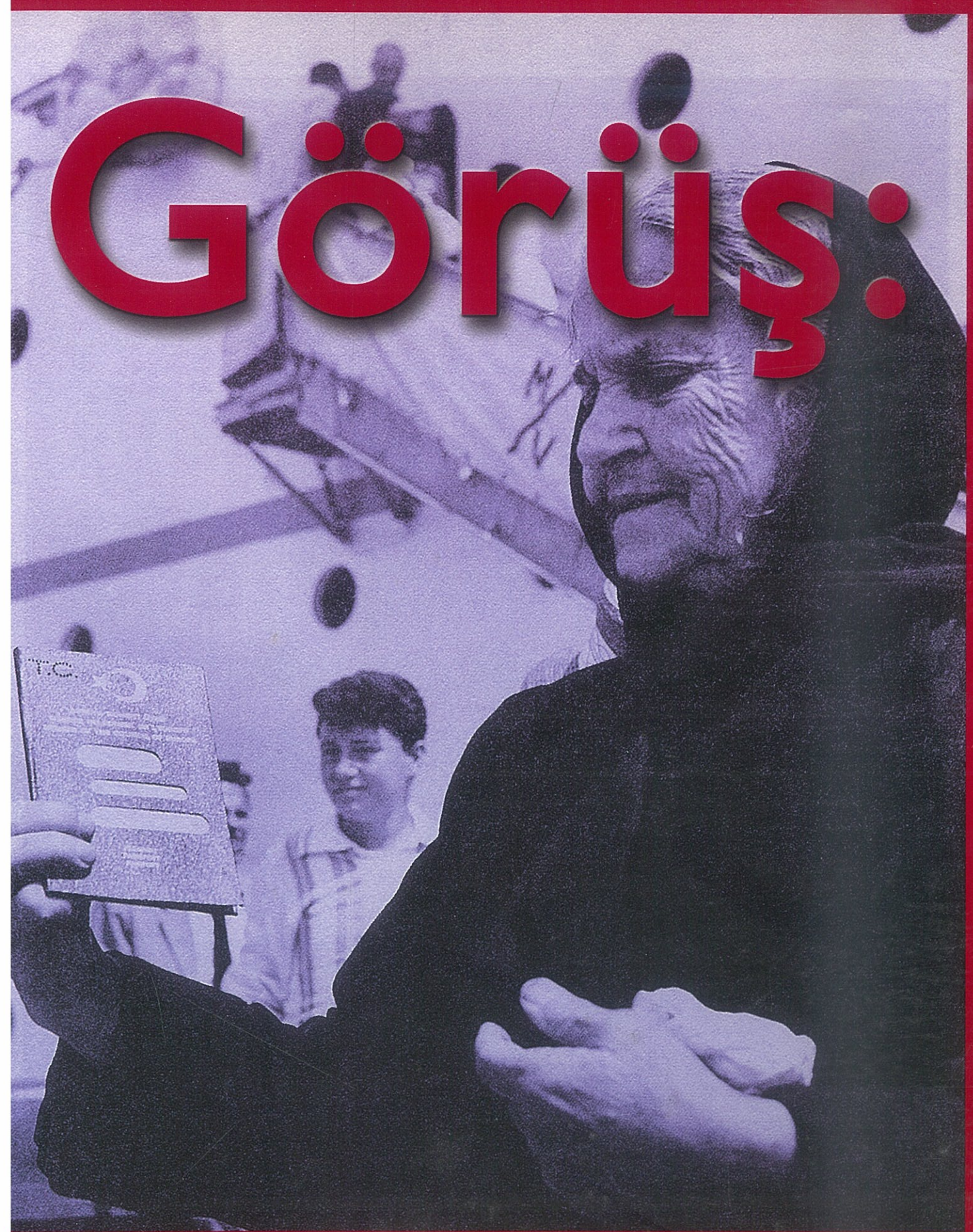

Görüş:

TÜRKİYELİ RUMLAR

Gidenlerle, kalanlarla...

Bazı Erkekçe Ayrıntılar...

Marks & Spencer yeni sezon erkek iç giyim koleksiyonunda birbirinden rahat ve fonksiyonel ürünleri yaşamınıza renk katmak için sunuyor. Farklı yaşam tarzlarına ve stillere göre tasarlanmış, bildiğiniz Marks & Spencer kalitesiyle üretilmiş mükemmel bir koleksiyon.

Likralı Trunk

Koton Boxer

Anti Bakteriyel Çorap

MARKS & SPENCER

İstanbul Akmerkez • Bağdat Cad. • Nişantaşı • Carousel • Capitol • Profilo
Ankara Tunalı Hilmi • Bilkent İzmir Kipa • Carrefour Bodrum

• 3 taksitle ödeme imkanı

Genel Yayın Yönetmeni'nin notu:

Seçim sonrası yokmuş gibi...

Tarihimizin gördüğü en uzun süreli koalisyon hükümeti, ortaklardan birinin içinden yeni bir parti çıkmasına karşın, dağılmadan aynı ortaklarla ülkeyi seçime götürüyor. Koalisyon hükümetinin iç bağları çok esnek olduğu için kuruluşundan itibaren ortaklar arasındaki görüş ayrılıklarına ve içten gelen her türlü darbeye dayandı ama, dışarıdan gelen etkilere karşı aynı güçte olamadı. Bu yüzden de kamuoyunda yükselen "hemen seçim olsun" çağrılarına kayıtsız kalamadı. Tamam seçim olsun, işte tarih denildi. Ama yine kamuoyunun siyasi partiler yasası ve seçim yasası değişsin yolundaki talepleri es geçildi. Bu koşullar altında gidilecek bir seçimin siyasi istikrarsızlığa çözüm getirip getirmeyeceği ise yine kuşkulara yol açıyor. Son on yılda yapılan seçimler, oy verme gününün hemen arkasından sonuçların meşruiyetini konu alan tartışmalara neden olmuştu. Bu kez, sandığa gidilmeden sonuçların kamuoyunun tamamını temsil etmeyeceği ve iki yıl içinde yeniden seçimin zorunlu hale geleceği öne sürülüyor ve ciddi biçimde tartışılıyor.

Siyasi alandaki bütün olumsuzluklara karşın, ekonomi az çok dengede gidiyor. Enflasyon son yılların en düşük oranına gerilerken, yılın ilk çeyreğinde ekonominin, olumsuz beklentileri boşa çıkararak büyüdüğü görüldü. Piyasalar, galiba, siyasetle ekonominin bağının kesilmesi gereğini siyasetçilerden daha erken algılayıp olumsuz beklentilerle uğraşmak yerine gerçekçi önlemleri alıyorlar. İç piyasadaki talebin durma noktasına gelmesi, iç pazara dönük üretim yapan şirketleri zorladı, ama daha önemlisi, irili ufaklı bütün oyuncular ihracatı denemeye ve ayakta durmanın yolunun döviz girdisinden geçtiğini anlamaya başladılar.

Uygulanan ekonomik programda, seçim amaçlı sapmalar olmayışı ya da sapmaların küçük boyutlarda kalması ise, bu seçimle ilgili kayıtlar tutulurken üzerinde durulması gereken en önemli nokta oldu.

Seçim propogandaları ve tartışmaları, doğal olarak ekonomik veriler üzerinde sürüyor. Ama asıl önemlisi, seçim sonrası iktidarı bekleyen dış sorunlar. Olası bir Irak savaşı, AB üyeliği konusundaki beklentiler ve Kıbrıs sorununda çözümü zorlayan gelişmeler. Siyasi partiler, bu sorunlar gündemde yokmuş gibi çalışmalarını sürdürüyorlar.

Biz de, Görüş'ün bu sayısını gündemdeki seçim yokmuş gibi hazırladık. Seçim öncesi ve sonrası konularına dokunmadan, azınlıklar konusunda Ermenilerle başladığımız diziye bu kez Rumlarla devam ediyoruz. Türkiye'de Rumların geçmişi ve bugünü... Cumhuriyet öncesi dönem, büyük göç ve sonrasında Rumlar... Rumların Türk toplumuyla ilişkileri ve üzerimizde bıraktıkları etkiler...

İlgiyle okuyacağınızı düşündüğümüz bu sayıya Prof.Dr. Stefanos Yerasimos, "Osmanlı ve Bizans'ın yeniden icadı", Dr. Damla Demiröz "1922 Göçü", Herkül Millas "İstanbul Rumları, nasıl anılıyor, nasıl tartışılıyor", Avukat Murat Cano "Azınlık kurumları" başlıklı incelemeleriyle konuk oldular.

Eğitim, İstanbul'daki Rum semtleri, Rumların basın ve basın faaliyetleri, kiliseleri, yemekleri ve Rum müziği ise diğer konu başlıkları.

Gazeteci Stelyo Berberakis'in Atina'daki küçük İstanbul anlatımı ise Sarı Sayfa'yı renklendiriyor.

Gelecek sayıda buluşmak dileğiyle,

Saygılarımla
Dr. Haluk Tükel

EYLÜL - EKİM 2002

İÇİNDEKİLER

Görüş:Eylül-Ekim 2002

GÖRÜŞ AÇISI 1

Yayın Yönetmeninin Notu: Dr. Haluk Tükel

GÖSTERGE 4-5

Mevcut ekonomik programın başarısı, iç dinamiklerden çok, Irak operasyonu, yükselen petrol fiyatları sonucu global ekonomide yavaşlama ve yıl sonunda Kopenhag zirvesinden çıkacak sonuçlar gibi uluslararası risklere odaklanmış durumda.

GÖRÜŞ 6-7

Tuncay Özilhan, 3 Kasım erken seçimleriyle birlikte başlayacak yeni dönemde, ekonomik programın devamı ve ekonomiyi iyileştirmeye yönelik yapılacakların büyük önem taşıdığını belirtiyor.

KAPAK

GÖRÜŞ'ün bir süredir tematik olarak sürdürdüğü

Türkiyeli azınlıklar konusu bu kez Türkiyeli Rumlarla devam ediyor.

Rumların sayıları geçmişte yüzbinlerle ölçülürken, bugün ancak 1.500 ile 300 bin arasında tahmin ediliyor. GÖRÜŞ bunun nedenlerine, Rum kültürüne, sorunlarına, dönüm noktalarına, kurumlarına ve tarihsel sürece yer veriyor.

16. yüzyıl boyunca Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları arka arkaya aynı coğrafyayı, İstanbul'dan yönettiler. Bizans ve Osmanlı'nın birbirini ne kadar ve hangi biçimde etkilediğine Prof. Dr. Stefanos Yerasimos'un makalesi yanıt veriyor.

1922 tarihinde yaşanan Nüfus Mübadelesi bir dönüm noktasıydı.

Bu kararla 1.5 milyon Rum ile, 400 bine yakın Müslüman yer değiştirdi. Gazi Üniversitesi'nden Damla Demiröz, Mübadele'yi anlattığı yazısında, o günleri yaşayanların tanıklığına da veriyor.

Bugün sayıları ancak 1.200 olan İstanbullu Rumların nasıl anıldıklarını ve tartışıldığını ele alan araştırmacı Herkül Millas, farklı çevrelerin azınlıklara bakışını da değerlendiriyor.

Yönetim:

TÜSIAD: Meşrutiyet Caddesi 74, Tepebaşı 80050, İSTANBUL Tel: (0212) 249 54 48-249 07 23

• TÜSIAD Adına Sahibi: Tuncay Özilhan

• Genel Yayın Yönetmeni ve Sorumlu Müdür: Haluk Tükel • Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Ümit İzmen

• Yayın Kurulu: Tuncay Özilhan, Sinan Tara, Ümit İzmen, Necla Zarakol

Görüş: TÜSIAD'ın iki ayda bir çıkan yayın organıdır. Görüş'te yayınlanan tüm yazılar, açıkça yazı metninde belirtilmedikçe kuruluşun resmi görüşünü belirtmez. İmzalı yazılarda belirtilen görüşler sadece sözkonusu yazarların fikirlerini ifade eder.

- 34-42 Azınlık kurumlarının sorunlarını ve çözüm yollarını tartışan Murat Cano'nun makalesi, gündemde olan AB uyum yasaları çerçevesinde çıkarılan tasarı ile güncellik kazanıyor.
-
- 44-49 Hristiyan dünyasının en önemli merkezleri arasında sayılan İstanbul Rum Patrikhanesi her dönem merak konusu oldu. Gazeteci Rıdvan Akar, İstanbul Patriği I. Bartholomeos'la yaptığı söyleşide, Patrikhane'nin kapısını aralıyor.
-
- 50-52 Rumların en büyük sorunlarından biri de kuşkusuz eğitim. 35 yıl boyunca Zografyan Lisesi Müdürlüğü yapmış olan Dimitri Frangopulos hayatı önem taşıyan bu konuyu değerlendirirken istatistiklere de yer veriyor.
-
- 54-58 İstanbul'da ki Rum semtlerinin tarih içindeki değişimini anlatan yazar Orhan Türker, aynı zamanda küçük bir İstanbul gezintisi de yapıyor.
-
- 59-63 Yazar İlhan Eksen, çok özel bir yeri olan Rum mutfağının inceliklerini aktarıyor ve yaşam biçiminin mutfakla ne kadar iç içe olduğunu gösteriyor.
-
- 64-68 Açık Radyo'da uzun zamandır program yapan Ariana Ferentinou, Yunan müzik geleneğinde ölümün gücünü ve sürekli bir tema oluşunu örneklerle anlatıyor.
-
- 69-71 Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde basın ve basın faaliyetlerini gazeteci Mihail Vasiliadis ele alırken,
- 72-78 Rum Ortodoks kiliselerine ilişkin ayrıntılı bilgiyi sanat tarihçi Zafer Karaca veriyor.
-
- 79-80 **S A R I S A Y F A**
Gazeteci Stelyo Berberakis "Atina deyince ilk akla gelen..." diyor ve ilk çağrışımlardan yola çıkarak Atina'yı, küçük İstanbul olarak adlandırılan Paleon Faliron semtindeki Türkleri ve yaşam biçimlerini aktarıyor.
-

Y a y ı n :

- Yazı Kurulu: Necla Zarakol, Hülya Demir Görsel Yönetmen: Kayahan Karaoğlu
- Prodüksiyon: Zarakol İletişim Hizmetleri Tel: (0212) 217 29 99 (Pbx) Faks: (0212) 217 31 40 e-mail: gorus@superonline.com
- Basım: Eren Ofset Matbaacılık A.Ş. Organize Sanayi Bölgesi, No.103 İktelli - İSTANBUL Tel: (0212) 549 25 68
- Reklam ve Halkla İlişkiler: P.M. Reklamcılık Ltd.Şti. Genel Müdür: Gülbin Erduran, Genel Müdür Yardımcısı: Sevdâ Çoban Tel: (0212) 513 84 60-61/Faks: (0212) 513 84 63
- Abone başvuruları: ABONET Tel: (0212) 222 72 06 Faks: (0212) 222 27 10 e-mail: abonetw@abonet.net, www.abonet.net Abone Dağıtım: Aktif Dağıtım

Ekonomik büyüme, erken seçim ve Irak operasyonu

Yılın ilk dört ayında beklentilerdeki hızlı iyileşmenin yanı sıra, dış ticaretteki olumlu trend, IMF kredisi ve eu-robond ihraçları sonucu döviz girdisindeki artış, TL'nin dolar karşısında reel olarak %22 değerlenmesini sağlamış ve bu hızlı değerlenme bir çıpa etkisi yaratarak tüm nominal fiyatları aşağı çekmeyi başarmıştır.

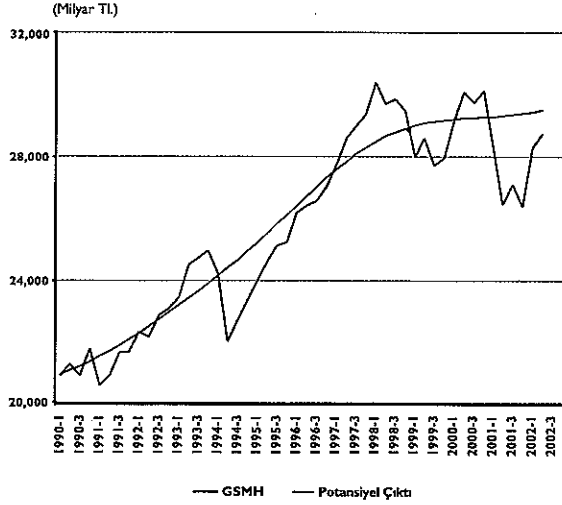
Mayıs başından itibaren artmaya başlayan siyasi belirsizliğin etkisiyle kurlarda ve faiz oranlarında yukarıya doğru ivmelenme olmuştur. TL'deki reel değerlenmenin en yüksek noktaya ulaştığı Nisan ayı ile kıyaslandığında, Haziran ayında TL dolar karşısında reel olarak %13 değer kaybederken nominal faizler %55'lerden %70'lere tırmanmıştır. Artan belirsizliğe rağmen, sene başındaki olumlu ortamın etkisiyle alınan üretim kararlarının hayata geçirilmesi sonucunda, ikinci çeyrekte GSMH, %8.8 ile beklentilerin üzerinde büyümüştür.

İkinci çeyrekteki yüksek büyüme performansı ilk yarı yılda GSMH büyümesini %4.7'ye taşırken, GSYİH büyümesi ise %5.3 olarak gerçekleşmiştir. İhracattaki yüksek performans, stok yenilemesi ve zayıf baz etkisi sonucunda ilk yarı yılda %7.3 oranda büyüyen sanayi üretiminin, ilk yarı yılda GSMH büyümesine katkısı %2.5 olmuştur. Aynı dönemde, hızlı toparlanma sürecine giren ticaret sektörü %1.5 ile GSMH büyümesine ikinci en iyi katkı yapmıştır. Talep tarafından bakıldığında ikinci çeyrek itibarıyla, iç talepteki gerilemenin durduğu, %8.8 oranında artan dayanıklı tüketim malı harcamalarının ise ekonomik canlanmayı işaret ettiği gözlenmiştir. Yaşanan derin krizle büyük dalgalanmalar gösteren nominal fiyatların henüz tam dengeye gelememesi sonucunda, ilk yarı yılda yatırımlar %11.7 oranında gerileyerek GSYİH büyümesini %2.8 puan aşağıya çekmiştir. Mart ayından itibaren sanayi üretiminde önemli bir yer tutan stok yenilemesi, yılın ilk altı ayında milli gelir artışına katkıda bulunan faktörlerin başında gelmiştir. Bir önceki sene büyümeyi %4.4 puan aşağı çeken stok değişimlerinin 2002 yılında büyümeye katkısı %8.7 olmuştur.

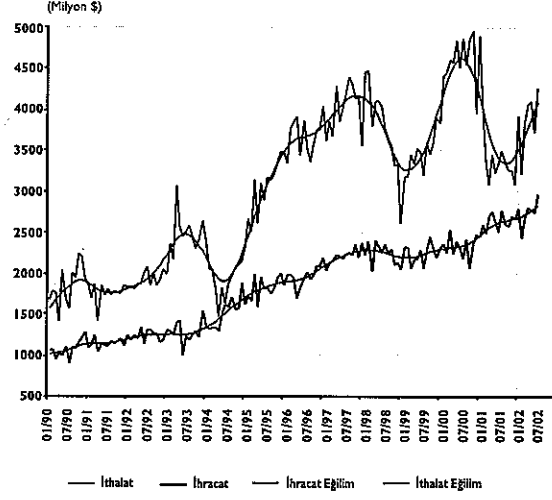
Mali sektördeki gelişmeler önemli ölçüde stok artışından kaynaklanan hızlı büyümenin finansman kısmını yansıtmamaktadır. İlk yarı yılda geniş para arzı olarak bilinen M2Y yıllık bazda ortalama %10.1 oranında reel gerileme göstermiştir. Aynı dönemde yurtiçi TL kredi hacmi ise, tas-

fiye olacak alacakların karşılık ayrılarak sistemden çıkarılmasının da etkisiyle, yıllık bazda ortalama %33.2 reel gerileme göstermiştir. Döviz pozisyonlarının kriz sonrası sağladığı yüksek kazançların yanı sıra, firmaların mali sistem dışında tuttıkları tasarruflar ve firma içi finansmanın Hazine'nin IMF kredisinin yardımıyla iftadan daha az borçlanarak piyasaya bıraktığı likiditenin, yaşanan hızlı üretim artışının bir kısmına kaynak oluşturduğu düşünülmektedir.

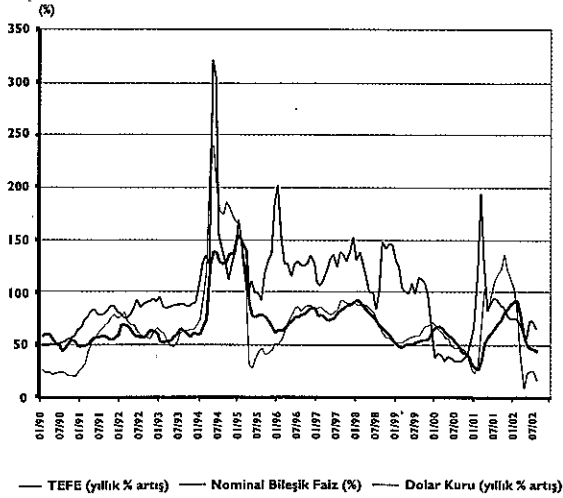
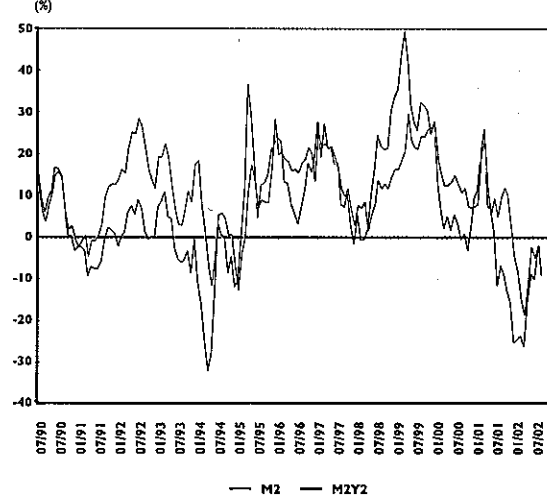
Temmuz ayı sonunda meclisin erken seçim kararı alınmasıyla siyasi arenada oluşan belirsizlik azalmıştır. Uygulanan ekonomik programın getirdiği yapısal değişiklikler sonunda siyaset ve ekonomi arasındaki yakın ilişki zayıflamış, Merkez Bankası'nın bağımsızlığı, kamu disiplini ve sektörel düzenlemelerle ekonomi yönetiminin seçim dönemini popülizmden uzak sürdürebilmesine imkan sağlamıştır. Nitekim, gerek TÜSİAD gerek TCMB beklenti anketlerinde, erken seçim kararına rağmen temel ekonomik büyüklüklerde bir bozulma beklenmemektedir. Ekonomik istikrar için, uygulanan IMF destekli ekonomik programın temel çerçevesinin gerekliliği, siyasi partiler tarafından da kabul edilmektedir. Siyasi partilerin programlarının büyük çoğunlukla kamu disiplini, kamuya etkinlik kazandırılması ve özelleştirmenin hızlandırılması ve enflasyonla mücadele konularında birleştiği görülmektedir. Mevcut parti programlarının bir başka özelliği ise, daha önceki seçimlerde daha fazla yer tutan popülist söylemlerin, daha kısıtlı ve yüzeysel olarak yer almasıdır. Bu bağlamda, yakın gelecekte Türk ekonomisi için en önemli tehdit, erken seçimlerden ziyade, olası bir Irak operasyonudur. Türkiye, Körfez Savaşı'nın ekonomik kayıplarını hala hissetmektedir. Bölgedeki ekonomik faaliyetlerin durması özellikle az gelişmiş Güneydoğu Anadolu bölgesindeki sosyal çarpıklıkları da ortaya çıkarmış, bölge sorunlarını derinleştirmiştir. Körfez Savaşı'ndan zarar gören Ürdün, Mısır ve İsrail gibi ülkelerin uğradıkları ekonomik kayıplar telafi edilirken, Türkiye'nin benzer istekleri karşılıksız kalmıştır. Irak'a yapılacak yeni bir operasyon yalnızca dış ticaret ve turizm kayıplarına değil, makro ekonomik dengelerde önemli dalgalanmalara yol açabilecektir. Bu açıdan, mevcut ekonomik programın başarısı iç dinamiklerden çok, Irak operasyonu, yükselen petrol fiyatları sonucu global ekonomide yavaşlama ve yıl sonunda Kopenhag zirvesinden çıkacak sonuçlar gibi uluslararası risklere karşı hassasiyet taşımaktadır.

GSMH* VE POTANSİYEL ÇIKTI

* Mevsimsellikten arındırılmış, reel düzey.

**MEVSİMSELLİKTEN ARINDIRILMIŞ
DIŞ TİCARET**

* Kaynak: DİE, Kendi hesaplamalarımız.

**ENFLASYON, NOMİNAL FAİZ
ORANLARI VE DOLAR KURU****REEL PARA ARZLARI
(Yıllık Yüzde)**

Ekonomik öncelikler gözardı edilmemeli

Tuncay Özilhan

Türkiye seçim atmosferine girdi. 3 Kasım 2002 tarihinde yapılacak olan erken genel seçimlerden sonra Türkiye'de yeni bir dönem başlayacak. Bu dönemde ekonomik programın devamı ve ekonomiyi iyileştirmeye, krizden çıkışı hızlandırmaya yönelik yapılacaklar konusu büyük önem taşıyor.

TÜSİAD, 2002 yılı başında, ekonomide orta vade- li bir gelişme stratejisinin devreye sokulması ve sürdürülebilir büyümeye geçiş için gerekli adımların hızla atılması gereğine işaret ettiğinde, bunu yalnızca krizden çıkışa yönelik olarak dile getirmiyordu. Yaklaşımımız, orta ve uzun vadede Türkiye'ye sürdürülebilir bir büyüme perspektifi sağlayabilmektir.

Bu nedenle, Türkiye'nin krizden çıkış çabaları ile AB ile entegrasyon çabalarının birleştirilmesi, IMF programına bağlı kalırken, "Katılım Öncesi Ekonomik Program"ın da devreye sokulması gerektiğini dile getiriyorduk.

Bugün, seçim ortamının ve dünya konjonktürünün etkileriyle rehabilitasyon ve reform sürecinde geriye düşme tehlikesinden dolayı endişe duyuyoruz.

Ekonomide kırılganlık sürmektedir. Mali piyasalar, iç ve dış politika alanlarında yaşanan istikrarsızlıklara sert tepkiler vermeye devam etmektedirler.

Ekonominin içinde bulunduğu durum ve seçim sürecine girilmiş olması nedeniyle bütçe açığının yükselme ihtimali vardır. Muhtemel Irak operasyonu ve dünya ekonomisinde meydana gelebilecek negatif gelişmeler de dikkate alındığında, ekonomik

program öngörülerinden ciddi sapmalar gündeme gelebilecektir.

Vergi gelirlerinin yavaşlaması, KİT açıklarının muhtemel fiyat ertelemelerinden dolayı yükselmesi, kamu çalışanları ücretlerinin seçimsiz bir duruma oranla daha yüksek belirlenmesi, savunma harcamalarında artış, kurlarda hızlanma, petrol fiyatlarında artış, turizm ve ihracat gelirlerinde yavaşlama gibi faktörler, 2002'yi beklenenden az etkileyecek olsa bile, 2003 için belirlenen hedeflerin tutturulmasını güçleştirebilecektir.

Bu nedenle, seçim öncesi dönemde ve seçim sonrasında izlenecek politikaların temel yörüngesini, Stand-by anlaşmasının uygulanmasına devam edilmesi oluşturmalıdır. Aynı ölçüde önem verilmesi gereken bir konu da IMF programının yapısal reform sürecidir. Özellikle de, bu sürecin çekirdeğini oluşturan kamu kesimi reformudur.

Kamu reformu, hem ekonomide arzulan yapısal dönüşümü sağlamak hem de gelecek dönemde büyümenin motoru olacak özel sektör yatırımları için elverişli ortamı yaratmak açısından yaşamsal öneme sahiptir.

Siyasi tercihler nedeniyle bu alanda yaşanacak gecikmeler ve program dışı uygulamalar, önümüzdeki dönemde sadece kamu maliyesini değil resesyondan çıkışı ve enflasyonla mücadeleyi de olumsuz etkileyecektir. Ülkenin üretim potansiyelinin harekete geçirilmesi sürecinin aksamasına neden olacaktır.

Enflasyonun düşme hızının durması ve büyüme-

nin yavaşlaması, piyasalardaki beklentileri olumsuz etkileyecek ve hali hazırda yükselen faiz oranları ve kurlar dikkate alındığında kamu açığının artması ve açığın finansmanının zorlaşması sonuçlarını doğuracaktır. Oysa Türkiye'nin borç yükünün hızla aşağı çekilmesi gerekmektedir.

Ekonominin temel problemlerini çözebilmek için atılması gereken adımlar şunlardır:

1) Uygulanmakta olan ekonomik programa devam edilmeli, program siyasi olarak güçlü bir şekilde sahiplenilmeli, ekonomi yönetimi, güçlü koordinasyona imkan sağlayacak şekilde Ekonomi ve Maliye Bakanlığı adı altında tek elde toplanmalıdır.

2) Seçim ertesinde enflasyon hedeflemesine geçilerek sene sonu itibariyle %20 enflasyon hedefine sadık kalınmalıdır. Bu çerçevede, para politikası ve gelirler politikası enflasyon hedefini destekleyici olmalıdır.

3) Borç yükünün azaltılması ve ekonominin rekabet gücünün artırılması için kamu reformunun tüm alanlarda hızla tamamlanması hedeflenmelidir.

4) Bir yandan kamuda aşırı istihdamın azaltılması programına devam edilmeli ve kamuda etkinlik artışı sağlanmalı, diğer yandan personel azaltmaları sonucu doğan mağduriyeti gidermek üzere sosyal politika araçları ile gerekli önlemler alınmalıdır.

5) Seçim sonrasında özelleştirmelerin hızlandırılarak tamamlanması hedeflenmelidir.

6) Devlet, merkeziyetçi yapıdan uzaklaştırılmalı, yerel yönetimlere ağırlık verilmeli, ekonomik rasyonnellere uygun bir örgütlenmeye geçilmelidir.

7) Kamuda insan kaynakları liyakat çerçevesinde değerlendirilmeli, sivil toplumun karar mekanizmalarına katılması sağlanmalı, hesap verebilirlik ve şeffaflık ön plana alınmalı, yolsuzlukla aktif olarak mücadele edilmelidir.

8) Vergi reformu, kamu maliyesi perspektifinin yanı sıra makroekonomik açıdan da değerlendirilmelidir. Büyümenin tekrar canlandırılması ve ekonominin istihdam ve üretim artışı sağlar bir yapıya kavuşturulması için reel sektör ve finans sektörü

üzerindeki vergi yükü azaltılmalıdır.

9) Vergi oranları, vergi tabanındaki genişlemenin vergi gelirleri üzerindeki dengeleyici etkisi dikkate alınarak, arz yönlü olarak yeniden belirlenmelidir.

10) Vergi idaresinin modernizasyonu tamamlanarak, elektronik imkanlar, bankacılık sistemi ve vergi kimlik numarası gibi önlemlerle vergi tabanı genişletilmelidir.

11) AB'ye adaylık sürecinde gelinen aşama uyarınca, Türkiye ekonomisinin AB ekonomisi ile uyumlaştırılması çalışmalarına hız verilmelidir.

12) Türkiye ekonomisinin büyümesinin gidecek daha fazla özel sektör tabanlı olarak gerçekleşeceği dikkate alınarak, yatırım ortamının iyileştirilmesi çalışmaları hızla sonuçlandırılmalıdır. Bu konuda siyasi iradenin yanı sıra bürokraside bir zihniyet değişikliği gerçekleşmesi gereği göz ardı edilmemelidir.

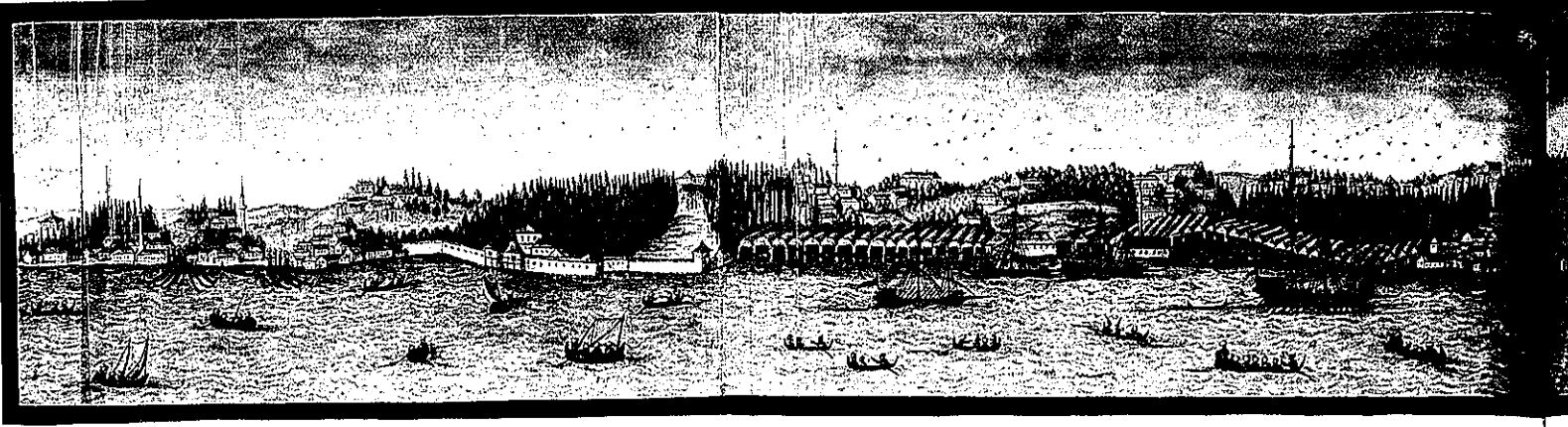
13) Üretimde, istihdamı caydıracak, uluslararası rekabet açısından dezavantaj yaratacak uygulamalardan kaçınılmalıdır. Bilim Kurulu tarafından hazırlanan İş Kanunu Taslağı, İş Güvencesi Yasası yürürlüğe girmeden önce, işveren ve işçi kesimlerinin mutabakatıyla yasalaştırılmalıdır.

14) Sürdürülebilir bir büyüme için, özel sektör yatırımlarını finanse edebilecek sağlıklı bir bankacılık sistemi elzemdir. Bu amaçla, bankacılık sisteminde yeniden yapılanmanın tamamlandığı ve sistemik riskin kalmadığı açıkça ortaya konmalıdır.

15) Krizin etkisiyle ortaya çıkan geri dönmeyen krediler sorunu, bankaların sermaye yapılarında ilerde bir bozulmaya yol açmayacak ve yeni kredi açılmasına imkan sağlayacak bir çerçevede çözülmeli, finansal yeniden yapılandırma programının iyi işlemesi için gereken mevzuat değişiklikleri yapılmalıdır.

16) Bankacılık sisteminde, uluslararası normlara ulaşan düzenlemelerin paralelinde, sermaye piyasalarında da derinleşme sağlanmalı, reel sektörde de risk yönetimi ve uluslararası muhasebe standartları uygulamaları hayata geçirilmelidir.

OSMANLI VE BİZANS'

Stefanos Ye

16. yüzyıl boyunca Bizans ve Osmanlı imparatorlukları, ardı sıra aynı mekanları (Doğu Akdeniz - Karadeniz, Balkanlar - Anadolu), aynı başkentten (Kostantiniyye - İstanbul) yönettiler. Büyük Kostantin, Kostantinopolis'in temellerini Ekim 324'te attı, son halife Abdülmecid, İstanbul'u 4 mart 1924'te terketti. Bu süre içinde yöreye yeni halklar girdi: Slavlar, Bulgarlar, Türkler, eskileriyle karıştı ve yeni oluşumlar ortaya çıktı. Bu durumda bir süreklilikten söz etmemek olanaksız gibi görülüyor. En azından zamanda, mekanda ve toplumların evriminde bir süreklilik vardır.

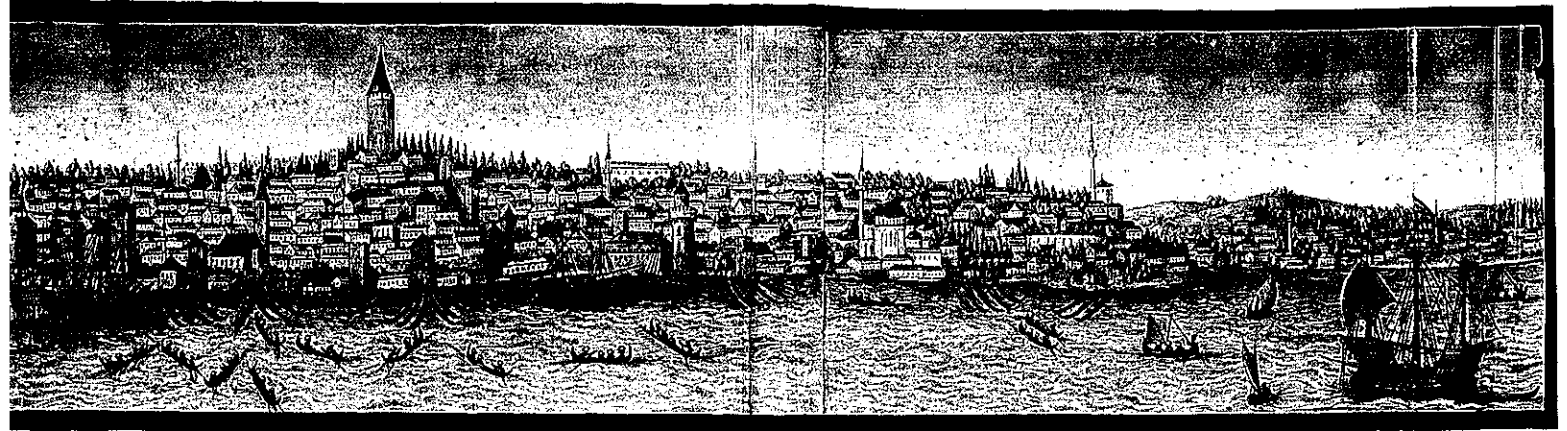
Ancak süreklilik tartışması, en azından 19. yüzyıldan beri, imparatorluktan çıkan ulus devletlerin geliştirdikleri ideolojiler çerçevesinde cereyan etmektedir. Milliyetçi ideolojiler, halkların kendilerine has ve nerdeyse irsi yetenekleri olduklarına, ve bunların en iyi en üstün olanlarının kendi halklarına ait olduğuna inandıklarından, bu özellikleri ancak bozabilecek nitelikte olan dış etkilere ilke olarak karşıdılar. Onlar için etkilenme bozulma ile eşdeğerdir. Bu durumda, Yunan ve Türk milliyetçi söylemleri, Bizans ve Osmanlı geçmişini sahiplenirken,

bu iki medeniyetin birbirlerinden etkilenmiş olabileceği fikrini milli bir hakaret olarak algılayagelmışlerdir. Daha önce Batı'nın katolik-ortodoks karşıtlığından yola çıkarak geliştirmiş olduğu, ve 11 yüzyıllık Doğu Roma İmparatorluğu tarihini sürekli bir gerileme dönemi olarak görmek isteyen Türk milliyetçiliği, "köhne Bizans" algılamasını sahiplenerek kendisini, çökmüş, iletecek hiç bir değeri olmayan bir medeniyetin yerine geçerek yöreye "taze kan" getiren bir öge olarak kabul etmiştir. Yunan milliyetçiliği ise, antik Yunan medeniyetinin Hıristiyan devamcısı Bizans'ın taşıdığı değerlerin, Türk "barbarlığına" bulaşmadan modern Yunanistan'a ulaşıldığına inanmaktadır. Bu görüşler geniş ölçüde bilim dünyasını da etkilemiştir. Bizans uzmanları "Bizans ve Bizans sonrası" kongreleri düzenlerken, Osmanlı araştırmacıları "Osmanlı ve Osmanlı öncesi" sempozyumları yapmaktadır.

Hep aynı soru: Kim diğerinden etkilenmiş

Eğilim "bizim" tarafın karşı taraftan asla etkilenmediğini, karşı tarafın ise bizden etkilendiğini ancak bu etkilerin kötü bir kopyadan ileri gidemediğini kanıt-

[N YENİDEN İCADI

asimos

lamaya çalışmaktır. Etki asla bir sentez olarak değil, bir etken-edilgen ilişkisi olarak görülmüştür. Dolayısıyla, etkiyi alan, edilgen olarak algılanıp küçümsenmiştir. Uzun zaman Batı sanat tarihi, Osmanlı anıtsal mimarisini Ayasofya'nın kopyası olarak görmek istemiş, Türk sanat tarihçileri ise aksini savunmaya çalışmıştır. Türkiye'nin ilk modern tarihçisi Fuat Köprülü de Osmanlı kurumlarının Bizans'tan etkilenmediğini kanıtlamak istemiştir. Son zamanlarda ise bir "Avrupalılık" göstergesi olarak bu süreklilik ve etkilene üzerine durulmaya başlanmıştır.

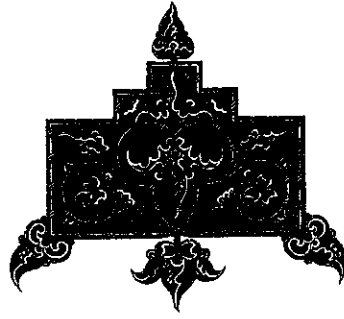
Aslında, genel değer yargılarına düşmeden, konuyu nesnel olarak ele almak kolay değildir. Anıtsal mimaride yapıtların hala gözümüzün önünde olması bunu bir dereceye kadar olanaklı kılar. Bu konuda, Ayasofya'nın İslam ve Osmanlı kültüründeki sembolik önemini, nasıl ulaşılması ve aşılması gereken bir imparatorluk simgesi olduğunu ve ilk dönem (Sinan'ın ölümüne kadar) Osmanlı anıtsal mimarisinin bu tema etrafında geliştiğini, başka yerlerde uzun uzun anlattığım için burada bu konuya dönmeyeceğim. Ama Osmanlı medeniyetinin diğer alanlarında etki ya da süreklilik öğelerinin ölçü kriterleri ne olabilir?

Osmanlılar, Bizans hakkında ne biliyorlardı?

Önce kendimize şu soruyu soralım. Osmanlılar, Bizans hakkında ne biliyorlardı? Bu sorunun yanıtı epey şaşırtıcıdır. Çünkü, 19. yüzyılın ikinci yarısında Batı kaynaklarına dayanarak yazılan dünya tarihlerine kadar, Osmanlı literatüründe Bizans konusunda hemen hemen hiç bir bilgiye rastlamıyoruz. İki devlet, 1299 ile 1453 arasında, yanyana, hatta bazen içiçe yaşamalarına rağmen, dönemin Osmanlı tarihlerinde, çağdaşları olan Bizanslılar için kendi okurlarına hiçbir şey aktarmamışlardır. Bu metinlerde örneğin hiç bir imparatorun adı geçmediği gibi (hepsi Tekfur diye anılıyor), fetih öncesi İstanbul'un son başbakanı sayılabilecek "Kir Luka" (Lukas Notaras)'dan başka gerçek hiç bir özel isimden söz edilmemiştir. Oysa, örneğin Arap tarihçileri, Bizans hakkında o denli ayrıntılı bilgi vermişlerdir ki, bugün bile Bizans tarihinin önemli kaynaklarından sayılmaktadır. İstanbul'un fethinden sonra ise Kostantiniyye'nin kuruluşu hakkında, yalnız İslam literatüründen yararlanan bir efsane silsilesi kaleme alınmış ve kent, o dönemde yaratılan, Yanko bin Madyan adında bir kişiye kurdu-

rulmuştur. Ondan sonra da, Kemal-paşazade ya da Gelibolulu Ali Bey gibi en büyük Osmanlı tarihçileri, Bizans hakkında tek bilgi olarak bu efsaneleri yinelemişlerdir. Özellikle, kaynaklarını veren ve hatta kaynak tartışması yapan Ali Bey gibi son derece ciddi bir tarihçinin bu tutumundan çıkarabileceğimiz sonuç, 16. yüzyılın sonunda, İstanbul'un aydın çevrelerinde bile, Bizans hakkında hiç bir şey bilinmediğidir.

Buna rağmen, kitapların dışında, kurumlarda, pratikte, günlük hayatta nelerin aktarılmış olduğunu düşünebiliriz. Burada, İstanbul fethinin oluşturduğu kopmayı gözönünde tutmalıyız. Fetihle İstanbul nüfusunun hemen hemen tümü değişmiştir. Var olan nüfus esir düşmüş ve götürülmüş, yeni nüfus ise yapılan düzenli ve planlı sürgünlerle oluşturulmuştur. Burada amaç, birçok yazarın iddia ettiği gibi, İstanbul'un bir islam kenti haline getirilmesi değil, çünkü herhalde kuruluşundan sonra İstanbul'un en kozmopolit olduğu dönem Fatih dönemidir, boşalan bir kenti yeniden imparatorluk merkezi haline getirme gayretiyle iskan edilmesidir. Sonuç olarak, Fatih'in son zamanlarında, 1478'de, yapılan sayımda nüfusun %42'sinin gayri-müslimlerden oluştuğunu görmekteyiz. Ancak, bunlar, Balkanların ve Anadolu'nun, özellikle Fatih döneminde fethedilen, her yerinden getirilmiştir. Gelenler kendi kültürlerini getirmişler ve en azından bir kaç nesil sürdürmüşlerdir.

16. yüzyıl boyunca

Bizans ve Osmanlı im-

paratorlukları, ardı sıra

aynı mekanları , aynı

başkentten yönettiler.

Büyük Kostantin, Kos-

tantinopolis'in temelle-

rini Ekim 324'te attı,

son halife Abdülmecid,

İstanbul'u 4 Mart

1924'te terketti. Bu süre

içinde yöreye yeni halk-

lar girdi... Bu durumda

bir süreklilikten sözet-

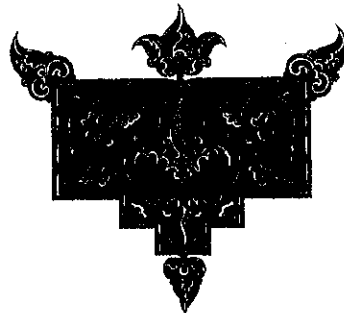
memek olanaksız gibi

görülüyor. En azından

zamanda, mekanda ve

toplumların evriminde

bir süreklilik vardır.

Ancak daha çok sözlü geleneklerden ve günlük davranışlardan oluşan bu kültür ne derece Bizans medeniyetini yansıtmaktaydı? 16. yüzyılın ortasında, konumuzu daha yakından ilgilendiren İstanbul Rum nüfusunun çoğunluğu balıkçı ve yapı ustası idi, ticaret alanındaki katkıları ise %4 kadardı.

Fatih Sultan Mehmet'in farklı tutumu

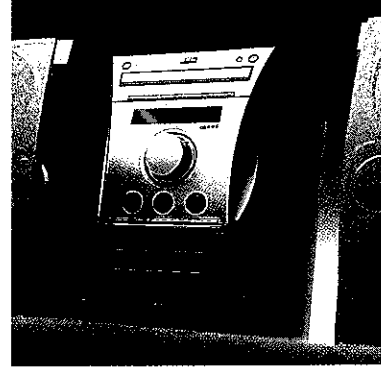
Bununla birlikte Fatih, Bizanslı bir aydın zümresini çevresinde toplamıştı. Bu çevre, İstanbul'un fethinden önce oluşmaya başlamış, kentin ve 1461'de Trabzon'un alınması ile gelişmişti. Topkapı Sarayı kütüphanesinde bulunan Yunanca yazmalarının önemli bir bölümünün, o dönemde istinsah edildiğini (kopyası yapıldığını), Tursun Beğ'le birlikte Fatih'in "resmi" tarihçisi sayılan İmroz'lu Kritovulos'un tarihini Yunanca kaleme aldığını biliyoruz. Ayrıca, aralarında, Paleologos, Kantakuzinos gibi, Bizans imparatorlarının hanedan isimlerini taşıdıklarını gördüğümüz kişiler, yine aynı dönemde, devletten 20 milyon akçalık mukata'alar (vergi ihaleleri) alacak güçte idi. Bu veriler, Fatih'in kozmopolit bir başkentten yönetilen çok uluslu bir imparatorluk kurma isteği varsayımını güçlendirir. Ve aynı zamanda, sözünü ettiğimiz bu kişilerin bilgi birikimleri ve ekonomik güçleriyle, Osmanlı'ya Bizans etkisini taşıyacak ve bir sürekliliğin öğelerini oluşturacak yetenekte olduklarını düşünebiliriz. Ancak, II. Bayezid dö-

Hassas kulaklar için!

**Dünyanın en iyi ses ve görüntü teknolojisine sahip
JVC ürünleri, şimdi Vestel güvencesiyle Türkiye'de...**

Müziği tam kalbinde hissetmek, sinemayı tüm görsel zenginliğiyle izlemek, kısacası ses ve görüntü teknolojisine sahip en son noktayı keşfetmek isteyenler için JVC artık Türkiye'de.. Dünyanın her yerinde yeniliklerin öncüsü olmayı sürdüren JVC, sunduğu ilklerle dünya elektroniğini yönlendiriyor, kaliteden ödün vermeyenler için hep en iyiyi yakalamayı hedefliyor. Artık Türkiye'nin elektronik devi Vestel tarafından sunulacak olan Japonya'nın lider markası JVC ile şimdi hassas gözler ve kulaklar için yepyeni bir dönem başlıyor.

VESTEL

neminde, saraydaki Rum çevresi tümüyle yok olacağı gibi Rum servet sahipleri de hızla Müslüman Osmanlı toplumu içinde eriyecektir. II. Mehmed'in biriktirdiği koleksiyonları haraç-mezat Çarşı'da satışa çıkaran II. Bayezid'in farklı bir iktidar projesi olduğu belliydi.

Örnek alınan model: "Doğu devleti" düzeni

Yine de, Fatih'in bilinçli olarak uyguladığını sandığımız bir süreklilik iradesinden geriye, özellikle Osmanlı kurumlarında bir şey kalmamış mıdır? Buna, olumlu bir yanıt verebileceğimizi sanmıyorum. Çünkü bir yandan Osmanlı yönetim düzeni İstanbul'un fethinden önce büyük ölçüde yerleşmiş, öte yandan da, Osmanlı'da gördüğümüz ve Roma ile Bizans'ta rastladığımız bazı işlevlerin -örneğin kentsel kamu alanını denetleyen muhtesib gibi - önce Araplara ve oradan Osmanlılara geçtiğini anlıyoruz. Yani idari düzen, saray düzeni, içinde Bizans'ın olduğu, ama Bağdat halifeliğinin, hatta Sasani devletinin de bulunduğu geniş bir "Doğu devleti" düzeni ürünüdür. Ve bundan dolayıdır ki, Osmanlı sarayı ve üst sınıf yöneticisi, kökeni ne olursa olsun, kültürel ve siyasal bir model arayışında Doğu'ya bakacaktır.

Ortadoğu kültür birikiminin ise o dönemde en önemli ürünlerini verdiği yer, Timurlu devleti ve sarayıdır. Osmanlılarda Timurlu etkisi, İstanbul'un fethinden önce, 15. yüzyılın başlarında yapılan Bursa'daki Yeşil Camii ile başlar. Bu yapının çini ustaları Semerkant'tan gelmiş ve aynı usta ekibi Bursa, Edirne ve hatta İstanbul'da, Fatih Fami'i'nde çalışmıştır. Topkapı Sarayındaki Çinili köşkün inşaatında ise yeniden Horasan'dan çini ustaları getirilmiştir. 1509'da Bayezid Camii'nin süslemelerinde Tebriz'li Melek Ahmed çalışır ve dönemin saray sanatkarlarının arasında Tebrizliler vardır. 1514'de Tebriz alındığında, I. Selim oradan 200 sanatkarı, aileleri ile birlikte İstanbul'a sürer ve bunlar saray nakkaşhanesinin nüvesini oluşturur. Aynı şey, Mısır

fethedildiğinde de yapılacaktır, ancak Memlûk sanatının etkisi kısa sürer ve zaten Kanuni tahta çıkınca bu sanatkarların en büyük bölümünü Mısır'a geri gönderecektir. Kanuni saltanatının ilk yıllarında, Osmanlı sanatında İran etkisi önemlidir ancak saray nakkaşhanesi çeşitli etkilerin sentezini yaparak özgün bir Osmanlı stili yaratır.

Görsel sanatların dışında Doğu etkisi başka alanlarda da kendisini gösterir. Yemek kültürü buna iyi bir örnektir. Dönemin bilinen tek yemek kitabı, Arapça'dan çevrilmiştir ve İran ile Arap kökenli yemek tariflerini içerir. Ayrıca bu kitabın arapça orijinali ve varyantları, İstanbul'da, özellikle Topkapı Sarayı kütüphanesinde muhafaza edilmektedir, ve burada anlatılan yemeklerin, elimizdeki belgelerden, sarayda yenildiğini biliyoruz.

Bizans mutfağı konusunda hemen hemen hiç bir şey bilmemekle birlikte, balığa, zeytinyağa, hemen hemen hiç rağbet etmeyen Osmanlı sarayının, ete, pirince, iç yağına dayalı bir Doğu geleneğini sürdürdüğünü görüyoruz.

Son olarak müzikten de örnek verebiliriz. Bu konuyu araştıranların görüşlerine göre Osmanlı müziği, İran müziğinden yola çıkarak giderek özgünleşmiştir ve 17. yüzyılın ikinci yarısında, Evliya Çelebi, bulunduğu müzik fasıllarını övmek için onları, son Timurlu sultanlarından Hüseyin Baykara fasıllarına benzetmektedir.

16 yy.'da Rum toplumunun sınırlı varlığı

Bu durumda, Osmanlı'nın en şaşıla dönemi olan 16. yüzyılda, ve Osmanlı topraklarında, Bizans geleneğini yürütebilecek olan bir tek Rum ortodoks toplumu ve onun yöneticisi Rum ortodoks kilisesi kalıyor. Genellikle, günümüzün Yunan tarihçileri, 16. yüzyıl, bu toplumun dibe vurduğu tarih olarak algırlar. Son yapılan araştırmalar bunun tümüyle doğru olmadığını gösteriyor. Özellikle bugünkü Yunanistan'da ve Balkanların güneyinde, 16. yüzyılda, imparatorluğun genel refah düzeyi çerçe-

vesinde, nüfusun arttığı, üretimin geliştiği ve Rum nüfusunun yoğun olduğu yerlerde çok sayıda yeni manastırların kurulduğunu görüyoruz. Bu manastırların ikona ve fresklerinde, son Bizans görsel sanat geleneğinin sürdürüldüğü gibi, bunun İtalya'dan gelen Rönesans etkisi ile geliştirildiğini, canlandığını da görebiliyoruz.

Ancak, İstanbul'da durum farklı olabilir, ve en azından nüfus açısından öyledir. 1478'de yapılan sayımda, sur içi kentte 3.151, Galata'da 592 hane ile Rum nüfusu, toplam nüfusun %23'ünü, gayri müslim nüfusun %55'ini oluşturur. 1540 ve 1544 cizye (müslüman olmıyanların ödedikleri vergi) defterlerinden çıkardığımız sayılar ise, o dönemde İstanbul ve Galata'daki Rum nüfusunun, 1835 hane ile yarı yarıya azaldığını ve böylece gayri müslim nüfusunun %32'si ile, o dönemde 150 ile 200.000 kişi arası tahmin ettiğimiz İstanbul nüfusunun ancak %5'ini oluşturduğunu görüyoruz. Aradaki gelişme konusunda ise, belge eksikliğinden dolayı, ancak bazı tahminler yürütebiliriz. II. Mehmed dönemi sonu - II. Bayezid dönemi başında sürgünlerin - sınırlı bazı durumların dışında - durmuş olduğundan gayri müslim nüfus dışarıdan beslenememektedir. Bunun tek önemli istisnası, İspanya, Portekiz ve Güney İtalya'dan Sefarad Yahudi göçüdür ki, önemli olmasına karşın, son yıllarda ileri sürülen abartılı sayıların çok altında, 1000 kadar yahudi ailesini İstanbul'a taşımıştır. Kır halkının tımar düzeniyle toprağa bağlanması, kentlilerin ise bir zanaatkar loncasına kayıt olma zorunluluğu, kanımızca 1570'li yıllara kadar, İstanbul'a kişisel ve gönüllü göçü büyük ölçüde sınırlamıştır. Yapabildiğimiz nüfus karşılaştırmaları ise, o dönemin kent koşulları içinde, dışarıdan beslenemeyen bir nüfus grubunun kendi iç dinamiğinin, yani doğurganlığının, çoğalmasına yetmediği, hatta sayısının azalmaya yüz tuttuğunu gösteriyor. Ancak bu gözlem, İstanbul Rum nüfusunun iki nesilde yarı yarıya inmesini açıklamaz. Diğer açıklamalar ise, dışarıya doğru bir göçün olması, önemli ölçüde islamlaşma, ya da kullandığımız belgelerdeki kayıt eksiklikleri olabilir. Her halükarda, yukarda da sözünü etti-

ğimiz, Rum toplumunun, 16. yüzyıl İstanbul'unun ticari hayatındaki çok sınırlı varlığı, bu sayıları doğrulayacak niteliktedir.

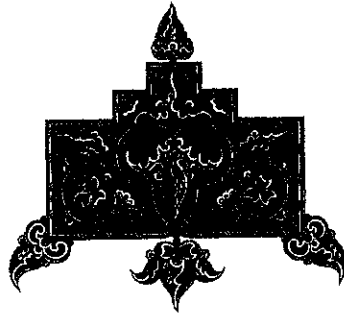
Aynı zamanda Rum Ortodoks Kilisesi tarihçileri, Patrikhane'nin ve ona bağlı hiyerarşinin o dönemdeki güçsüzlüğü konusunda hemfikirler. Özellikle, Patrikler dahil, din adamlarının ciddi bir eğitim görememeleri, ve eğitim kurumlarının yokluğu, genel bir bilgisizlik ortamı yaratmıştır. Bu durumda, Bizans geleneğini ileriye taşıyacak en önemli kurum olan Rum Ortodoks Patrikhanesi ve Kilisesi, bunu yapmakta büyük ölçüde aciz kalmış, ya da en doğrusu bilinçli bir bilgi aktarımı yapacak kişilerden genellikle yoksun kalarak ancak din kurallarını ve onların günlük hayattaki uygulamalarını aktaracak kişiler üretebilmiştir. Böylece, 16 yüzyıl boyunca iki imparatorluğun resmi kültürünün odak noktası olan İstanbul'da, 16. yüzyılda Bizans etkisini sürdürebilecek ya da aktaracak bir gücün ve altyapının hemen hemen kalmadığını düşünebiliriz.

İslamlaşmanın boyutları genişliyor

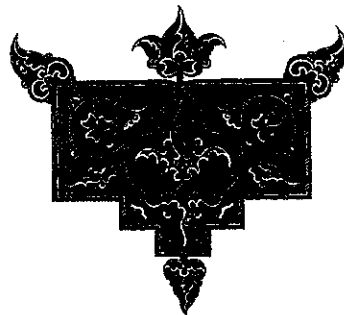
Yukarıdaki nüfus saptamalarımızın açık bırakmış olduğu bir soruya gelelim. 15. ile 16. yüzyıllar arasında Rum nüfusunun önemli bir ölçüde azaldığını gördük. Genel gayri müslim nüfusta da, daha az olmakla birlikte, bir azalma vardır, 1478'te toplam 6.807 haneyi bulan bu nüfus, 1551'de 5.734 haneye inmiştir. Bu kabaca 20.000 kişi eder. Oysa 1478'de 60.000 kişiye yakın olması gereken İstanbul nüfusu, 16. yüzyılın ortalarında üç misli büyümüş oluyor ve bu büyüme müslüman nüfus sayesinde oluyor. Dönem İstanbul'unun koşulları çerçevesinde, doğurganlık ve ölüm oranlarının toplumlar arası farklar göstermediğine, ve kente kişisel göçleri engelleyen faktörlerin herkes için aynı olduğuna inandığımız için bu duruma başka bir açıklama getirmek gerekir. Bu da, kanımızca, islamlaşmadır. Ancak islamlaşmanın temel kaynağı, İstanbul'daki yerleşik gayri müslimlerin din değiştirmesinden çok daha fazla, savaşlardan akınlardan getirilen esirlerin, Müslüman-Türk toplumuyla bütünleşmesidir.

16. yüzyıl boyunca, özellikle Kanuni döneminde, imparatorluk alanına yayılan esirlerin sayısı, herhalde yüzbinlerle ölçülebilir. İstanbul'da, hatta taşrada, orta halli hatta dar gelirli, müslüman ailelerin birden fazla kölesi olduğunu çeşitli belgelerden saptayabiliyoruz. Köleciler bir toplum olmayan, yani kölelere dayalı büyük çapta üretime girişmemiş olan Osmanlı'da, köleler aile ekonomisi ve aile hayatı ile bütünleşiyor, belli bir süre sonra, ya da en geç sahiplerinin ölümüyle azat ediliyor, ve Türk-Müslüman camiasına katılıyor. Hatta çocuk ölüm oranının çok yüksek olduğu bir dönemde, genellikle buluş çağını aşmış, ve esaret hayatının ilk ve en zor dönemini aşmayı başarmış bu kişilerin ailelerle bütünleşmesi bu ailelerin nesillerini sürdürebilme olanağını veriyor ki, bunu, normal miras koşullarından faydalanamayan, azatlı kölelerin kullanımına bırakılan vakıf taşınmaz malların çokluğundan anlıyoruz.

Böylece 16. yüzyıl İstanbul'u, geçen yüzyıla göre farklı kozmopolit bir bünyeye bürünüyor, Orta ve Doğu Avrupa'dan, Batı Akdeniz'den, Kafkasya'dan gelen - daha doğrusu getirilen - kişiler, Osmanlı toplumuna katılmaktadırlar. Ancak bunların genellikle genç yaşı ve geçirdikleri evreler kendi kültürlerinden aktardıkları öğeleri kanımızca sınırlamakta, dolayısıyla er geç, temelini islam dininin ve Türkçe dilinin oluşturduğu, bir ortak Müslüman-Türk kültür potasında bir sentez oluşmaktadır. O

**Osmanlı toplumunda
Bizans etkisinin bir
süreklilik ürünü
olmayıp, Bizans kültürünün,
özellikle 18.
yüzyılda yeniden icadının
sonucu olduğunu
görüyoruz. Ancak
günümüzde etkilerini -
ya da anılarını -
sürdüren Osmanlı
kültürünün önemli ölçüde
bu yüzyılda yorgunluğunu
düşünürsek,
Bizans etkisinin dönüş-
türülmüş haliyle ve toplumlar
arası bir sentez olarak varlığından
sözedebiliriz.**

dönemde tümüyle ülke içi Hristiyanların devşirilmesinden ve ikinci derecede dışardan gelen esirlerden oluşan yeniçeri ordusu ve saray halkı, yani Osmanlı idareci sınıfı için de aynı şeyi söyleyebiliriz.

Bu durum, 16. yüzyılın sonlarından başlayarak "düzenin bozulması" ile hızla değişmeye yüz tutacaktır. Özellikle Anadolu'daki çalkantılar, Balkanlar'da da başgösteren huzursuzluk, nüfus artışına paralel olarak üretimin gelişememesi, merkezi devletin kendi harcamalarını karşılamak için olağanüstü vergilerle taşradaki üretim fazlalığını emmesi, tımar sisteminin bozulmasına, isyanlara ve başkente doğru göçe yol açacaktır. Bunun sonucu olarak hem İstanbul'un nüfusu artacak hem de bileşimi değişecektir. Bir yandan esir ve köle girişi büyük ölçüde azalır, ancak önemli kişilerin ayrıcalığı haline gelirken, öte yandan kırsal göç, toplumun çeşitli etnik ve dinsel öğelerini başkente çekmektedir. Bunun kısmi bir istisnası Yahudilerdir, çünkü kırsal alanda bulunmamaları, İstanbul'un nüfus artışından daha az pay almalarına yol açar. Bunun bir sonucu olarak, 17. yüzyıl'ın ortalarına doğru, Yahudilerin yüz yıldan beri elde ettikleri ekonomik güç, giderek Rum ve Ermenilerin eline geçecektir.

16. yüzyıl'ın ortalarında, İstanbul gayri müslim nüfusunu saptamak için kullanmış olduğumuz belgelerle aynı cinsten olanları, yani cizye defterleri, 1690 yılı için İstanbul'un

Hristiyan hane nüfusunu 45.112, Yahudilerinkini ise 8.236 olarak verir. İki tarih arasında Hristiyan nüfus 15'le Yahudi nüfus 3'le çarpılmıştır. Bunlara cizyeden muaf olan 6.200 kişiyi de katarsak 17. yüzyılın sonlarında, başkentin gayri müslim nüfusunun 200.000'e ulaştığını görüyoruz. Aynı dönemde kentin nüfusu 500.000 civarında tahmin edildiğinden, gayri müslim nüfus %40'la hem 1478'deki sayımın hem de 19. yüzyıl nüfus sayımlarının değerlerine ulaşmıştır. Günümüze kadar, bu yüzde, Osmanlı dönemi İstanbul'u için sabit bir değer olarak ele alınıp, 16. yüzyıldaki gayri müslim, ve özellikle Rum nüfusundaki düşüşün farkına varılmamıştır. Oysa bu iniş-çıkış burada ele aldığımız konu bakımından son derece önemlidir.

17.yy.'da Rumların ekonomik gücü artıyor

17. yüzyıl İstanbul'unda gayri müslim, ve onun içinde Rum nüfusunun artması, bu cemaate ekonomik güç de kazandırmıştır. 16. yüzyılın sonundan başlayarak Müslüman-Türk nüfusunun kapıkulu ocaklarına girebilmesi, yani devletten maaşlı hale gelebilmesi, çoğalıp başkentin gayri menkullerinin en büyük bölümünü ele geçiren vakıflardan geçmesi, üretime giderek daha az ilgi göstermesine neden olabiliyor. Aksine, devşirme yolu ile bile olsa, devlet kapısının onlara kapanması, gayri müslimleri, zorunlu olarak, üretime ve ticarete yöneltiyor. Buradan elde edilen maddi birikim ise kültürel yatırımlara yönelebiliyor. İlk önce, hali vakti yerinde olan Rumlar, Patrikhane'nin mali durumunu düzelterek aynı zamanda kilise hiyerarşisinde etkili olmaya çalışmışlardır. Sonra oğullarını Avrupa'da okutmaya başlamışlar ve giderek çevrelerinde bir okumuş, aydın, sanatkar çevresi oluşmuştur. Aynı zamanda, hem doğu hem batı dillerini bilmeleri, Avrupa "ahvaline vakıf" olmaları, onları Osmanlı bürokrasisinin vazgeçilmez öğeleri haline getiriyordu. Böylece, Köprülü ailesi başa gelip, yarım yüzyıldan beri bunalıma girmiş olan Osmanlı yönetimini yeniden düzenleyince, ve Osmanlı -Venedik savaşının son safhasında, Sakızlı Panayotis Nikusios baş tercümanlığa getirildi. Bu tarihten sonra Do-

nanma Baştercümanlığı, Divan Baştercümanlığı ve 1711'den başlayarak Eflak ve Boğdan voyvodahıkları, 1821 Yunan ayaklanmasına kadar, Fenerliler adıyla tanınacak olan zümrenin eline geçecektir. Bunlar 150 yıl boyunca elliye aşmayan ailedir, ancak zengin, nüfuzlu ve kültürlü bir Rum, ve aynı zamanda Osmanlı aristokrasisini oluştururlar.

Fenerli Rumların kökenleri

Fenerli Rumların kökenleri, 17. yüzyılda kırlardan kopup başkente gelen Arnavut, Adalı, Trabzonlu köylülere dayanır. Sakızlı Mavrokordatos ailesinin atası çerçi, Arnavut Sutsos'ların ilk bilinen ferdi sütçü (aile soyadını da zaten bu meslekten almıştır) idi. Bunun için de zenginliğe ve üne kavuşunca saygın bir köken arayışına çıktılar, ve doğal olarak kendilerini Bizans'a bağlamak istediler. Çevrelerindeki aydınlar, onları, Bizans hanedanlarına bağlayan düzmece soy ağaçları çizirken, aynı zamanda Bizans kültürünü yaşatmaya, daha doğrusu diriltmeye koyuldular. Ancak bu arayış bir keşiften çok bir icattı, çünkü hem arada kopmuş olan bağlardan hem de dönemin gereksinmelerinden dolayı, Bizans tarihini ve kültürünü araştırmaktan çok, Fener aristokrasisinin saygınlık arayışını doyuracak bir Bizans yaratmak söz konusuydu. Başında kendisini, kültürel ve toplumsal alanlarda sınırlayan arayış, zamanla, ve özellikle Küçük Kaynarca Anlaşması'ndan (1774) sonra, Rusya'nın özendirilmesiyle, siyasi bir projeye de dönüştü: Bizans'ın Osmanlılaşma sürecini tersine çevirerek, Osmanlı'yı Bizanslaştırmak projesi. Bu ütopya, 1821 Yunan ayaklanmasıyla yıkıldı ve Osmanlı devletinin evrimi, imparatorluktan ulus devletlerin kopması ile kendisini sürdürdü.

1821'e kadar başını Fenerli Rumların çektiği bu Bizans rönesansı - ki İtalya'daki klasik Rönesans da bir bakıma antik çağların yeniden icatıdır - Yunan devletinin kuruluşundan sonra ulus devletin tarihini yeniden yaratma projesinin bir parçası oldu. Bizans, antik Yunan'ı modern Yunanistan'a bağlayan, siyasal ve kültürel sürekliliği sağlayan vazgeçilmez halka oldu.

Bizans'ın yeniden keşfinin sonuçları

17. yüzyılın sonlarından başlayan Bizans'ın yeniden keşfi dar Fenerli ya da daha geniş İstanbul Rum cemaatini ne derece aşır Osmanlı toplumunu etkilemiştir? Bu soruyu yanıtlamak için iki ayrı düzeyi göz önünde tutmak gerek. Birincisi halk kültürü düzeyi: imparatorluğun her yerinden gelen, Rumca konuşsun ya da konuşmasın, Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı oldukları için Rum sayılan kişilerin getirmiş oldukları yeme içme adetleri, yaşama ve eğlenme biçimleri, gelenekleri vb. İkincisi, Fener aristokrasisinin sunmak çabasında olduğu Bizans kültürü modeli. Bu iki düzey birbirinden sürekli etkilendi. Zeytinyağlı bir yemek, ya da bir balık salamura, bir halk dansı ya da şarkısı, Bizans geleneği olarak yorumlanıp kurulmakta olan bu modelin bir ögesi oluverdi. Aynı zamanda, Bizans geleneği görünümünü altında gelişen bu kültür sentezi, çevresini de etkileyebildi. Bunun ilginç bir örneği müziktir. Fenerli Rum - Patrikhane ortamında yetişen bestekarlar, bir yandan Bizans müziği geleneğinde kilise ilahileri bestelerken aynı zamanda Türk, Ermeni, Yahudi meslektaşlarıyla Osmanlı müziği olarak tanımlayabileceğimiz alanda da eser vermiştir. Böylece Osmanlı müziği, özellikle 18. yüzyılda, bu etkilerin ürünü olarak gelişmiştir. Dolayısıyla, bugün Dede Efendi ya da çağdaşlarının müziğini dinlediğimiz zaman sezdiğimiz "Bizans etkisi", ya da daha doğrusu Ortodoks kilisenin ayinlerinden bildiğimiz ilahilerle benzeşimler, bir sürekliliğin ürünü değil, 18. yüzyıl Bizans icadının sonucudur. Oysa, son dönemin etkisiyle yorumlanmamış olması koşuluyla, 16. yüzyıl Osmanlı besteleri bu duyguyu vermez, aksine açık İran etkisi taşır.

Örnekleri başka alanlara da taşıyabiliriz. Osmanlı mutfağı adı ile bildiğimiz yemek pişirme usullerinin hemen hepsi, bu dönemin ve dolayısıyla bu sentezin ürünüdür. 16. yüzyılın saray mutfağı yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi İran ve Arap kökenlidir.

Anıtsal mimaride durum daha karmaşıktır çünkü burada Batı etkisi daha erkendir, oysa diğer sözünü

ettiğimiz örneklerde Batı etkisi 19. yüzyılda belirecektir. 15. ve 16. yüzyılın başmimarlarının hemen hemen tümünün gayri müslim kökenli olmalarına rağmen bunlar devşirme ya da islamlaşma yoluyla Türk-Müslüman toplumuna doğrudan katılmışlardır. 18. yüzyılda ise Nuruosmaniye külliyesini yapan Simeon Kalfa, Laleli camiini gerçekleştiren Kostantin Kalfa gibi mimarlar, aynı zamanda Rum cemaatinin etkin birer üyesidir ve büyük bir olasılıkla Fenerli beylerin çevresinde yetişmişlerdir, ancak mimarilerinde bir Bizans etkisi ya da çabası yoktur. Aksine, I. Mahmud, III. Mustafa gibi padişahların arzuladığı, mimaride modernleşme - batılılaşmayı gerçekleştirecek kişiler olarak görünür. Bunu da bir ölçüde başarabilme olanaklarının en azından bir bölümünü, Fenerliler zümresiyle ilişkilerine borçludurlar.

Son olarak tarihçilikten söz etmek gerek. Katip Çelebi, Hezarfen Hüseyin Efendi gibi ilk Osmanlı ansiklopedistleri, Osmanlı tarihçiliğinin alışılmış olan Bizans söyleminin ötesine geçme çabalarında, Ali Ufki Efendi (Albertus Bobovius) ya da Antoine Galland gibi devşirilmiş ya da İstanbul'da yaşamış bilginlere başvurdıkları gibi, Fenerlilere de danıştılar. Özellikle Bizans tarihi konusunda bilgiler aktarmak konusunda ilk ciddi çabayı gösteren Hezarfen Hüseyin Efendi, bunu ilk baştercüman Panayot Nikusios'un yardımıyla yaptığını kitaplarında yazar.

Böylece Osmanlı toplumunda Bizans etkisinin bir süreklilik ürünü olmayıp, Bizans kültürünün, özellikle 18. yüzyılda yeniden icadının sonucu olduğunu görüyoruz. Ancak günümüzde etkilerini - ya da anılarını - sürdüren Osmanlı kültürünün önemli ölçüde bu yüzyılda yoğrulduğunu düşünürsek, Bizans etkisinin dönüştürülmüş haliyle ve toplumlar arası bir sentez olarak varlığından sözdebiliriz. Sonuç olarak da, olgulara dayanan tarihi araştırma çabalarının, değer yargılarından kaynaklanan algılamalara karşı, bizi sürprizlerle karşı karşıya bırakabileceğini görmekteyiz.

Stefanos Yerasimos
Paris VIII. Üniversitesi Öğretim Üyesi

“Büyük yelken açacaksan, teknenin salması derin olmak zorunda.”

Norm – Bir grubun üyelerini bağlayan; yol gösterme, denetleme ve düzenleme görevi yaparak üyelerin davranışlarının uygun ve kabul edilebilir olmasını sağlayan ‘doğru hareket ilkesi’.

-Merriam Webster Online Sözlük

Norm ... Bankaların bir yerlere çarpmadan, sığ sularda karaya oturmadan, finans dünyasının global denizlerinde seyretmesini mümkün kılan hayati koşul...

Dışbank’ın, berrak gelecek vizyonuyl, baştan beri benimsediği tutum :

Rotayı, global normlara göre güvenli belirleme.
Hedeflere, hesap verebilir yöntemlerle ulaşma.
Başkalarının gıpta ettiği etkileyici başarıları, takım çalışmasıyla sürekli olarak sağlama.
Ve, böylece, yüksek likiditeyi mümkün kılan sapasağlam bir yapı...

Gemi herşeyiyle kusursuz değilse, yelken basmak neye yarar, değil mi ?

yeni bir yarın bugünden başlar

TELEFON BANKACILIĞI | İNTERNET BANKACILIĞI
444 0 144 | www.disbank.com.tr

 DIŞBANK

“1922” ZORUNLU GÖÇ ya da EXODOS

Damla Demirözü

Anadolu’da, Türklerle Yunanlılar arasında 1919-1922 yıllarında yaşanan savaş, Türkler’in galibiyeti ile bitmiştir. Oysa 1922 tarihi, Türk ve Yunan toplumsal belleklerinde herhangi bir askeri galibiyet ya da mağlubiyetten çok daha farklı bir anlam taşır.

Balkan savaşlarından itibaren durmadan toprak kaybeden Osmanlı İmparatorluğu’nun milliyetçiliği öğrenmekte geç kalan Müslüman ümmeti, 1922 galibiyeti ile üstünde Türk olarak yaşayabilecekleri Anadolu’yu kendilerine yurt edinmiştir... Ve bu yurt ediniş, Lozan Barış Antlaşması (Temmuz 1923) ile meşruluk kazanmıştır. Dolayısıyla 1922, Türkler için Lozan Barış Antlaşması yani Türkiye’nin kurtuluşu, kuruluşu ve uluslararası düzeyde tanınışı demektir.

Yunanlıların tarafından bakıldığında, 1922’nin çağrıştırdıkları herhangi bir askeri yenilgiden çok daha fazladır. 1922, ‘Yıkım’ ya da ‘Küçük Asya Felaketi’ (Catastrophe - veya Asia Minor Disaster-) demektir. Örneğin 1922’nin Yunan belleğine şekillendirdiği ilk görüntü ise alevler içinde yanan İzmir’dir.

Büyük yıkım

1922’nin karşı tarafın toplumsal hafızasında kapladığı yerin önemini anlamak için yabancı olduğumuz Yunan tarihine biraz daha yakından bakmak yeterlidir. Yunan devleti, 1922 yılında Mora Yürüşü’nde Osmanlı İmparatorluğu’nun karşı tarafı ile Yunan/ayağlan-

Türk tarih yazıcılığının en somut örneklerini verebilecek olan okul kitaplarının Yunanlılar'a ve 1922'ye yaklaşımı ise şöyle özetlenebilir: "Yunanlılar yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'nun (bugünkü) Yunanistan (olan kısmını) almakta kalmamışlar, 1919-1922 yılları arasında Konyalıların ve Bizanslıların miraslarını oldukları iddiasıyla, Anadolu'yu da almak istemişlerdir."¹⁰ Nitekim bu amaçlarına ulaşılmayan Yunanlılar endişe ve korku ile halkı yönlendirerek, Batı'nın "işgalcilik" ve "cuhadlık" propagandası ile Batı'nın emperyalizmi ve imparatorluk politikası hakkında

rihi, E.B. Şapolyo-R.Zaimler, İstanbul, 1979.s. 97).

Yunan tarihçiliği, 1922'nin kendileri için barındırdığı yıkım duygusuna rağmen Türkler için nasıl bir varoluş anlamı içerdiğini -yazık ki- 1922'den çok sonraları bile anlamaktan uzak düşmüştür. Son dönem okul kitaplarını inceleyen bir araştırma, Yunan tarih yazıcılığının bir uzantısı olan okul kitaplarının konuya yaklaşımını şöyle özetler: "1897 savaşının yenilgisinin nedeni olarak, Yunanlıların yetersiz savaş hazırlığı değil de Osmanlı ordularının muhteşem saldırganlığı vurgulanır. Aynı durum Küçük Asya yenilgisi için de geçerlidir: Küçük Asya'daki yenilginin nedeni olarak Türkler'in saldırganlığı ve müttefiklerin ilgisizliği ya da müttefiklerin 'ötekiler'inin menfaatlerini koruması öne çıkarılmıştır."⁽³⁾

Yukarıda kısaca gördüğümüz Yunan tarafının bu yaklaşımı, 'Osmanlı İmparatorluğu'nu 'Türk egemenliği (Tourkokratia)' olarak adlandıran ve Türk'ü 'öteki' olarak algılayarak, bugün herhangi bir alanda yaşanan geri kalmışlığı 400 yıllık Türk egemenliğine atfeden Yunanistan'da gayet doğaldır. Tıpkı Türkiye'de Osmanlı'dan başlayarak "bizi" arkadan vuran, gücü yettiğinde vatani bölen, içimizdeki 'hain Yunanlı/Rum' imajının doğallığı ve 'doğruluğunun' su götürmemesi gibi...

1922 tarihinin Türk ve Yunan toplumları için ortak acı noktalarından biri de Nüfus Mübadelesi'dir: Lozan Ahali Mübadelesi Sözleşmesi uyarınca; Anadolu'da yaşayan 1,5 milyona yakın Ortodoks-Rum nüfus ile Yunanistan'da yaşayan 400 bine yakın Müslüman yer değiştirecektir. Kısacası, yaklaşık 2 milyon insan kendilerine sorulmaksızın imzalanan bir antlaşma sonucu memleketlerini terk edip o zamana kadar hiç görmedikleri toprakları yurt edinmek zorunda kalacaktır.

Bireylerin bu zorunlu "göç" nedeniyle çekecekleri acılara karşılık, her iki milli devlet de gelecekte azınlık problemi yaratacaklarını düşündükleri 'ötekilerden' kurtulacak ve homojen bir nüfusa sahip olacaktır. Yunanca konuşmalarına rağmen Müslüman olan Giritliler ile Türkçe konuşmalarına rağmen Hristiyan-Ortodoks olan Kapadokyalıların, Türk ve Yunan olarak kabul edilip değiştirilmesini göz önüne aldığımızda, bu etnik temizlikte devletlerin din birliğinin öncelik taşıması olduğunu görüyoruz.

Türk tarafındaki eksiklik

"Göç" de tıpkı 1922 tarihi gibi Türkler ve Yunanlılar arasındaki ilişkileri yaşanmasına rağmen Türk ve Yunan toplumları arasında farklı bir yer ve anlamı bulunmuş-

tur. Türk toplumu "göç"ü, Yunanistan'ın aksine, büyük bir travma olarak hatırlamaz. Çünkü Türk tarafının süreci yaşayışı daha farklıdır. Herşeyden önce Türkler kendileri için bir varoluş savaşı olan 1922'den galibiyetle çıkmışlardır. Üstelik Anadolu, "göç" olgusuyla, Türkler'e göre daha erken bir dönemde millî kimlik geliştiren Balkan halklarının dışladığı Müslüman/Türk nüfusun "göç"üyle 19.yüzyılın başlarından itibaren tanışmıştır. Yani Yunanistan'dan Anadolu'ya gelen 400 bin kişilik göçmen nüfus ne Anadolu'ya gelen ilk göç dalgasıdır, ne de 13 milyona yakın nüfusu olan Anadolu'da sayısal bir çoğunluk oluşturmuştur. Gelen göçmenlerin gidenlere göre az sayıda ve kırsal kökenli olması istihdamlarını kolaylaştırmıştır. Bugün Türkiye'de bizzat I. kuşak göçmenler tarafından yazılmış göç, geride bırakılmış 'kayıp memleketlere' dair roman ya da anı külliyatı yoktur. Göçmenlerin bu süreç içinde yaşamış olduklarını yazmamış olmaları ise onların 1922 ve "göç" konusundaki duygu ve düşüncelerinin kaydedilmemesine; yani kendilerinin ölümleriyle beraber ulaşılamaz, bilinemez anılar, bilgiler sınıfına girmesine neden olmuştur.

Göçmenlerin kendileri için bu kadar önemli olan bir konuda yazmamış olmaları ilginçtir: Bu,

- Misak-ı Milli nedeniyle kendilerini 'kayıp memleketler' ve göç gibi konularda ifade edememeleri,
- Kırsal kökenli olmaları nedeniyle yazılı kültüre uzak olmaları, ya da
- Yazdıklarını, Osmanlıca veya Rumca yazmış olabilecekleri için yazılanların bir sonraki nesil tarafından okunup değerlendirilememesi nedenleriyle olabilir.

Yazında yaşanan bu boşluk, "göç"ün Türk toplumunun hafızasında büyük bir yer tutmamasında şüphesiz önemli bir rol oynamıştır.

1922-"göç" konusunda yapılan araştırmalar da bir hayli kısıtlıdır.⁽⁴⁾

"Göç" konusunda sistemli olarak araştırma yapabilecek nitelikteki ilk kurum ise 30 Kasım 2000'de kurulan Lozan Mübadilleri Vakfı'dır. Vakıf, çeşitli konferanslar, paneller düzenlemekte; Türk mübadillerinin Yunanistan'a yaptıkları yolculukları belgesel yapma amacıyla kaydetmektedir.

Türkiye'de "göç" ve Mübadele konusu I. kuşak göçmenlere oranla II. hatta III. kuşak tarafından giderek daha fazla işlenmektedir. III. kuşak bir göçmen olan M. Ali Gökaç'ın Yunanistan hakkında yazdığı inceleme kitabının başlığa bu konuda yaşanan yaklaşımı da özetler gibi: Ge-

ographika. Yani, Yeniden Keşfedilen Yunanistan.⁽⁴⁾

Edebiyatta ise Reşat Nuri Güntekin'in 1942'de, Sabahattin Ali'nin 1947'de yayınladığı Ateş Gecesi ve Çirkince adlı eserlerinde Yunanistan'dan gelen göçmenlerin hayatlarına dair bilgiler buluruz. Savaşın Çocukları ile 1980'li yıllarda Göç konusunda yazmaya başlayan yazar Ahmet Yorulmaz ise, "Ayvalık'ta İz Bırakanlar" (1988), "Kuşaklar ya da Ayvalık Yaşantısı" (1999) adlı kitaplarıyla bu konuda yazmaya devam etmektedir. Müslüman, Hristiyan ve siyasal sürgünlerin yaşamlarının anlatıldığı F. Çiçek'in "Suyun Öte Yanı" (1992) adlı kitabı ise hem Türkiye'de hem de çevrildiği Yunanca'da büyük bir ilgi görmüştür. Bu konudaki bir diğer ilginç roman da Kemal Yalçın'ın "Emanet Çeyiz" (1998) adlı kitabıdır. Bu kitabın olay kurgusu sayesinde Anadolu'dan Yunanistan'a göç eden ve Türkçe konuşan mübadillerin düşünce ve hislerinin yanı sıra kültürleri ve gelenekleri hakkında da bilgi sahibi oluyoruz.⁽⁶⁾

Günümüz Türkiye'si'nde 1922 veya göçmenlik denince akla, 1923-24 yıllarında Yunanistan'dan mübadil olarak gelen göçmenler değil, Anadolu'dan giden Rumlar gelir. 1922 ile gitmek zorunda kalan Rumlar'ın yaşadıkları olaylarla ilgili yazdıkları eserler kısa sürede Türkçe'ye çevrilmekte, büyük bir okuyucu ilgisi görmektedir. Aynı şekilde gazete yazıları ve belgeseller de gelen mübadillerden çok giden Anadolu Rumları'nın tanıklıkları üzerine odaklanmaktadır.

Anadolu Rumları'na ve onların yaşadıklarına duyulan bu ilginin bir nedeni geçmişte yaşanan herşeyin günümüzde yaşananlardan daha iyi olduğuna dair olan inanç, yani moda deyimıyla nostalji olabilir. Bu nostalji çerçevesine baktığımızda geçmiş, sorunların var olmadığı, toz pempe, adeta ideal bir zaman olarak görürüz. Bu güzelleştirilmiş geçmiş tablosunun içinde Türkler ile Rumlar yüzyıllar boyu sorunsuzca yan yana ve kardeş kardeş yaşamış iki grup olarak lanse edilir. Tabii tüm bu çerçeveyi, görmek istediğimiz geçmiş canlanıdırarak çizeniz ve şüphesiz hoşnutsuzluk yaratacak farklı bir anlatıyı bu çerçevenin dışında bırakınız.

Bu ilginin bir diğer nedeni ise, Batılı değerlere yönelme eğilimi olan Türk aydınlarının giden Anadolu Rumla-

rı'na yaptığı her göndermeyle Anadolu'nun, dolayısıyla da Türklüğün Batı ile olan bağlantısına da gönderme yapması olabilir. Gidişi konusunda üzülen elbette, bizim nazarımızda Batı'yı temsil eden ve ortak bir kültürü paylaşmakla övünebileceğimiz Rumlar/Yunanlılar olacaktı; Araplar ya da Ermeniler değil.

Başkalarının bizi nasıl gördüğüne dair olan merakımız ise, göç eden Anadolu Rumları'na gösterilen ilginin bir diğer önemli nedenidir. Öteki'nin anılarında kendimizin nasıl resmedildiğine bakarız; yani kendi imajımı-

1922 tarihinin Türk ve Yunan toplumları için ortak acı noktalarından biri de Nüfus Mübadelesi'dir. Lozan Ahali Mübadelesi Sözleşmesi uyarınca Anadolu'da yaşayan 1.5 milyona yakın Ortodoks Rum nüfus ile Yunanistan'da yaşayan 400 bine yakın Müslüman kendilerine sorulmaksızın memleketlerini terk edip, hiç görmedikleri toprakları yurt edinmek zorunda kalmıştır.

zı ararız. Nasıl göründüğümüze dair olan merakımız bizim kendi kimliğimiz için seçtiğimiz değerlerin 'ötekiler' tarafından da doğrulanma eğilimini de beraberinde getirir. Dolayısıyla yaygın olarak gösterdiğimiz bir yaklaşımda 'ötekilerin' ağızından bizim kendimiz hakkında duymak istediklerimizi söyletmemizdir. Yani uzun, çalkantılı savaş yılları sonunda yakınları ölen, evlerini, memleketlerini terk eden insanların anlatılarından seçmeler yaparak görmek istediğimiz geçmiş...⁽⁵⁾ Bizler, Anadolu Rumları'nın tanıklıklarını kullanır...

lerin ne kadar hoşgörülü olduğunu, yüzyıllarca nasıl kardeş gibi yanyana yaşadığımızı, savaş esnasında bile bizimle ilgili kötü bir anıların olmadığını, gidenlerin herşeylerini kaybederken bile 'bizlere' karşı kötü bir his beslememiş olduklarını söyletirik. Kısacası, 'ötekilerin' yaşadıklarına değer verir görünürken bile kendi kimliğimiz için seçtiğimiz değerleri sağlamlaştırmanın en mükemmel yolunu buluruz. Hazindir ki, farklı olan 'öteki' gitmiştir. Ancak ondan nostaljik bir biçimde bahsederken bile farklılığımıza, duygu ve düşüncelerinin değişik olabileme ihtimaline saygı duyulmamaktadır.

Bugünkü Yunanistan hala anımsıyor-araştırıyor

Bugün Yunanistan'da Nüfus Mübadelesi, göçmenlik, kayıp memleketler tüm Yunan toplumu tarafından paylaşılan Yunan tarihinin kara sayfalarından biridir. Yunan toplumundaki her dört kişiden birinin kökeninin Anadolu göçmeni olması ve kent kökenli bu göçmenlerin yaşadıklarını roman, hikaye, şiir, günlük gibi çeşitli edebi türler altında yeniden yorumlaması, 1922 sürecinin Yunan toplumunun tüm bireyleri tarafından paylaşılmasına neden olmuştur. Aynı şekilde 1922 üzerine araştırma yapan çeşitli kurumlar da 1922 sürecinde yaşananların kaydedilmesini, unutulmamasını sağlamıştır.

Atina'da kurulan Küçük Asya Araştırmaları Merkezi (KAAM), 1922-"göç" ve Nüfus Mübadelesi ile ilgili sistematik sözlü tarih çalışmaları yapan bu kurumlardan biridir. KAAM, 1930 yılında İstanbul Zapeion mezunu ve akademik çalışmalarını Fransa'da devam ettiren Yunanlı bayan Melpo Logotheti ve Yunan edebiyatı profesörü eşi Fransız Octave Merlier tarafından kurulmuştur. "Göç"ü yaşayan I. kuşağın tanıklıklarının KAAM ta-

rafından derlenip arşivlenmesi ise 1930'dan başlayan 1950'li yıllara kadar devam eden uzun soluklu bir çalışmanın ürünüdür. Bu sistemli arşivlemenin sonucunda 300.000 sayfayı geçen 1375 tanıklık kayda geçirilmiştir. KAAM bu tanıklıkların bir kısmını yayınlarak 1980 ve 1982 yılında iki cilt halinde basılan Exodos adlı kitabı ortaya çıkarmıştır.⁽⁶⁾ Kitabın içinde yer alan tanıklıkların organize edilmesi, anlatı sahiplerinin, Roma dönemi coğrafi haritası esas alınarak- geldikleri bölgelere göre yapılmıştır. I. ciltte Batı Anadolu'dan, II. ciltte ise İç Anadolu'dan göç edenlerin tanıklıkları bulunmaktadır.

KAAM, Exodos'a yazdığı önsözde tanıklıkların arşivlenmesinde ve yayınında tamamen nesnel bir tutum gözettiğini belirtir. Oysa biz, bugün tarih üzerine yapılan araştırmalar sayesinde, hiçbir anlatının yaşanan bir olayı olduğu gibi aktaramayacağını ya da canlandıramayacağını; ancak tanıklığı edilen olayın anlatanının değerler bütününe göre yeniden kurgulanabileceğini biliyoruz.⁽⁸⁾ Resmi tarihin milli tarih yazıcılığının kurgusunu taşıdığı gi-

bi, sözlü tarih çalışması olan 'tanıklık' da anlatıcısının kurgusunu taşır. Tanıklıkların da tıpkı tarih gibi tarafsız olması pek tabii ki mümkün değildir. Malzemesi dil ve yaşananların yeniden kurgulanması olan bu iki anlatı da, anlatıcılarının duygusal ve ideolojik yaklaşımlarının bir dökümü gibidir. Exodos'ta yer alan tanıklıkların 'tarafsız' olması ise söz konusu bile değildir. Bilakis Exodos'ta yayınlanan bu tanıklıklar 'tarafli' hatta 'tek tarafli' olarak nitelendirilebilir. Çünkü anlatılanlar, 1930 ve 1950'lerin Yunanistanı'nda yaşayan, memleketleri Anadolu'yu terk etmek zorunda kalan göçmenlere aittir.

Exodos'un önemi, göçmenlerin ölümü ile kaybolacak anlatılardaki çeşitliliği kaydetmiş olmasından ve bu çeşitliliği sunabiliyor olmasından gelmektedir. Exodos'ta milli tarih yazıcılığının, süzgecinden geçirip yarattığı ortak hikaye ya da tek ve doğru tarih yoktur. Burada söz konusu olan, kişilerin yıllar sonra kendi hikayelerini anlatmasıdır. Tanıklıkların bütününe şöyle bir baktığımızda, anlatı sahibinin kimliğini oluşturan her bir unsurun yani:

- geldiği coğrafyanın,

- kadın, erkek; tüccar, çiftçi, ırgat olması veya

- bugün kabaca göçmen/Rum/Yunan dediğimiz kimselerin anadillerinin Rumca, Türkçe ya da Ermenice olması gibi pek çok etkenin, anlatılar üzerinde yaratmış olduğu farklılıkları görebiliriz. İşte Exodos bize tüm bu farklı tanıklıkları, kurguları okuma şansını verdiği için önemlidir.⁽⁹⁾

Exodos'un I. cildinde yenilen, geri çekilen Yunan ordusunun ardısıra kaçan Batı Anadolu Rumlarının tanıklıkları vardır; II. cildinde ise Antlaşma sonrası İç Anadolu'dan göç edenlerin tanıklıkları. Dolayısıyla I. cildin tanıklıkları daha çok kan, gözyaşı, savaş sahneleri ile doluyken, II. ciltteki anılar evden, memleketten ayrılışın hüznü anılarını aktarırlar. Tanıklıkları okuduğumuzda Batı Anadolu'dan gelen anlatıcıların, daha geniş ve daha zengin bir dünyaya ait olduklarını görürüz. I. cildin tanıklıklarında II. ciltte nadir olarak rastlayacağımız Levantenlere, Yahudilere ve İtalyanlara yapılan atıflar da vardır.

Göç tanıklıklarından örnekler

Göçmenlerin tanıklıkları bize bu süreci yaşayanların günlük yaşamı, duygu ve düşünceleri hakkında tarih sayfaları arasında kaybolabilecek değerleri, ayrıntılı bilgileri getirir. Örneğin Akköylü tütün işçisi Fotini'nin öyküsü; Fotini, 1918'de askere alınan kocasının ocak ayında gölde yıkanırken öldüğüne inanacak kadar saftır. Kocasının ölümünden sonra iki çocuğunu büyütme yükünü omuzlamış; yoksul, tütünde çalışan bir kadındır. Hayatın kendisini göğüslemek zorunda bıraktığı zorluklar karşısında kocası için 'öldü de kurtuldu' diyecektir. Yunan ordusunun geri çekildiğini duyunca bü-

tüm herkesle beraber Fotini de kaçış yoluna koyulur: "Ben çocuklarımı kaybetmemek için yükümü dişimle taşıyor, çocuklarımın ellerini bırakmıyordum." Fotini bir ananın tüm içgüdüleriyle çocuklarını yaşatmak için elinden gelen herşeyi yapar. Yapmış olduklarını da tanıklığında olanca yalnızlıkla anlatır: Kendine ait olmayan bir un çuvalını nasıl sahiplendiğini, kendine bunu hatırlatan birine nasıl çıkışıp onu susturduğunu ve bu undan yaptığı hamur sayesinde karınlarını doyurup hayatta kaldıklarını... Tanıklığının sonunda kendini hayatta tutan, herşeye göğüs germesini sağlayan amacında, yani çocuklarını büyütmede başarıya ulaştığına dair olan inancıyla şunları söyler: "...Çocuklarımı büyüttüm. Şimdi çocuklarımın çocukları var. Torun sahibiyim. Tanrıya şükürler olsun."⁽¹⁰⁾ (I:185-187). Fotini'nin tanıklığında yalnızca hayatta kalma çabası vardır, zafere şanı veya yenilginin hoşnutsuzluğu değil!

Bir başka tanıklıkta ise şu satırları okuruz: "Biz Yunanistan nedir bilmiyorduk. Evlerimizde kiliselerimize çan ve ikonolar yollayan Rus Çarı'nın fotoğrafları vardı. Daha önceleri Rusya'yı, Bulgaristan'ı, Romanya'yı bilirdik. Amerika'yı bile sonra duyduk. Balkan Savaşları sırasında askerden kaçmak için gidenler olunca öğrendik. Genellikle İstanbul'da okuyan çocuklar, gençler Amerika'ya kaçtı."⁽¹¹⁾ (I:339) Bu tanıklığın sahibinin yaşanan süreç sonunda kendini Yunanistan'da bir göçmen olarak bulması şüphesiz tarihin bir cilvesidir.

Bir diğer tanıklıkta ise Yunanistan'da olup biten Venizelos-Kral ayrımcılığının, kendilerini, Yunanistan'a gitmekten nasıl alıkoyduğunu anlatırlar: "Venizelosçular ile Kralcılar arasında yaşanan ayrımcılık, biz Anadolu Rumları'na karşı o kadar büyük bir nefret uyardırmıştı ki Yunanistan'dan iğrenmiştik. Bulunduğumuz yer nedeniyle Yunanistan'da olup bitenleri yakından izleyebiliyorduk." (I:78)

Pek çok tanıklıkta insanların tanıdıkları, dost bildikleri insanlara zarar vermedikleri anlatılır. Bergamalı Dimitris Kamburis, Yunan işgalini görmüş Bergama Türkleri için şunları söyler: "Yunanlılar gittikten sonra, yerli Türkler geride kalan hiçbir Bergamalı'ya (Bergamalı Rum) zarar vermediler." (I:141) Bir başka anlatıda ise şu satırları okuruz: "Bursa içinde kötü bir olay yaşanmadı. Tanıdığımız Türkler biz gideceğiz diye üzülüyorlardı. Bana süt getiren bir Türk kadın vardı, bu kadın bir yandan bana sağlıyor bir yandan da 'günne hanımın' diyordu. Evinde ayrılmayı kabul etmeyen bir komşumuzu evinin per-

desiyle penceresinden sallandırmışlardı. Bunu yapanlar yabancı Türklerdi (Bursalılar değil)." (I:320)

Bir başka tanıklık ise, savaşın Yunanlılar ve Türkleri nasıl canavarlaştırdığını şöyle anlatır: "Bizimkiler hiçbir direniş ile karşılaşmadan Eskişehir'e kadar ilerlediler. Türkler bundan sonra karşı koymaya başladılar. Kötülüğü Yunanlılar ve Türkler başlattılar. Bizimkiler, Türkleri camilere kapatıp yakıyorlardı. Türkler bunu gördüler. Onlar da yakıp yıkmaya başladılar." (I:125)

Bir başka tanıklıkta ise bir takım Yunan askerinin Bergama'daki Türk kadınlarının ırzına geçtiği ve Türk evlerinden yağma yaptıklarını; eşya, halı çalarak geri döndüklerini okuruz. (I:63) Bu tür bir cümle herhalde Yunan tarih yazıcılığının bize aktarmayacağı, aktarmayacağı bir ifadedir.

Batı Anadolu bölgesine ait bir grup tanıklıktaysa, kendileri için 1922 felaketi ile bitecek dönemin, 1908 Anayasası ile başladığına işaret edilir. Bu tanıklıklardaki yaygın söylem, Yunanlıların, Batı Anadolu'daki üretim ve ticareti elinde tuttuğunu gören Almanların, özellikle de Limon Von Sanders'in kendilerini yok etmek için Jön Türkleri kullandığıdır. (I: 227, 254, 309, 336, 339) "Sultan Hamit yıllarında Türklerle yağla bal gibi yaşıyorduk. 1908 Hürriyeti (Anayasası) ile biz Hristiyanlar da cesaretlendik. [...] Daha sonralar Anadolu Rumları'nın kötü şeytanı, Limon Von Sanders Paşa ortaya çıktı. Türk ordusunu yeniden düzenleyen adam. [...] Batı Anadolu kıyılarında yaptığı bir ziyaret sırasında, Yunan unsurunun olduğu parlak noktayı görmüş, Türklerle 'Bu yılanları ne diye koynunuzda besliyorsunuz?' demişti. Bu sözler, kıyılarda yaşayan Yunanlıların sürgününün de başlangıcı olmuştu." (I:227-228), "Daha sonra da öğrendiğimiz gibi, tüm olup bitenler Türklerin müttefiği olan ve bizim bölgenin ekonomik hayatını elimizde tuttuğumuzu gören Almanların işiydi." (I: 243), "Abdülhamit döneminde Türklerle iyi yaşıyorduk. Kuzu gibiydiler. Türk halkını o Jön Türkler ve Alman koruyucuları üstümüze kıskırttılar." (I:254)

Savaş anında bazı Türklerin özellikle de yaşlı olanların, Rumlara yardım etmek isteseler de yeni gelişen milliyetçilik akımının sonuçlarından ve Jön Türkler'den korktukları için zor durumdaki Rumlara ya gizlice yardım ettiklerini ya da Yunan dostu olarak adlandırılmaktan korktukları için yardım edemediklerini okuyoruz (I:27, 32, 133, 136, 159, 297, 320).

Tanıklıklardan büyük bir kısmı kanlı olaylardan, çete ve başbozukların sorumlu tutar (I:7-9, 21, 31, 94).

LOJSTK

Aldığınız hizmeti tanımlamakta zorlanıyor musunuz?

Siz aslında gerçek Lojistik hizmeti almak istiyorsunuz. Sizin isteklerinizi anlayan, sorunlarınızı derinlemesine irdeleyen ve çözüm üreten bir şirketle çalışmak.

Sizi bir iş ortağı olarak gören, sizin başarınızla mutlu olacak bir şirket. Cevabınız evet ise, Sertrans Lojistik Üssüne hoşgeldiniz.

Taşımacılık sektörünün güçlü ismi Sertrans, şimdi hizmet yelpazesini sizlerin hayatını kolaylaştırmak için daha da genişletti.

120 araçlık dev filosuyla verdiği kara, hava, deniz taşımacılığı ve gümrükleme hizmetlerine ek olarak, tedarik zinciri yönetiminden depo yönetimine, stok yönetiminden nakliye yönetimine ve danışmanlık hizmetlerine kadar bir çok mükemmel hizmet sunuyor.

Günümüzün rekabet ortamında sizi avantajlı kılmak, ana faaliyet alanınıza odaklanma özgürlüğü sağlamak ve şirketinizin verimliliğini artırmak için.

Daha aزیyla yetinmeniz için hiçbir sebep yok. Sertrans'a gelin gerçek Lojistik hizmetinden yararlanmaya başlayın.

Tel: +90 (212) 441 36 36 (Pbx) Faks: +90 (212) 441 84 34 - 441 90 19

www.sertrans.com.tr

110,114, 138,140,141,145,157, 240, 247, 252, 258, 296, 319, 338, 343). Ama tanıklıklar sayesinde çetecilerin de kendilerine has özellikleri olduğunu anlıyoruz. Yörük Ali adındaki çete reisi kan dökücü, zalim bir kişi olarak anlatılırken (I: 56,178); Demirci, iyi yürekli bir çeteci olarak betimlenir (I:178, 335).

Yunanlıların 1922 İzmir felaketi ile ilgili anlatılarından soyutlanamayacak olan iki ismi İzmir Metropolü olan Hrisostomos'u ve İzmir sömürge valisi Sergiadis'i Türk tarih yazıcılığı pek tanımaz. Oysa bu iki isim 1922 ile ilgili hemen her anlatıda bir 'kahraman' veya bir 'hain' olarak yer alır. İzmir Metropolü Hrisostomos, 1922'nin kötü günlerinde, öldürülene kadar cemaatinin yanında olması nedeniyle ilahlaştırılır. Oysa Sergiadis halk ve pekçok araştırmacı tarafından Anadolu'daki Rumlara iyi davranmamakla suçlanır. Bu, Exodos'ta yer alan her tanıklık için de istisnasız böyledir.

II. cildin tanıklıkları ise bugün de pek yabancı olmamızın İç Anadolu Bölgesi'nin fakir, kısıtlı dünyasının izlerini taşır. Bu ciltte anlatıları bulunan insanların denizi, (7, 20, 23, 37, 45, 57, 59, 64, 81, 155, 180, 198, 213, 214, 233), bisikleti (9,23,64), uçağı (69,80) ya da arabayı (64) ilk defa Mübadele için yapmak zorunda kaldıkları yolculuk esnasında gördüklerini anlıyoruz.

II. ciltteki tanıklıkların sahipleri, I. ciltteki tanıklıkların aksine savaş ve ateşin önünden kaçışı yaşamamışlardır. Bu anlatıların sahipleri komitelerin topladığı düzenli göç hareketleri sonucu Yunanistan'a gelmiştir. Dolayısıyla, anlatıların ağırlığını memleketlerinden ayrışmaların acısı, yollarda yaşadıkları maceralar ile henüz kendileri göçmeden, memleketlerine dışardan gelen Müslüman göçmenlerin dünyalarında yarattıkları değişiklikler oluşturur. Pekçok tanık, komşuları Türklerin kendilerinin göçü karşısında nasıl uzıldığını dile getirir.⁽¹²⁾ II. cildin anlatılarında Osmanlılık bilinci taşıyan yaşlı Türklerin, milliyetçilikten etkilenen genç Türklerle göre kendilerine daha iyi davrandıklarının izlerini okuyoruz. (II: 83,85, 174,292).

Tanıklıklar pek çok farklı anlatıya beraberlerinde getirmiyorlar. Her tanıklık, sahibinin yaşadıkları bir olaycuya atıfta bulunduğu olay örgüsü bakımından bir diğerinden farklı. Birbirinden böylelerine farklı olan bu tanıklıkların, farklı bir olayı anlatan tek metinleri "sırasıyla" tercih ettiler.

(I: 61). Bugün bu zorlukları yaşamamış, şanslı insanlar olarak başka hangi konulara oto-sansürün işlemiş olabileceğini tahmin etmek gerçekten oldukça zor...

İlk kuşak duygusal ve objektif

1922 süreci, yalnızca kişiler tarafından yazılmakla kalmamış, Yunan edebiyatını da etkilemiştir. Bugün Yunanistan'da 30 kuşağı olarak adlandırılan ve eserlerinde 1922 sürecini işleyen yazarlar grubu vardır. Yunan edebiyatının önemli eleştirmenlerinden L. Politis, Yunan Edebiyatı Tarihi adlı eserinde bu dönemin edebiyatı hakkında şunları söyler: "Küçük Asya felaketi ve onu takip eden Nüfus Mübadelesi, bu kuşağın (30 kuşağı) yazarları üstünde etkili olan ve savaş sonrası dönemde onların eserlerinde ağırlıklı hissedilen iki olgudur. Bir önceki kuşağın beslediği Yunan dünyasının Bizans dönemindeki sınırlarına kavuşması yolundaki Mefkureler (İdea) ve rüyalar, 1922 Eylülü ile beraber yok oldu. Daha önceki dönemin düşsel romantizminin yerini yeni bir trajedi ve ciddiyet aldı. İşte 30 kuşağı, edebiyattaki bu olgunlaşmayı ifade ediyor."⁽¹³⁾

1905'te İstanbul'da doğan ve 1922 ile kendi de göçmen olan yazar G. Theotokas'ın Özgür Düşünce (1929)⁽¹⁴⁾ adlı eseri, bu kuşağın manifestosu olarak kabul edilmiştir. Yazar, 1922'nin Yunan toplumu üzerine yaptığı etkiden şu sözlerle bahseder: "...Yenilginin moral değerlerimiz üzerindeki etkisi çok ağır olmuştur. Toplumun önde gelen kişileri, İzmir Limanı'nda yalnızca güçlerini değil ama aynı zamanda ideallerini ve kendilerine olan öz güvenlerini de yitirmişlerdir. Yunanistan'a duyulan güven 1922 yılında yok oldu. 1922'den sonra toplumumuz duygulardan kendini aşma emelin-

den ve heyecan hissinden yoksun olarak yaşadı. Yıkım, idealizme dair herşeyi boğmuştur. Gerçek şu ki, savaş sonrasında bütün Avrupa değerlerini yeniden gözden geçirirken biz hiçbirşey yapmadık. Çünkü yıkım, bütün gücümüzü boğmuştu." (1988:63). G. Theotokas Yunan edebiyatının da Yunanistan'a hakim olan yıkım atmosferinden payını aldığını belirtir: "Yarım yüzyıllık bağımsızlıktan sonra işte Yunan düzyazının hali de böyle. Eğer bu düzyazını tek bir cümle ile tanımlamam gerekirse kansızlıktan muzdarip derdim." (1988:53) Yazar, bu sözlerden sonra 1922 yıkımını gören daha farklı bir kuşağın gelişini müjdelir. Bu kuşak "Hayatın kolay bir hikaye olmadığını bilmektedir [...] Ancak savaşın sert atmosferi içinde yoğrulan bu kuşak, yenilgiyi tatmış Yunanistan'a, yeniden kendine güveni, yaşama sarılmak için heyecanı verebilir. [...]" (1988:74). Theotokas'ın bahsettiği bu kuşağın adı 1910'dan 1980'lere kadar kitapları basılacak olan 30 kuşağıdır.

30 kuşağı yazarlarını Anadolu kökenli yazarların oluşturduğu Eolya Okulu denen bir grup yazar ile Ankara Yunanlıları olarak ikiye bölebiliriz. 30 kuşağını, özellikle de Eolya Okulu'nu oluşturan yazarlar şu ortak özelliklere sahiptir:⁽¹⁵⁾

- Osmanlı veya Bizans döneminde geçen tarihsel romanlar vermemişlerdir.

- Eserlerinde yakın dönemde yaşanan tarihi olayları anlatırlar: Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, 1922 gibi...

- Yayınladıkları romanlar ve hikayeler, yakın geçmişte yaşananları olduğu gibi canlandırdıkları savını, yani tanıklık iddiasını taşırlar.⁽¹⁶⁾

- Eserlerinde savaşın ve kahramanlıkların destansı

anlatımı yerine insan zaaflarına yer verirler.

- Eserlerinde sıradan insanları karakter olarak kullanırlar. Bu eserlerde ne üst sınıf yönetici stereotipleri (Paşalar, valiler) ne de kahramanlar vardır.

- Karakterlerin davranışları yaşanan olaylar çerçevesinde şekillenir. Bu eserlerde mutlak iyi ve mutlak kötü yoktur.

- Karakterlerinin davranışlarını, yaşanan sosyal olayların onların psikolojisi üstünde yaptıkları etkilerle açıklarlar.

- 'Ben/Yunanlı' ve 'Öteki/Türk'ü hiçbir şekilde mutlak iyi ve mutlak kötü olarak şekillendirmezler.

- Eserlerinde ben ve 'öteki' karakterlerinin ilişkileri dost/düşman ya da iyi/kötü içeriğinden daha karmaşık ve daha gerçekçi bir çizgiye oturtulmuştur.⁽¹⁷⁾

II. ve III. kuşak; klişe ve resmi tarihin izinde

Bugün II. hatta III. kuşak ve artık Yunanlı olmuş mülteciler de 1922 ve göçmenlik hakkında yazmaya devam etmektedirler. Türk toplumunun aksine, 1922'yi takip eden süreç, Yunanistan'da gerek edebiyat gerek sözlü tarih çalışmaları olarak o kadar fazla işlenmiştir ki, bugün bir takım araştırmacılar, verilen eserlerin dekonstrüksiyonunu yapmaktadırlar. Bu dekonstrüksiyonların en çarpıcı sonucu ise, zorlu yılları; savaşın vahşetini yaşamış I. kuşak göçmenlerin, Türkleri ve de kendilerini -II. ya da III. kuşak Yunanlılar kadar- stereotip bir biçimde tasvir etmemesidir.

Yakın geçmişte yaşadıklarını anlatan I.kuşak yazarların eserlerinde karakterler, Türk ve Yunan oldukları için kötü veya iyi ya da tam tersi olmazlar. Bu eserlerde karakterler dış dünyadan bağımsız değildir. Anlatıda yaşanan tarihsel sürecin bireyin hayatını nasıl etkilediği, önemli bir yer tutar. Yaşananlar kimsenin iyi ya da kötü görünen milli kimliğinden kaynaklanmaz. Tam tersine anlatı, herhangi bir karakterin değişen dış etkenlere göre nasıl hem iyi hem kötü olabileceğini, nasıl hem humanistçe hem de vahşice davranabileceğini gösterir.

II. kuşak ve III. kuşak Yunanlıların eserlerinde, I.kuşak yazarları aynı konuları işlemelerine rağmen eserlerindeki kimlikler, insan ilişkileri daha klişedir. Olayların akışı ve kahramanların davranışları tarihsel ve sosyal bir perspektife oturtulmaz. Dolayısıyla yazarın amacı, toplumun "Türkçülüğü" ya da "Yunanlılığı"na dair bir mesaj vermek değil, insanın insanı nasıl gördüğünü, nasıl yaşadığını anlatmaktır.

niteliklere sahiptirler. Yunan kimliği ise Türkler'e adedilen niteliklere tezat oluşturacak şekilde biçimlendirilmiştir: 'Çalışkan', 'dürüst', 'becerikli' ve tüm bu olumlu nitelikleri yüzünden mağdur olacak insan karakterleri. Kahraman olan bizim taraf ile kötü olanlarsa 'ötekiler.'

Aynı konuları işleyen I. kuşak göçmenlerle II. ve III. kuşağın eserlerindeki farklılık, gerçekten dikkat çekicidir. Daha da dikkat çekici olan, tüm zor zamanları yaşamış I. kuşak göçmenlerin eserlerindeki olaylara yaklaşımın, 'ben' kimliğinin ve 'öteki' imajının, bu zorlukları hiç yaşamamış, masalarında oturdukları yerden yazan II. ve III. kuşak yazarlara göre daha insancıl, daha 'olumlu' olmasıdır. Bunda şüphesiz, bu zor zamanları yaşamış olan insanların olaylara yaklaşımında, gerçekle olan ilişkisinin, tecrübesinin, milliyetçiliğin etkisinin gerçek tecrübelerden daha baskın olmasının etkisi vardır. Bu konuda yazan II. kuşak ve III. kuşak yazarlar ise, Yunanistan'da doğup büyümüş, dönemin getirdiklerini yaşamamış ama resmi ideolojiden etkilenmiş Yunanlılardır. Dolayısıyla hem olayları yorumlayışları, hem de karakterleri biçimlendirişleri milliyetçiliğin yarattığı 'ben ve öteki' ilişkisi çerçevesinde olacaktır.

1922 "Göç"ü ne yazık ki son değil... Bugün hala pek çok insan zorunlu göçlere maruz bırakılmakta! İnsanların farklılığı nedeniyle ötekileştirilmeyeceği, sürgüne, etnik temizliğe uğratılmayacakları bir dünya dileğiyle.

Dr. Damla Demirözü

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi

Dipnotlar:

- 1- Bu konuşmanın orjinal metni için bkz. Th.Dimaras, Neollinikos Diapofismos, Ermis, Athens, 1983:406. Koletti'nin konuşmasının ingilizce çevirisi için ise bk. R.Beaton, An Introduction to Modern Greek Language, Clarendon Press, Oxford, 1994:64.
- 2- Herkül Millas, I Eikones Ton Tourkon kai Ellinon, (Türkler ve Yunanlılar'ın İmajları), Aleksandreia Yay. Atina, 2001:80.
- 3- Anna Frangoudaki ve Thalia Dragona, Ti Eina i Patrida Mas (Vatanımız Ne?) Aleksandreia Yay. Atina, 1997:161.
- 4- Bu araştırmalar; - Prof. Dr. Yavuz Ercan'ın çeşitli dergilerde yayımladığı yazıları; - M. Canlı'nın, Tarih ve Toplum, Yunanistan'daki Türkler'in Anadolu'ya Nakledilmesi' (130, Ekim); - Y. Demirel'in 'Mübadele Dosyası', Tarih ve Toplum, (123, Mart-126 Haziran); - M. İzzetli'nin, Çağdaş Türkiye Tarihli Araştırmaları Dergisi, 'Mübadele'nin İhtilafı Sonuçları Üzerine Bir Rapor'

[3- Ayrı, 1- 1997, 2- 1997, 3- 1997, 4- 1997, 5- 1997, 6- 1997, 7- 1997, 8- 1997, 9- 1997, 10- 1997, 11- 1997, 12- 1997, 13- 1997, 14- 1997, 15- 1997, 16- 1997, 17- 1997, 18- 1997, 19- 1997, 20- 1997, 21- 1997, 22- 1997, 23- 1997, 24- 1997, 25- 1997, 26- 1997, 27- 1997, 28- 1997, 29- 1997, 30- 1997, 31- 1997, 32- 1997, 33- 1997, 34- 1997, 35- 1997, 36- 1997, 37- 1997, 38- 1997, 39- 1997, 40- 1997, 41- 1997, 42- 1997, 43- 1997, 44- 1997, 45- 1997, 46- 1997, 47- 1997, 48- 1997, 49- 1997, 50- 1997, 51- 1997, 52- 1997, 53- 1997, 54- 1997, 55- 1997, 56- 1997, 57- 1997, 58- 1997, 59- 1997, 60- 1997, 61- 1997, 62- 1997, 63- 1997, 64- 1997, 65- 1997, 66- 1997, 67- 1997, 68- 1997, 69- 1997, 70- 1997, 71- 1997, 72- 1997, 73- 1997, 74- 1997, 75- 1997, 76- 1997, 77- 1997, 78- 1997, 79- 1997, 80- 1997, 81- 1997, 82- 1997, 83- 1997, 84- 1997, 85- 1997, 86- 1997, 87- 1997, 88- 1997, 89- 1997, 90- 1997, 91- 1997, 92- 1997, 93- 1997, 94- 1997, 95- 1997, 96- 1997, 97- 1997, 98- 1997, 99- 1997, 100- 1997, 101- 1997, 102- 1997, 103- 1997, 104- 1997, 105- 1997, 106- 1997, 107- 1997, 108- 1997, 109- 1997, 110- 1997, 111- 1997, 112- 1997, 113- 1997, 114- 1997, 115- 1997, 116- 1997, 117- 1997, 118- 1997, 119- 1997, 120- 1997, 121- 1997, 122- 1997, 123- 1997, 124- 1997, 125- 1997, 126- 1997, 127- 1997, 128- 1997, 129- 1997, 130- 1997, 131- 1997, 132- 1997, 133- 1997, 134- 1997, 135- 1997, 136- 1997, 137- 1997, 138- 1997, 139- 1997, 140- 1997, 141- 1997, 142- 1997, 143- 1997, 144- 1997, 145- 1997, 146- 1997, 147- 1997, 148- 1997, 149- 1997, 150- 1997, 151- 1997, 152- 1997, 153- 1997, 154- 1997, 155- 1997, 156- 1997, 157- 1997, 158- 1997, 159- 1997, 160- 1997, 161- 1997, 162- 1997, 163- 1997, 164- 1997, 165- 1997, 166- 1997, 167- 1997, 168- 1997, 169- 1997, 170- 1997, 171- 1997, 172- 1997, 173- 1997, 174- 1997, 175- 1997, 176- 1997, 177- 1997, 178- 1997, 179- 1997, 180- 1997, 181- 1997, 182- 1997, 183- 1997, 184- 1997, 185- 1997, 186- 1997, 187- 1997, 188- 1997, 189- 1997, 190- 1997, 191- 1997, 192- 1997, 193- 1997, 194- 1997, 195- 1997, 196- 1997, 197- 1997, 198- 1997, 199- 1997, 200- 1997, 201- 1997, 202- 1997, 203- 1997, 204- 1997, 205- 1997, 206- 1997, 207- 1997, 208- 1997, 209- 1997, 210- 1997, 211- 1997, 212- 1997, 213- 1997, 214- 1997, 215- 1997, 216- 1997, 217- 1997, 218- 1997, 219- 1997, 220- 1997, 221- 1997, 222- 1997, 223- 1997, 224- 1997, 225- 1997, 226- 1997, 227- 1997, 228- 1997, 229- 1997, 230- 1997, 231- 1997, 232- 1997, 233- 1997, 234- 1997, 235- 1997, 236- 1997, 237- 1997, 238- 1997, 239- 1997, 240- 1997, 241- 1997, 242- 1997, 243- 1997, 244- 1997, 245- 1997, 246- 1997, 247- 1997, 248- 1997, 249- 1997, 250- 1997, 251- 1997, 252- 1997, 253- 1997, 254- 1997, 255- 1997, 256- 1997, 257- 1997, 258- 1997, 259- 1997, 260- 1997, 261- 1997, 262- 1997, 263- 1997, 264- 1997, 265- 1997, 266- 1997, 267- 1997, 268- 1997, 269- 1997, 270- 1997, 271- 1997, 272- 1997, 273- 1997, 274- 1997, 275- 1997, 276- 1997, 277- 1997, 278- 1997, 279- 1997, 280- 1997, 281- 1997, 282- 1997, 283- 1997, 284- 1997, 285- 1997, 286- 1997, 287- 1997, 288- 1997, 289- 1997, 290- 1997, 291- 1997, 292- 1997, 293- 1997, 294- 1997, 295- 1997, 296- 1997, 297- 1997, 298- 1997, 299- 1997, 300- 1997, 301- 1997, 302- 1997, 303- 1997, 304- 1997, 305- 1997, 306- 1997, 307- 1997, 308- 1997, 309- 1997, 310- 1997, 311- 1997, 312- 1997, 313- 1997, 314- 1997, 315- 1997, 316- 1997, 317- 1997, 318- 1997, 319- 1997, 320- 1997, 321- 1997, 322- 1997, 323- 1997, 324- 1997, 325- 1997, 326- 1997, 327- 1997, 328- 1997, 329- 1997, 330- 1997, 331- 1997, 332- 1997, 333- 1997, 334- 1997, 335- 1997, 336- 1997, 337- 1997, 338- 1997, 339- 1997, 340- 1997, 341- 1997, 342- 1997, 343- 1997, 344- 1997, 345- 1997, 346- 1997, 347- 1997, 348- 1997, 349- 1997, 350- 1997, 351- 1997, 352- 1997, 353- 1997, 354- 1997, 355- 1997, 356- 1997, 357- 1997, 358- 1997, 359- 1997, 360- 1997, 361- 1997, 362- 1997, 363- 1997, 364- 1997, 365- 1997, 366- 1997, 367- 1997, 368- 1997, 369- 1997, 370- 1997, 371- 1997, 372- 1997, 373- 1997, 374- 1997, 375- 1997, 376- 1997, 377- 1997, 378- 1997, 379- 1997, 380- 1997, 381- 1997, 382- 1997, 383- 1997, 384- 1997, 385- 1997, 386- 1997, 387- 1997, 388- 1997, 389- 1997, 390- 1997, 391- 1997, 392- 1997, 393- 1997, 394- 1997, 395- 1997, 396- 1997, 397- 1997, 398- 1997, 399- 1997, 400- 1997, 401- 1997, 402- 1997, 403- 1997, 404- 1997, 405- 1997, 406- 1997, 407- 1997, 408- 1997, 409- 1997, 410- 1997, 411- 1997, 412- 1997, 413- 1997, 414- 1997, 415- 1997, 416- 1997, 417- 1997, 418- 1997, 419- 1997, 420- 1997, 421- 1997, 422- 1997, 423- 1997, 424- 1997, 425- 1997, 426- 1997, 427- 1997, 428- 1997, 429- 1997, 430- 1997, 431- 1997, 432- 1997, 433- 1997, 434- 1997, 435- 1997, 436- 1997, 437- 1997, 438- 1997, 439- 1997, 440- 1997, 441- 1997, 442- 1997, 443- 1997, 444- 1997, 445- 1997, 446- 1997, 447- 1997, 448- 1997, 449- 1997, 450- 1997, 451- 1997, 452- 1997, 453- 1997, 454- 1997, 455- 1997, 456- 1997, 457- 1997, 458- 1997, 459- 1997, 460- 1997, 461- 1997, 462- 1997, 463- 1997, 464- 1997, 465- 1997, 466- 1997, 467- 1997, 468- 1997, 469- 1997, 470- 1997, 471- 1997, 472- 1997, 473- 1997, 474- 1997, 475- 1997, 476- 1997, 477- 1997, 478- 1997, 479- 1997, 480- 1997, 481- 1997, 482- 1997, 483- 1997, 484- 1997, 485- 1997, 486- 1997, 487- 1997, 488- 1997, 489- 1997, 490- 1997, 491- 1997, 492- 1997, 493- 1997, 494- 1997, 495- 1997, 496- 1997, 497- 1997, 498- 1997, 499- 1997, 500- 1997, 501- 1997, 502- 1997, 503- 1997, 504- 1997, 505- 1997, 506- 1997, 507- 1997, 508- 1997, 509- 1997, 510- 1997, 511- 1997, 512- 1997, 513- 1997, 514- 1997, 515- 1997, 516- 1997, 517- 1997, 518- 1997, 519- 1997, 520- 1997, 521- 1997, 522- 1997, 523- 1997, 524- 1997, 525- 1997, 526- 1997, 527- 1997, 528- 1997, 529- 1997, 530- 1997, 531- 1997, 532- 1997, 533- 1997, 534- 1997, 535- 1997, 536- 1997, 537- 1997, 538- 1997, 539- 1997, 540- 1997, 541- 1997, 542- 1997, 543- 1997, 544- 1997, 545- 1997, 546- 1997, 547- 1997, 548- 1997, 549- 1997, 550- 1997, 551- 1997, 552- 1997, 553- 1997, 554- 1997, 555- 1997, 556- 1997, 557- 1997, 558- 1997, 559- 1997, 560- 1997, 561- 1997, 562- 1997, 563- 1997, 564- 1997, 565- 1997, 566- 1997, 567- 1997, 568- 1997, 569- 1997, 570- 1997, 571- 1997, 572- 1997, 573- 1997, 574- 1997, 575- 1997, 576- 1997, 577- 1997, 578- 1997, 579- 1997, 580- 1997, 581- 1997, 582- 1997, 583- 1997, 584- 1997, 585- 1997, 586- 1997, 587- 1997, 588- 1997, 589- 1997, 590- 1997, 591- 1997, 592- 1997, 593- 1997, 594- 1997, 595- 1997, 596- 1997, 597- 1997, 598- 1997, 599- 1997, 600- 1997, 601- 1997, 602- 1997, 603- 1997, 604- 1997, 605- 1997, 606- 1997, 607- 1997, 608- 1997, 609- 1997, 610- 1997, 611- 1997, 612- 1997, 613- 1997, 614- 1997, 615- 1997, 616- 1997, 617- 1997, 618- 1997, 619- 1997, 620- 1997, 621- 1997, 622- 1997, 623- 1997, 624- 1997, 625- 1997, 626- 1997, 627- 1997, 628- 1997, 629- 1997, 630- 1997, 631- 1997, 632- 1997, 633- 1997, 634- 1997, 635- 1997, 636- 1997, 637- 1997, 638- 1997, 639- 1997, 640- 1997, 641- 1997, 642- 1997, 643- 1997, 644- 1997, 645- 1997, 646- 1997, 647- 1997, 648- 1997, 649- 1997, 650- 1997, 651- 1997, 652- 1997, 653- 1997, 654- 1997, 655- 1997, 656- 1997, 657- 1997, 658- 1997, 659- 1997, 660- 1997, 661- 1997, 662- 1997, 663- 1997, 664- 1997, 665- 1997, 666- 1997, 667- 1997, 668- 1997, 669- 1997, 670- 1997, 671- 1997, 672- 1997, 673- 1997, 674- 1997, 675- 1997, 676- 1997, 677- 1997, 678- 1997, 679- 1997, 680- 1997, 681- 1997, 682- 1997, 683- 1997, 684- 1997, 685- 1997, 686- 1997, 687- 1997, 688- 1997, 689- 1997, 690- 1997, 691- 1997, 692- 1997, 693- 1997, 694- 1997, 695- 1997, 696- 1997, 697- 1997, 698- 1997, 699- 1997, 700- 1997, 701- 1997, 702- 1997, 703- 1997, 704- 1997, 705- 1997, 706- 1997, 707- 1997, 708- 1997, 709- 1997, 710- 1997, 711- 1997, 712- 1997, 713- 1997, 714- 1997, 715- 1997, 716- 1997, 717- 1997, 718- 1997, 719- 1997, 720- 1997, 721- 1997, 722- 1997, 723- 1997, 724- 1997, 725- 1997, 726- 1997, 727- 1997, 728- 1997, 729- 1997, 730- 1997, 731- 1997, 732- 1997, 733- 1997, 734- 1997, 735- 1997, 736- 1997, 737- 1997, 738- 1997, 739- 1997, 740- 1997, 741- 1997, 742- 1997, 743- 1997, 744- 1997, 745- 1997, 746- 1997, 747- 1997, 748- 1997, 749- 1997, 750- 1997, 751- 1997, 752- 1997, 753- 1997, 754- 1997, 755- 1997, 756- 1997, 757- 1997, 758- 1997, 759- 1997, 760- 1997, 761- 1997, 762- 1997, 763- 1997, 764- 1997, 765- 1997, 766- 1997, 767- 1997, 768- 1997, 769- 1997, 770- 1997, 771- 1997, 772- 1997, 773- 1997, 774- 1997, 775- 1997, 776- 1997, 777- 1997, 778- 1997, 779- 1997, 780- 1997, 781- 1997, 782- 1997, 783- 1997, 784- 1997, 785- 1997, 786- 1997, 787- 1997, 788- 1997, 789- 1997, 790- 1997, 791- 1997, 792- 1997, 793- 1997, 794- 1997, 795- 1997, 796- 1997, 797- 1997, 798- 1997, 799- 1997, 800- 1997, 801- 1997, 802- 1997, 803- 1997, 804- 1997, 805- 1997, 806- 1997, 807- 1997, 808- 1997, 809- 1997, 810- 1997, 811- 1997, 812- 1997, 813- 1997, 814- 1997, 815- 1997, 816- 1997, 817- 1997, 818- 1997, 819- 1997, 820- 1997, 821- 1997, 822- 1997, 823- 1997, 824- 1997, 825- 1997, 826- 1997, 827- 1997, 828- 1997, 829- 1997, 830- 1997, 831- 1997, 832- 1997, 833- 1997, 834- 1997, 835- 1997, 836- 1997, 837- 1997, 838- 1997, 839- 1997, 840- 1997, 841- 1997, 842- 1997, 843- 1997, 844- 1997, 845- 1997, 846- 1997, 847- 1997, 848- 1997, 849- 1997, 850- 1997, 851- 1997, 852- 1997, 853- 1997, 854- 1997, 855- 1997, 856- 1997, 857- 1997, 858- 1997, 859- 1997, 860- 1997, 861- 1997, 862- 1997, 863- 1997, 864- 1997, 865- 1997, 866- 1997, 867- 1997, 868- 1997, 869- 1997, 870- 1997, 871- 1997, 872- 1997, 873- 1997, 874- 1997, 875- 1997, 876- 1997, 877- 1997, 878- 1997, 879- 1997, 880- 1997, 881- 1997, 882- 1997, 883- 1997, 884- 1997, 885- 1997, 886- 1997, 887- 1997, 888- 1997, 889- 1997, 890- 1997, 891- 1997, 892- 1997, 893- 1997, 894- 1997, 895- 1997, 896- 1997, 897- 1997, 898- 1997, 899- 1997, 900- 1997, 901- 1997, 902- 1997, 903- 1997, 904- 1997, 905- 1997, 906- 1997, 907- 1997, 908- 1997, 909- 1997, 910- 1997, 911- 1997, 912- 1997, 913- 1997, 914- 1997, 915- 1997, 916- 1997, 917- 1997, 918- 1997, 919- 1997, 920- 1997, 921- 1997, 922- 1997, 923- 1997, 924- 1997, 925- 1997, 926- 1997, 927- 1997, 928- 1997, 929- 1997, 930- 1997, 931- 1997, 932- 1997, 933- 1997, 934- 1997, 935- 1997, 936- 1997, 937- 1997, 938- 1997, 939- 1997, 940- 1997, 941- 1997, 942- 1997, 943- 1997, 944- 1997, 945- 1997, 946- 1997, 947- 1997, 948- 1997, 949- 1997, 950- 1997, 951- 1997, 952- 1997, 953- 1997, 954- 1997, 955- 1997, 956- 1997, 957- 1997, 958- 1997, 959- 1997, 960- 1997, 961- 1997, 962- 1997, 963- 1997, 964- 1997, 965- 1997, 966- 1997, 967- 1997, 968- 1997, 969- 1997, 970- 1997, 971- 1997, 972- 1997, 973- 1997, 974- 1997, 975- 1997, 976- 1997, 977- 1997, 978- 1997, 979- 1997, 980- 1997, 981- 1997, 982- 1997, 983- 1997, 984- 1997, 985- 1997, 986- 1997, 987- 1997, 988- 1997, 989- 1997, 990- 1997, 991- 1997, 992- 1997, 993- 1997, 994- 1997, 995- 1997, 996- 1997, 997- 1997, 998- 1997, 999- 1997, 1000- 1997, 1001- 1997, 1002- 1997, 1003- 1997, 1004- 1997, 1005- 1997, 1006- 1997, 1007- 1997, 1008- 1997, 1009- 1997, 1010- 1997, 1011- 1997, 1012- 1997, 1013- 1997, 1014- 1997, 1015- 1997, 1016- 1997, 1017- 1997, 1018- 1997, 1019- 1997, 1020- 1997, 1021- 1997, 1022- 1997, 1023- 1997, 102

Şirket ceplerini ekonomik konuşturarak tarife:

ŞirketimCELL

Şirket cepleri arasındaki yoğun konuşmalar için
yepyeni ve ekonomik bir tarife yarattık.
Üstelik bu tarife MobilŞirketCell ve
BizimŞirketCell'in avantajlarını da ekledik.
ŞirketimCell ile artık şirkete kayıtlı cep telefonlarıyla
daha indirimli konuşabilirsiniz.

Bilgi için (0212) 313 0 313'ü arayabilirsiniz. Ya da www.turkcell.com.tr'ye girebilirsiniz.

TURKCELL
KURUMSAL HİZMETLER

nasıl anılıyor, nasıl tartışılıyor?

Herkül Millas

Türkiye’de, Cumhuriyet dönemi süresince İstanbul Rumları, farklı nedenler yüzünden ve farklı amaçlar için, farklı çevrelerin girişimleriyle, farklı bağlamlarda ve farklı ideolojik açılardan gündeme gelmiş ve gelmektedirler. Rumlar için söylenenler ve yazılanlar Rumlar kadar -hatta Rumlar’dan da çok- kaynak hakkında, yani bu cemaatle ilgili ‘bilgileri’ üretenler konusunda da çok aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır. ‘Bilgiler’ aşlında, değerlendirmeler ve algılamalardır. Burada bu farklı yaklaşımlara değinilecek ve dolaylı bir biçimde, Türkiye toplumu (ya da toplumları) konusunda da bazı sonuçlara varılacaktır.

Tarih içinde ‘Rum’un anlamı

Tarih içinde ‘Rum’un anlamı değişmiştir. Yalnız son yüzyılla sınırlı kalırsak, çağdaş Rumlar, Yunanca konuşan Ortodoks mezhebinde Hristiyanlar olarak tanımlanabilir. Yunan milli devleti kurulduktan sonra zaman zaman Türkçe’de Rum/Yunan kavramlarının ayrımı belirgin olmaya başlamış ama ‘Rum’ sözcüğü kimi zaman Yunan ile aynı anlamda kullanılmış (genellikle milliyetçiler tarafından), kimi zaman Yunan’dan farklı anlamda kullanılmıştır (Osmanlılar döneminde ve bazı ‘hümanist’ çağdaş Türkler tarafın-

dan). Hatta, Yunanca ve 'Rumca' arasında (ki hafif ağız farkı dışında ikisi de aynı dildir) büyük farkların varlığına inananlar da az değildir.

Çağdaş ve milli Türk devleti (Türkiye Cumhuriyeti) kurulurken, Rumlar'la ilgili iki yaklaşım egemen olmuştur: Birincisi, Rumlar kişilerden oluşan bir topluluk olarak değil, fertleri aynı kişiliği paylaşan bir cemaat olarak ele alınmıştır. Bunda, Osmanlı 'millet' sistemi geleneğinin herhalde etkisi olmuştur. Bu olaya başka bir açıdan bakarsak, Türk toplumunun (yöneticilerinin), o yıllarda hakları ve görevleri yasalarla belirlenmiş vatandaş ve kişi kavramlarının yerine, insan davranışlarının dine göre belirlendiği dinsel cemaatler algıladıklarını söyleyebiliriz. İkinci yaklaşım bu anlayışın sonucudur: Rumlar, cemaat olarak yabancı, düşman, Yunan olarak değerlendirilmiş, kişilerin devlete karşı tutumları (sadakatleri, bağlılıkları vb.), tercihleri ve istekleri göz önüne alınmadan toplu ve zorunlu olarak Yunanistan'a gönderilmiştir.

Rumlar'ın çelişkili konumu

İstanbul Rumları bu göçün dışında kalmış, ancak resmi devlet ve toplumun büyük bir kesimi tarafından, Yunanistan'a gitmiş olanlar gibi, 'öteki' olarak, bir iç tehdit, bir sömürücü sınıf, vb. gibi görülmüş ve buna uygun bir tutum da izlenmiştir. Rumlar'ın 1923'ten bugüne, devletle ilişkileri çelişkili konumdadır. Bir yanda, resmen Türk vatandaşı olarak anayasal ve yasal bütün haklara sahip olup belli görevlerle yükümlü sayılmaktadırlar. Aynı zamanda Lozan Antlaşması'yla ayrıcalıkları olması gereken 'azınlık' statüsündedirler. Devlet ve toplum tarafından bir Rum'un ne zaman 'vatandaş' ve kişi sayılacağı, ne zaman 'azınlık' ve cemaat (artık 'millet'

değil), yani ne zaman grup olarak 'öteki' sayılıp-toplu olarak ele alınacağı önceden belirlenememekte ve öngörülememektedir. Çocukların azınlık okullarında 'Türk'üm doğuyum' diye yemin ettirilip, subay ve memur olamamaları bu ikilemin tipik bir belirtisidir.

Bu çifte statü hem günlük pratik hayatta hem de resmi ve popüler söylemde açıkça belli olmaktadır.⁽¹⁾ Devlet, Yunanistan'la sorunları olduğunda İstanbul

Rumları, Osmanlı devleti döneminde Yunan ihtilali sırasında (1821) olduğu gibi, çeşitli baskılarla karşılaşmaktadır. Rumlar'ın bir tür 'rehine' gibi kullanıldıkları söylenebilir. Ama arada, 1942 yılında olduğu gibi, Yunanistan'la bir sorun yokken de ve komşu ülke Alman işgali altında olduğu yıllarda bile, bu kez 'yabancı' ve 'öteki' sayılıp yine baskı uygulanmıştır. Rumlar'ın Yunanistan'la ilişkili görülmesinin başka bir belirtisi, komşu ülke ile ilişkilerin iyileştiği dönemlerde, örneğin 1950-1953 yıllarında olduğu gibi, azınlığın, cemaat olarak, 'iyi muamele'ye' layık görülmesidir. Bu uygulamaların kuruluş aşamasındaki çağdaş devletin vatandaş anlayışından kaynaklanmakta olduğu varsayılabilir: Uygulamalar, ancak Türk 'kökenli' ve Müslüman olanların tam olarak güvenilir ve 'bizden' sayıldıklarını göstermektedir. Tek bir et-

nik gruptan oluşan millet anlayışı, ağırlıklı olarak kendini duyurmaktadır.

'Azınlıkların konumu nedir'

sorusuna farklı yaklaşımlar

Ancak başka bir bağlamda, yani 'azınlıkların konumu nedir?' sorusuna yanıt verilirken resmi söylem farklı bir yaklaşım izlemektedir. Cumhuriyet rejiminin, ken-

Son yirmi ve özellikle son on yılda, İstanbul'da Rumlar'ın azalan sayılarına ters orantılı olarak, bir özlem söylemi de gelişmektedir. Son yıllarda 'moda' görünümünü kazanan bu yaklaşım çok kompleks (çok yanlı) bir toplumsal olaydır. Rumlar'ın azalmasına (ülkeden ayrılmalarına) neden olanların bu söyleme katılmaları ilginçtir.

dine yönelik imajı olumludur; Rûmlar'a ve genellikle azınlıklara ve farklılık sergileyen tüm dinsel ve etnik gruplara, hukuka uygun, önyargısız, ayırım gözetmeden ve 'hoşgörüyü' davrandığı savunulur. Bu görevi üstlenenler, devlet görevlileri (dışişleri görevlileri, diplomatlar, politikacılar, üst düzeydeki memurlar) ve onlarla özdeşleşen aydınlardır (bazı tarihçiler, uluslararası ilişkiler uzmanı akademisyenler gibi). Bu alanda ve özellikle yabancı dilde yazılmış pek çok metin vardır. Bu kesime göre tatsız olaylar ya hiç olmamıştır, ya abartılmaktadır, ya 'sorumsuz' kişiler tarafından uygulanmışlardır ve 'biz bundan sorumlu sayılamayız', ya davranışlar hakkı bir tepkidir (misilleme, karşılıklıktan doğan hak, vb.) ya da 'şanssız' -ve bir toplumsal/yapısal anlam taşımayan- münferit olaylardır. Dünya forumlarında ve basında çok sık rastlanan bu söyleme, savunma amaçlı bir yöntem ya da 'devlet avukatlığı' denebilir.

Farklı çevrelerin azınlıklara bakışı

Bambaşka bir bağlamda, devlet politikalarını eleştirmek isteyen kişiler ve gruplar, azınlıklarla ilgili bu devlet uygulamalarını, özellikle 1980'li yıllarda başlayarak ve gittikçe güç kazanan bir ivmeyle, gündeme getirip kötülemişlerdir. Geliştirilen söylem iki temel eksendedir. Birincisi, liberaller ve sol gelenekten gelen aydınlardır. Bu kimselerin referansları, insan haklarına, demokrasi-nin temel ilkelerine ve insancıl duyarlılığıdır. Bu bağlamda, ulusçuluk ya da ırkçı ulusçuluk, Rumlar'a (ve başka azınlık ve etnik gruplara) karşı uygulamalar hatırlatılarak eleştirilmektedir. Bu konuda son yıllarda onlarca kitap ve yüzlerce makale yayınlanmıştır.

Bu eleştirel tutumun ikinci benzer eksenini bazı İslamcı kesimlerden kaynaklanmaktadır. Onların referansları tarihseldir. Azınlıkların son yıllarda karşılaştıkları olumsuz olaylar ile Osmanlı dönemindeki 'millet' sistemi kıyaslanmakta, bu sistemin İslam geleneğindeki benzer uygulamalarının daha adil olduğu savunulmakta ve dolaylı olarak geçmiş bazı toplumsal yapılar üstün gösterilmektedir. Cemaatlerarası barış, bir arada yaşama, hoşgörü, bu söylemin temel öğeleridir. Bu İslamcı kesimin 'Rum' olarak algıladıkları, etnik değil, dinsel olan bir cemaattir. Rumlar'la ilişkiler, genellikle Patrik

aracılığıyla ve o düzeyde sağlanmaya çalışılmaktadır.

Bu 'eleştirel' iki grup, yani liberaller/solcular ve bir kesim İslamcılar, aslında azınlıklar konusunda dile getirdikleri söylemle, aynı zamanda farklı ve yeni bir tarih yorumunu da geliştirmektedir. Çağdaş dönem eksiksiz ve kusursuz algılanmamakta ve bazı devlet uygulamaları başarılı ve yararlı seçenekler olarak değerlendirilmemektedir. Başka alternatifler ve politikalar önerilmektedir. Bu bağlamda Rumlarla ilgili politikalar da farklı bir açıdan ele alınmaktadır.

Ancak bu İslamcı kesim, devlet politikalarına karşı 'ölçülü' ve dikkatli bir biçimde karşı çıkmakta, ve örneğin 'iç tehlike' algılaması yüksek dozlarda olan milliyetçi kesim (ve milliyetçi yanı ağır basan başka bir İslamcı kesim) Ortodoks Patrikhane'nin 'devlet içinde devlet' kurma girişiminde olduğu tezini ortaya attıklarında bu tür tartışmalara girip polemik yaratmada yarar görmemişler, 'Rum cemaatten' yana çıkmamışlardır. Aşırı sağ ile geleneksel solun 'eskiye bağlı' bir kesimi ise Patrikhane konusunda anlaşma ve eylemde uyum sağlar gibidirler. Her iki grup, biri ulusçu söylemi vurgulayarak, ikincisi ise 'anti emperyalist' bir söylemle, 'Rum Patriği' dedikleri -ancak bütün dünya Hristiyanlar'ı tarafından Ortodokslar'ın 'Ekümenik' Patriği olarak tanınan- dini liderin ve temsil ettiği kurumun bir iç tehlike, yabancıların ülkenin içişlerine karışma bahanesi, bir Truva atı, beşinci kol gibi gösterilmiş, 'Sevr yeniden tezgahlanıyor' metaforu içinde Rumlar aleyhine bir toplumsal kuşku yaratmışlardır. Bu bağlamda günlük tacizler bu söyleme eşlik etmiştir. Son otuz yıl içinde İstanbul Rumları'nın nüfusu % 95 oranında azalmış olmasına karşın tehlike algılaması hemen hemen eski oranlarını korumaktadır.

Rumlar azalırken nostalji artıyor

Son yirmi ve özellikle son on yılda, İstanbul'da Rumlar'ın azalan sayılarına ters orantılı olarak, bir özlem söylemi de gelişmektedir. Son yıllarda 'moda' görünümü kazanan bu yaklaşım çok yanlış bir toplumsal olaydır. Rumlar'ın azalmasına (ülkeden ayrılmalarına) neden olanların bu söyleme katılmaları ilginçtir. Sorunların var olduğu yıllarda seslerini çıkarmamış olanlar, bugün, 'İstanbul'a renk katan bir cemaatin

‘yok olması ne yazık!’ türünde bir hayıflanma geliştirmektedirler. Ve bugün sorunlarla karşılaşan başka etnik gruplarla ilgili hayıflanmaları, geleceğe tehir etmektedirler.

Rumlar, bu bağlamda, geçmişteki güzel bir dönemin temsilcileri gibi sergilenmektedir. Onların zamanında İstanbul (ve hele Beyoğlu) daha hoş, daha Avrupai, daha renkli vb. imiş. Rumlar artık, kişiler, hatta cemaat gibi değil, kent içinde dekoratif bir işlevi olan ve birilerine ‘yarar’ sağlayan nesneler olarak sergilenmektedirler. Olaylar onların açısından değil, onların neden olduğu farz edilen ve başkalarını etkileyen yanlarıyla dile getirilmektedir. Bu söylemi geliştirenler bugün genellikle 50-70 yaşlarında kimselerdir; yani Rumlar’ın çeşitli toplumsal sorunlarla karşılaştıkları 1950-1960 yıllarında 10-20 yaşlarında olanlar. Özlemleri herhalde yalnız Rumlar’a değil, gençliklerine de olsa gerektir.

Bu özlem edebiyatının başka bir boyutu, kentli insanların (İstanbulluların) köyden göç edenlere karşı tepkisi de olabilir. Anadolu kültürüne ve köylülüğe karşı tepki, Rumlar’da ifadesini bulan hayali bir ‘Avrupalı Rumlar’ söylemini beslemiş olabilir.

Ancak Rumlar’ın ‘kritik’ ve en zor yıllarında devlet ve toplumun peşin yargılı davranışlarına karşı seslerini yükseltenler, sağcısı ve solcusuyla, hemen hemen hiç olmamıştır. Herhalde Rumlar’ın sevgi ve şükranla anmaları gereken çok az kimse arasında Reşat Nuri Güntekin ve Sait Faik vardır. Onlar Rumlar’a ilgilerini, somut ve bilinçli bir biçimde devletin ve toplumun peşin yargılarına karşı bir direnç söylemi geliştirerek ve Rumlar’ın ‘insan hakları’ bağlamındaki özgürlüklerine saygılarını dile getirerek kanıtlamışlardır.⁽²⁾

Cemaat mi, vatandaş mı?

Genel bir sonuca varmak gerekirse, İstanbul Rumları konusu aslında bir sorun olarak gündeme gelmektedir. Bir yanda Rumlar’ın sorunudur bu. Hala kişi olarak özgürlüklerini kazanamamış, cemaat statüsünden vatandaş statüsüne çıkamamış bir grup olarak kalmışlardır. Sorunları hep cemaat sorunudur, olumlu ve olumsuzluklar toplu olarak yaşanmaktadır. Bu sorun hem onları böyle

gören çoğunluktan, hem kendilerini böyle algılayan Rumlar’ın kendilerinden kaynaklanmaktadır. Cemaatten vatandaşa terfi edememenin sancıları, içe kapanma ile daha da keskinleşmektedir.

Olaya çoğunluğun ve devletin açısından bakarsak, sorun Rumları aşan boyutlara varmaktadır. Devlet katında güvensizlik, devlet-vatandaş ilişkilerinde kuşku, anayasal ve hukuksal sorunlar, aşırı ve hele henüz bilinç düzeyine bile çıkamamış ırkçı milliyetçilik ve olayların gerçek seyrini gizleyen romantik ve estetik yaklaşımlar, sorunun geniş boyutlu olduğunu göstermektedir. Rumlar, bir Rum cemaat olarak ele alınmayacağı ama özgür bireyler olarak isteyenlerin cemaat olarak da tüm özgürlüklere sahip olacakları bir gelecekte, sorunsuz yaşayabileceklerdir. Bu ise herhalde temel sorunlarını aşip çözebilmiş bir Türkiye’de gerçekleşebilecektir.

Rumlar, bir Rum cemaat olarak ele alınmayacağı, ama özgür bireyler olarak isteyenlerin cemaat olarak da tüm özgürlüklere sahip olacakları bir gelecekte sorunsuz yaşayabileceklerdir.

Bu ise herhalde, temel sorunlarını aşip çözebilmiş bir Türkiye’de gerçekleşebilecektir.

Herkül Millas
Araştırmacı, yazar

Dipnotlar:

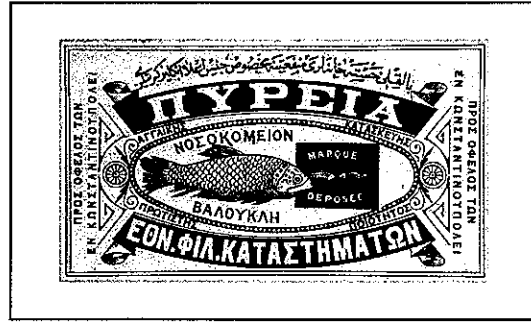
1- Türk edebiyatında Yakup Kadri, Halide Edip ve başka tanınmış yazarların nasıl nitelendikleri konusunda, bkz: H. Millas, Türk Romanı ve ‘ötek’ - Ulusal Kimlikte Yunan İmajı, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2000, ve özellikle ss. 52-66, 238-260. Okul kitaplarında ise genel olarak ‘Rumlar’ düşmanla işbirliği içinde olduğu için Anadolu’dan ‘temizlendiği’ yazılmakta ve Türkiye içinde azınlıkların varlığı hemen hiç anımsatılmamaktadır.

2- Bkz: H. Millas, y.a.g.e. Türk Romanı.... ve özellikle ss. 173-185.

TÜRKİYE AZINLIKLARININ KURUMLARI

sorunları ve çözüm yolları

Murat Cano

Azınlık kurumları; dini kurumlar ve sosyal-eğitsel kurumlar (vakıflar*, hastaneler, ihtiyarhaneler, yetimhaneler, okullar ve dernekler) olarak özetlenebilir.

Türkiye Musevileri'ni, Türkiye Hahambaşılığı temsil eder. Hahambaşı'nı, ömür boyu görev

yapmak üzere Yüksek Din Kurulu -kendine has ölçü ve geleneklerine göre- seçer. Seçilen kimsenin fiilen görev yapabilir hale gelmesi için seçim sonucunun, Bakanlar Kurulu tarafından onaylanması gerekir. Türkiye Hahambaşılığı'nın temsil yetkisi; Türkiye Musevileri için ve Türkiye sınırları içinde geçerlidir. Halen, İstanbul'un değişik semtlerinde 20 civarında Sinagog mevcuttur.

Musevi din adamlarını yetiştirecek herhangi bir eğitim-öğretim kurumu, Türkiye'de yoktur. Bu inancın din adamları, İsrail'de yetiştirilmektedir.

Türkiye Süryanileri'ni, Fatih Sultan Mehmet'in vekaleti uyarınca iki dini otorite merkezi temsil eder. Bunlardan biri; İstanbul Süryani Kadim Metropolitliği, diğeri Midyat Metropolitliği'dir.

Midyat Metropolitliği; Türkiye'nin doğusundan ve güneydoğusundan itibaren Malatya'ya kadar olan coğrafyada yaşayan Süryanileri, İstanbul Metropolitliği ise Türkiye coğrafyasının diğer kesimlerindeki Süryanileri temsil eder.

Süryaniler, Süryani Ortodoks olarak nitelendirilirler

ve anılırlar. Dini inanç kuralları ve ibadet tarzları, diğer Hıristiyan Ortodokslar'dan farklı olduğundan, onların dini otoritelerine ve otorite merkezlerine bağlı değildirlir.

Süryani Ortodokslar, bazı kesimler tarafından "Hıristiyanlığın

Alevileri" olarak tanımlanmaktadır.

Bu inanca mensup insanlara, din eğitimi veren herhangi bir okul yoktur. Ancak halen Mardin-Midyat'taki manastırda, 70 civarında öğrenci dini eğitim görmektedir. Bu öğrenciler, Türk yurttaşıdır. Yabancı uyruklu kimseler, bu manastırda açılan kurslara, zaman zaman katılmaktadır.

Farklı kökene mensup ve Protestan inancına bağlı olan, sayıları 1.500 ile 2000 arasında değişen dini azınlık, esas olarak İncil'i benimser ve yalnızca Tevrat, Zebur ve İncil'i "kutsal" kitap olarak addeder. Kendi ifadeleriyle kendilerini, "dünyada mezhep anlayışından bağımsız ve yalnız İncil'e bağlı olan Protestan veya Evangelical (İncil-i)" olarak tanımlamaktadırlar.

Bu kesimi temsil eden tek yasal ve kurumlaşmış dini merkez, 1999 yılı sonlarında kurulan İstanbul Protestan Kilisesi Vakfı'dır. Ancak İzmir ve Türkiye'nin başka yörelerinde yaşayan bu inanca mensup kimseler, henüz yasal bir dini kuruma kavuşamamışlardır.

Protestan Ermenileri'nin bağlı oldukları merkezi bir dini

(*) Bu makale, AB uyum yasaları kapsamında, azınlık vakıflarının konumu ile ilgili yasanın TBMM'ce kabul edilışinden önce yazılmıştır.

otorite ve kurum yoktur. Bu kesim, iki ayrı kilise etrafında toplanmıştır, bunlardan biri halen faaldir.

Katolik Ermenileri, "Ruhani Liderlik" temsil etmektedir. Ortodoks (Gregoryen) Ermenilerini ise "Türkiye Ermenileri Patrikliği" temsil etmektedir. Ancak Türkiye Ermenileri Patrikliği, ruhani bakımdan Ermenistan Başpatrikliği'ne bağlıdır ve Türkiye'deki Ermeni Kiliseleri'nin tümü ile Girit Kilisesi, yetki alanı içindedir. (Halen İstanbul'da 38 kilise ile birlikte Anadolu'da Ermeni Kiliseleri mevcuttur.)

Ortodoks, Katolik ve Protestan Ermenilerin, din eğitimi veren okulları yoktur. Ruhani eğitim, dini merkezlerde, kurslar yoluyla verilmektedir. Akademik düzeydeki teolojik eğitimi ise yurtdışında almaktalar.

Bulgar Ortodoksları, bağımsız kiliseleri temsil eder. Bunlar; Fener'in otoritesini tanımazlar ve vakıf olarak örgütlenmişlerdir.

Türk Ortodoksları, 1922 yılında Anadolu'daki bazı Rum Ortodoks Kiliseleri'nin papazlarına kurdurulan ve önderliğini Papa Eftim'in yaptığı bir vakıf kuruluşu etrafında toplanmış olan kimselerdir. Bunların en üst organı, Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi'dir. Papa Eftim ve onunla birlikte hareket eden Rumlar, 03.08.1924 Tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile mübadeleye tabi tutulmamışlardır. Halen 3 tane kiliseleri vardır.

Ortodoks Rumları, -dünyadaki bütün Hristiyan Ortodoksları olduğu gibi- Fener Patrikhanesi temsil etmektedir. Lozan Konferansı Tutanakları'nda Rum Patrikhanesi ile ilgili 20 oturum yapıldığı görülmektedir.

Türk heyeti, Rum Patrikhanesi'nin "ilga" veya nakledilmesini talep etmiştir. Bu istem, neredeyse konferansa ilişkin bütün konularda beklenen anlaşmaların yapılmaması tehlikesini yaratmıştır. Bunun üzerine İngiliz Delegesi Lord Kurzon, Patrikhane'nin "siyasi ve idari mahiyeti" olmadan, "sırf dini bir müessese şeklinde İstanbul'da kalmasını" teklif etmiştir.

Venizelos da Patrikhane'nin, Kurzon'un teklifi doğrultusunda İstanbul'da kalması gerektiğini ifade etmiştir.

Nihayet İsmet Paşa, Yunan murahhas heyeti ile müttefiklerin; "Patrikhane'nin siyasi ve idari mahiyette olan işlerle bundan böyle uğraşmayacağına dair sözlerini senet kabul ederek ve bu şartlar içinde aldığı teminler dairesinde" teklifinden vazgeçmiştir.

20 oturumluk konferans tutanaklarından anlaşılacağı gibi Lozan'da, Fener Patrikhanesi'nin hukuki sıfatı ile ehliyeti, tayin ve tespit edilmemiştir. Yalnızca faaliyet alanı

belirlenmiştir.

Azınlıkların dini kurumlarının anlaşılabilir ihtiyaçları ve sorunları vardır.

Bunların başında Rum ve Ermeni Patrikhaneleri'nin sıfatları ile ehliyetleri gelir. Buna bağlı olarak da bu kurumları temsil edecek insanların uyrukları ile seçim usul ve esasları tartışmalıdır.

Ortodoks Rumların dini alanda eğitim veren köklü ve uluslararası düzeyde bilinirliğe sahip olan Heybeliada Ruhban Okulu, 1971 yılında - dolaylı bir uygulamayla- kapatılmıştır ve halen eğitim-öğretime başlamasına izin verilmemektedir.

Ekümenikliğe farklı bakış

Türkiye Ermenileri Patrikliği'nin, "ekümenik"lik iddiası yoktur. Ruhani bakımdan Ermenistan Başpatrikliği'ne bağlı olması nedeniyle de böyle bir sıfat talep etmesi mümkün değildir. Patrik seçimlerinde yaşanan çekişme ve tartışma; kurumun ruhani karakteri ile gelenekleri gözetilerek, seçimin usul ve esasları Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile düzenlenmek suretiyle sona erdirilebilir.

Fener Patrikhanesi'nin durumu, Ermeni Patrikhanesi'nden farklıdır. Çünkü Fener Patrikhanesi, Dünya Ortodoks Hristiyanlığı'nın merkezi ve lideri olarak kabul görmektedir. Fener Patriği ise "Ekümenik Patrik" sıfatıyla 17 asırdan bu yana ruhani liderlik yapmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti devleti, Fener Patriği'nin ekümeniklik sıfatını tanımamaktadır. Fener Patrikhanesi, 1992 yılına kadar Amerika Birleşik Devletleri ile Rusya'nın, Ortodoks Hristiyanlığın Ekümenik Patrikliği sıfatını edinmeleri çabalarına ve Yunanistan'ın Patnos Adası'nı Patrikhane'ye tahsis ederek Fener'i, oraya taşıma girişimlerine rağmen Türkiye'de ve İstanbul'da kalmayı tercih etmiştir. Gerçekten de Fener; Ortodoks bir Türk kurumudur.

Athinagoras hariç, Cumhuriyet dönemindeki bütün patrikler, Türk vatandaşlarıdır. Athinagoras'a ise seçildikten sonra Yeşilköy Havaalanı'na inen uçaktan çıkmadan önce Türk vatandaşlığı verilmiştir. Athinagoras'ın mezarı, halen Zeytinburnu Meryem Ana Kilisesi'nin bahçesindedir.

Türkiye Cumhuriyeti devleti; Fener Patrikhanesi'nin ruhani otorite merkezi olması ile Fener Patriği'nin ekümeniklik sıfatından doğan sorunu çözmelidir. Fener'in merkez, Fener Patriği'nin Ekümenik Patrik sayılmasına ve öyle kabul görmesine ilişkin tercih hakkının, dünyadaki üçyüz milyonu aşkın Ortodoks inancına mensup insana ait oldu-

ğu düşünülmelidir. Çünkü Fener'in otoritesi ile Fener Patriği'nin sıfatı, Ortodoks Hristiyan inancına mensup kimsele-
rin kurumsallaşmış olan ve asırlardır devam eden tercihleri-
nin bir sonucudur.

Öte yandan, Ortodoks Hristiyanlığın merkezinin Fener olması, Fener Patriği'nin ekümenik kabul edilmesi ve her ikisinin Türkiye'de bulunması, Tür-
kiye için uluslararası düzeyde çok önemli bir "güç" kaynağıdır. Bu-
nun için yapılması gereken; Lo-
zan'da hukuki sıfatı ile ehliyetleri belirlenmemiş bulunan Fener'in; ta-
rihine ve Ortodoksluk teolojisi gele-
neklerine göre hukuki sıfatının ta-
nımlanması, buna bağlı olarak da
hak ve fiil ehliyetlerinin belirlenme-
sidir. Besbelli ki bu statü, olsa olsa
dini alanda ve bununla sınırlı faali-
yetlerde özerk bir kurum olabilir.

Fener'in kurumsal kimliğinin
hukukî tanımlanması ve ehliyetle-
rinin belirlenmesi ile patrik seçimi-
ne, kurumun denetimine ilişkin
usul ve esasların tayin ve tespit edil-
mesi; hem sorunu çözecektir, hem
de muhtemel fiili "oldu-bitti"leri
sona erdirecektir. Üste-
lik sorunun
Türkiye tara-
fından çö-
zümlenmesi,
devletin ini-
siyatif kul-
lanma yete-
neği bakı-
mından ye-
rinde olur ve dünyadaki itibarına büyük katkı sağlar.

Heybeliada

Ruhban Okulu'nun önemi

Fener Patriği'nin Türk vatandaşı olması, Türk devletinin
şartı ve tercihidir. Ancak Türkiye'de din adamı yetiştiren
Heybeliada Ruhban Okulu, 1971'den bu yana kapalıdır. Öte
yandan Patrik seçilebilmek için -inancın geleneklerine göre-
teolojik eğitim-öğretim görmüş olmak ve belirli bir ko-

numa gelmiş bulunmak gerekmektedir. Ve herkes için ol-
duğu gibi Türk vatandaşı olan Ortodoks din adamları için
de yaşam fanidir.

Fener Patriği olabilecek nitelikteki bütün Ortodoks din
adamları öldüğünde, dünya Ortodoksları'nın; Fener'in işle-
vinden ve onun Patriğinin sıfatından vazgeçmeleri, herhal-

de beklenemez. Böyle bir hal vaki
olsa dahi o durum, Türkiye'nin ya-
rarına olmaz.

Öyleyse "tehlike", "Papaz Oku-
lu" olarak isimlendirilen Heybeli-
ada Ruhban Okulu'nun açılmasında
değil, açılmamasındadır.

Unutulmamalıdır ki 1980'lere
kadar Birleşik Devletler'den Avus-
turya'ya kadar birçok ülkede oto-
sefal patrikler, Heybeliada mezunu
kimselerdi. Bu durum; nüfusunun
çoğunluğu Müslüman olan laik
Türkiye Cumhuriyeti devleti bakı-
mından "objektif" bir "avan-
taj"dı. Aynı avantajın yeniden ya-
kalanması mümkündür. Bunun
yegane çözüm yolu; Heybeliada
Ruhban Okulu'nun, -akademik
düzeyde eğitim verecek tarzda-

bilimsel ve
idari özerk-
liğe sahip
olarak eği-
tim-öğreti-
me başla-
ma sını-
nının
sağlanması-
dır. Okulun
100 kişilik
öğrenci ka-

Büyükada Rum Yetimhanesi, 1940

Azınlık vakıfları ile ilgili uygulamalarda
"karşılıklılık ilkesi" ileri sürülemez. Çünkü bu ilke, "yabancı
uyruklu" kimselerle, "yabancı kuruluşlar" için söz konusu
olabilir. Halbuki azınlık vakıf kuruluşları, Osmanlı
ve Cumhuriyet kanunları ile var olan Türk kuruluşlarıdır.

pasitesi; başlangıçta yabancı uyruklu öğrencilerin bu
okulda eğitim görmelerine izin verilmesi ile sonraki aş-
mada ise Türkiye'den göç eden Rum nüfusu geri çağır-
mak ve geri dönüşü teşvik edecek yasal, siyasal ve sosyal
önlemler almak suretiyle çoğaltabileceğimiz azınlığın ço-
cuklarıyla doldurulabilir. Okulda eğitim görecektir yabancı
uyrukluların bir kısmına devlet, ulusal güvenliği bakı-
mından gerekli değerlendirmeyi yaptıktan sonra yurttaş-
lık tanıyabilir ve böylelikle dünya ülkelerine patrik "ih-

Ekstra mil.

Buralarda: Anjelique, Café Home Store, Californian Brasserie-Beer Garden-City Lights Bar-Safran (Ceylan Inter-Continental İstanbul), Club 29 Antalya, Conrad, Da Mario, D'oeuf, George, Hammam, Hyatt Regency İstanbul, If, Köşebaşı, Küba, Liman Lokantası, Marché Restaurant, Martini Café, Nupera, Paul, Picante, Polat Renaissance İstanbul, Princess İstanbul, Pucci, Q Jazz Club, Refika, Sea Garden, Sheraton Çeşme, Sheraton Voyager Antalya, Vogue...

444 0 333 shopandmiles.com

raç" edebilir; Fener Patriği'nin Türk vatandaşı olması şartını da sürekli olarak garantileyebilir. Ruhban Okulu'nun açılmasına, anayasal ve yasal bir engel bulunmamaktadır. Nitekim Türkiye'nin 1970'e kadar da anayasaları ve yasaları vardı. Türkiye o zaman da laik bir devlettir. Yürürlükte bulunan 1982 Anayasası'nda da engelleyici bir hüküm yoktur. Tıpkı İmam Hatip Liseleri ile İlahiyat Fakülteleri'nin eğitim-öğretim yapabilmelerine engel olmadığı gibi. Kaldı ki Ruhban Okulu'nun eğitim-öğretim faaliyetine başlaması, Lozan'la Rum azınlığa tanınmış hakların da bir gereğidir.

Ermeni ve diğer azınlıkların din adamı yetiştirmeleri için Türk üniversitelerine bağlı yüksek dinler enstitüsü açılabilir. Bu cemaatlerin, bu tür bir çözüme, itirazları da yoktur.

Böylelikle, bir yandan Heybeliada Ruhban Okulu'nun tarihsel ve teolojik "karizma"sına uygun olarak işlevini yerine getirmesi sağlanmış olurken, diğer azınlıkların da din adamı yetiştirmesine imkan tanınmış olur.

Azınlıkların sosyal örgütlenmeleri

Azınlıkların sosyal örgütlenmeleri, vakıf ve dernek niteliğindedir. Halihazırda; 61'i cemaatin seçtiği yönetim kurulları tarafından idare edilen, 10-15'i ise Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yönetimlerine el konulan Rum cemaatine ait, 44'ü Ortodoks, 4'ü ise Katolik'lere ait olmak üzere 48'i Ermeni cemaatine, 6'sı Süryani cemaatine, 15'i Musevi cemaatine, 1'i Bulgar Protestanlara, 1'i ise farklı kökenlere mensup Protestanlara ait vakıf kuruluş bulunmaktadır. 3'ü lise, 8'i ilköğretim okulu olmak üzere Rum cemaatine ait 11; 5'i ilköğretim ve lise, 13'ü ise yalnızca ilköğretim eğitimi veren Ermeni cemaatine ait de 18 okul, eğitim-öğretim faaliyetini sürdürmektedir.

Süryaniler Hristiyan azınlık, Lozan'ın deyimiyle "gayrimüslim ekalliyet" oldukları halde her nasılsa Lozan'ın azınlıklara tanıdığı haklardan yararlanılmamaktadırlar. Dolayısıyla Süryanilerin azınlık okulu açmaları ve bu okullarda çocuklarına eğitim-öğretim vermeleri mümkün olmamıştır. Hatta Süryani çocuklarının, Ermeni ve Rum Okulları'nda okumalarına da izin verilmemektedir. Süryani çocukları, Türk okullarında eğitim görmektedirler. Bu durum; azınlık hukukunun uygulanması bakımından eşitlik ilkesine aykırı olduğu gibi ülkemizdeki Süryani varlığının "erimesi"ne ve Süryani kültürünün yok olmasına neden olmaktadır.

Azınlığın dernek örgütlenmesi; cemaat mensubu ihtiyaçlara, yetimlere yardım ile belirli okul mezunlarının dayanışması amacıyla kurulmuş bulunan derneklerdir.

Vakıfların sorunları

Konunun önemi nedeniyle azınlık vakıflarının sorunlarına, daha ayrıntılı olarak değinmekte yarar var:

Azınlıkların vakıf niteliğindeki kuruluşlarının hukuki kişilikleri ile ehliyetleri, ilk kez 1912 tarihinde çıkarılan Osmanlı Kanunu ile tanınmıştır. Azınlık vakıfları, 1926 Tarihli Medeni Yasa'da yer alan vakıflara ilişkin hükümlerden yararlandırılmamışlardır ve yararlandırılmamaktadırlar. Bunun yerine 1936 yılında yürürlüğe giren Türk Vakıflar Yasası kapsamına alınmışlardır. Böylece Cumhuriyet'ten önce var olan vakıf kuruluşları ile Medeni Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra kurulan vakıflar için olmak üzere "çifte" vakıf hukuku oluşmuştur. Söz konusu çifte hukuk, pratikte daha çok azınlık vakıfları için uygulanmaktadır. Çünkü azınlık olmayan kimseler tarafından Cumhuriyet öncesinde kurulan vakıf kuruluşlarının çoğunluğu, Türk Vakıflar İdaresi tarafından yönetilmektedir ve taşınmaz malları da Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne intikal etmiştir. Sözü edilen çifte hukuk, Medeni Kanun'a göre kurulmuş vakıfların mütevellî heyetlerinin ancak mahkemeler tarafından görevden alınmasına imkan tanırken; azınlık vakıf kuruluşlarının yöneticilerinin, Türk Vakıflar İdaresi tarafından rahatsızlıkla ve mahkeme kararı olmadan görevden alınmalarını mümkün kılmaktadır.

Azınlık cemaat vakıfları, padişah fermanı (buyruğu) olarak "emri mahsus" ile kuruldukları için vakfiyeleri (vakıf senetleri) yoktur.

1936 yılında yürürlüğe giren Türk Vakıflar Yasası uyarınca, azınlık vakıflarına da vakfa ait taşınmazları bildirme ve bu suretle adlarına tescil yaptırma olanağı sağlanmıştır. Bu beyanname, bir "mal bildirim" belgesi olduğu halde, 08 Mayıs 1974 tarihinden itibaren "vakfiye" (vakıf senedi) olarak nitelendirilerek, bu beyannameye başkaca da taşınmaz mal edinilebileceği belirtilmediği gerekçesiyle cemaat vakıflarının 1974'den sonra yeni taşınmaz mal edinmeleri yasaklanmıştır. Bunun da ötesinde bunların, 1936 ile 1974 yılları arasında edindikleri taşınmaz mallar da "yolsuz tescil" olarak nitelendirilerek bu durum, "kamu düzeni"ne aykırı sayılmıştır. Böylesi bir hukuki değerlendirmenin sonucunda taşınmazların mülkiyetlerinin intikal ettiği tarihler üzerinden geçen zamana bakılmaksızın, azınlık vakıflarının, 1936 sonrasında ve fakat 1974 öncesinde edindikleri taşınmaz malların tapuları iptal edilerek, bu mallar; Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne, Hazine'ye veya ilk kayıt maliklerine iade edilmişlerdir. Öyle ki bu uygulama sonucunda Rum azınlık vakıflarından 150'ye

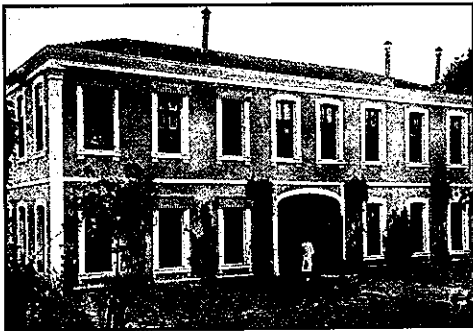
yakın, Ermeni azınlık vakıflarından ise 40'ı aşkın taşınmaz mal geri alınmıştır. Her ne kadar 12 Eylül'ün ilk Başbakanı Bülent Ulusu tarafından belirtilen uygulamanın durdurulmasına ve verilmiş hükümlerin uygulanmamasına ilişkin bir genelge çıkarılmışsa da Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Hazine, davalar açmaya devam etmişlerdir. Mahkemeler ise söz konusu genelgenin "idari işlem" olduğundan hareketle kendilerini, bu genelgeyle bağlı saymamışlardır.

1974 tarihinde başlayan uygulama; hukukun temel ilkelerine, Türk Anayasası'nın "eşitlik ilkesi"ne ve Anayasa'nın "üstünlüğü ilkesi"ne aykırıdır. Çünkü; azınlık kuruluşları, Osmanlı döneminden kalan cemaate ait kuruluşlar olup "vakfiyeleri" (vakıf kuruluş senedi) yoktur, olamaz da. Öte yandan, Türk Medeni Yasası'na göre vakfın kuruluş senedini -yasaların öngördüğü kayıtlara uymak koşuluyla- düzenlemek, vakıf kurucularına aittir. Devlet, yalnızca kuruluş senedinin yasalara uygun olup olmadığını, mahkemeler eliyle denetlemek hakkına haizdir. Kaldı ki hiç kimse ve hiçbir kurum; esaslı mal bildiriminden ibaret olan 1936 tarihli Beyanname'yi, kurumların yerine geçerek "vakfiye" (kuruluş senedi) olarak nitelendiremez ve öyle kabul edemez. Keza, hiç kimse, başka da taşınmaz mal edinilebileceği açıklanmadığı için bu hakların sahiplerinin yerine geçerek, "öyleyse başka taşınmaz edinmek istemedikleri" çıkarımını yapamaz. Bu konuda iradesini açıklama özgürlüğü hak sahibine ait olup, hak sahibi tarafından aleyhte bir irade açıklanmış olsa dahi, bu iradenin her tür baskıdan uzak bir şekilde, özgürce ve ehil vaziyette yapıldığı sabit olmadıkça o kimse, aleyhindeki irade ile bile bağlı tutulamaz. Aksine bir uygulama; evrensel bildirgelerde, uluslararası antlaşmalarda ve Türk Hu-

kuku'nda yer alan temel haklara aykırılık teşkil edeceği gibi, "devletin sürekliliği ilkesi"yle de çelişir. Zira azınlık vakıfları, 1936 yılından itibaren 1974 yılına kadar çeşitli yollarla taşınmaz mal mülkiyeti edinirlerken, bulundukları il valiliğinden, bu malları edinmeye "ehil" olduklarına dair yetki belgeleri almışlardır. Hatta 1968 yılına kadar tapudaki muamelelerle ilgili azınlık vakfı temsilcileri yerine, Vakıflar Genel Müdürlüğü memurları taraf olup, aldıkları tapu senetlerini, azınlık vakıf kuruluşlarına vermişlerdir. 1974 yılına kadarki teftişlerde de yeniden edinilen mallar bakımından "hukuki" ve "fiili" herhangi bir soruna değinilmemektedir.

Değinilen yanlış uygulama, azınlık vakıflarını, işlevlerini yerine getiremez duruma düşürmekte ve giderek onları, "tabela" kurumları haline dönüştürmektedir.

Hukuka uygun uygulama; gerek mal edinmede, gerek edindikleri malları satmada, azınlık vakıflarının hak ve fiil ehliyetleri bakımından diğer vakıf kuruluşlarla eşit statüde kabul edilmeleri ve buna göre tasarrufta bulunmalarına imkan tanınmasıdır. Keza Azınlık Vakfı Mütevellileri'nin görevden alınmaları da mahkemeye bırakılmalıdır. Ancak azınlık vakıflarının denetiminde "amaca bağlılık" ilkesine göre davranılarak diğer bütün vakıf kuruluşları için olması gerektiği gibi azınlık vakıflarının da "amaç dışı" ve "amaça aykırı" tasarrufta bulunmaları engellenmelidir. Zira bu tür bir uygulamayla kamu yararı korunacağı gibi, azınlık vakıf kuruluşlarının yalnızca amaçlarına uygun faaliyette bulunmalarına ve amaçları gerektiriyorsa taşınmaz edinmelerine, yahut ihtiyaçları varsa herhangi bir taşınmazı elden çıkarmalarına da imkan sağlanmış olunur. Ayrıca azınlık vakıflarının 1936'dan sonra 1974 yılına kadar resmi şekilde edin-

Bu aksamüstü, sıradan bir aksamüstü. Bu aksamüstü, otomobilinizle otoparka inip asansörle direkt dairenize çıkmak istemiyor canınız. Asansörü parketmeleri için kapının önünde öylece bekletiyor, ardından da tek bir adımla ruhunuzu ve bedeninizi bırakıyorsunuz dışarıya. Kapıdan içeri girince serin ve huzurlu sessizlik 'hoş geldin' diyor size. Resepsiyondaki görevli sadece gülümsüyor ve o gün gelen postalarınızı uzatıyor, mesajlarınızı bildiriyor, hafta sonu için uçak ve otel rezervasyonlarınızın yapıldığını söylüyor.

İçerideki şarküterinin önünden asansöre doğru ilerlerken, vitrinin gerisindeki sepette dizili bembeyaz baton ekmeklere öylesine takılıyor gözünüz. Asansördeki müzik 'this is no ordinary afternoon' diyor. Müziği asansörde öylece bırakıp, özel güvenlik kartınızla daire kapınıza giden kapıyı açıyor, ardından dairenize giriyorsunuz. Rahatlatan, arındıran bir yalınlık nazıkçe sarmalıyor sizi. Öylece camın önünde duruyorsunuz. Bir yandan çok uzaklara, içinizdeki uzaklara bakıyorsunuz, bir yandan kravatınızı çözüyorsunuz.

SİZE ÖZEL

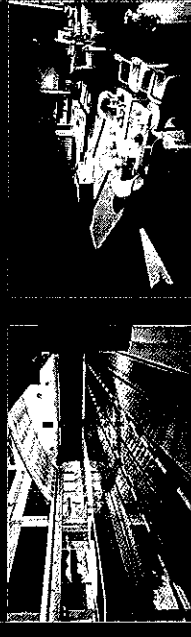
“ 5 YILDIZLI YAŞAM ”

STANDARDI.

5 yıldızlı hizmetler

Valet parking'den catering'e, sekreterlik hizmetleri sunan resepsiyondan günlük ihtiyaçlar için dükkânlara, teknik bakım-onarımdan daire içi temizliğe, refakat ve baby sitting'den kuru temizleme ve kargoya kadar tüm hizmetler.

5 yıldızlı ayrıcalıklar

Açık/kapalı havuzdan buhar banyosu ve saunaya, masaj odalarından fitness ve aletli cinnastik salonuna (Sports International), tenis ve squash kortlarından "gourmet" restorana, çocuk kütübünden "Fransız" bahçelerine kadar her isteğe seslenen ayrıcalıklar.

A collection of 12 circular icons arranged in a 3x4 grid. Each icon contains a different symbol or character, such as a heart, a star, a flower, and various geometric shapes.

DAVET EDİYORUZ:

YAPI KREDİ | KORAY[illegible]

A black and white photograph of a modern interior space, possibly a hallway or a room with a large, curved wall and a bright light source. The image is oriented vertically on the page.

Özel dizayn mutfak, banyo ve soyunma dolaplarından ısıtma-soğutma sistemleri ve aydınlatma elemanlarına, telefon (her üniteye 4 harici, 1 dahili) ve data hatı bağlantılarından uydu anteni ve kablolu TV sistemlerine, elektronik şifreli kasalardan fan-coil sistemlerine ve kontrollü açılabilir pencerelere kadar düşünlümüş 170, 340, 364 ve 532 metrekareslik, eksiksiz, tam kat, dubleks ve tripleks üniteler.

dikleri halde ellerinden alınan taşınmaz malları, çıkarılacak bir yasayla kendilerine aynen iade edilmelidir.

Azınlık vakıfları ile ilgili uygulamalarda, "karşılıklılık ilkesi" ileri sürülemez. Çünkü bu ilke, ancak ve yalnız "yabancı uyruklu" kimselerle, "yabancı kuruluşlar" için söz konusu olabilir. Halbuki azınlık vakıf kuruluşları, Osmanlı ve Cumhuriyet kanunları ile var olan ve bunlara göre denetlenen Türk kuruluşlarıdır. Bunların yöneticileri ise Türkiye Cumhuriyeti'nin yurttaşlarıdır.

Azınlıkların kendi dillerinde eğitim-öğretim yapmalarına herhangi bir engel yoktur. Aksine Rum ve Ermeni azınlık bakımından bu imkan, bir hak olarak tanınmakta ve uygulanmaktadır. Bu alandaki sorun, Rum Azınlık bakımından Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan protokoller uyarınca bazı derslerin öğretmenlerinin ve ders kitaplarının, karşı tarafça hazırlanması ve gönderilmesi uygulamasının, 1959'dan itibaren tıkanmasından ibarettir. Bu durum, Rum azınlık okullarından mezun olan çocukların ve gençlerin, bir üst okula, ya da üniversitelere kayıt yaptırmalarında, diploma almalarında soruna neden olmuştur. Sözü edilen sorun, şimdilik idari kararlarla çözümlenmektedir. Öte yandan Türkiye'nin, Avrupa Birliği adaylığına kabul edilmesinden sonra Türkiye-Yunanistan arasında gelişen olumlu ilişkiler kapsamında sorunun çözümlenme sürecine girmiştir.

Ermenistan ile bu alanda da yapılmış herhangi bir protokol söz konusu değildir.

Değinilen sorunun, yeterli ve kalıcı düzeyde çözümlenmemiş olması, azınlıkların çocuklarını ve gençlerini, yurtdışında eğitim-öğretim görmeye yöneltmekte ve Türkiye'deki azınlık nüfusunun tükenmesine yol açmaktadır.

Bu vesileyle azınlık okullarının, 1965 yılında yürürlüğe giren Özel Eğitim Kurumları Yasası hükümlerine tabi tutulması, yerinde bir uygulama değildir. Çünkü:

- Azınlık okulları, Lozan'la tanınmış bir temel hak çerçevesinde eğitim-öğretim faaliyeti sürdürdüklerinden, "özel eğitim kurumu" olarak nitelendirilemezler. Zira, öyle olmadıkları içindir ki bu okullarda, devlet tarafından atanmış olan Türk müdürler de görev yapmaktadır. Ve hiçbir özel okulda

öğrenci, kendi anadili ile eğitim-öğretim görmemektedir.

- Azınlık okulları, azınlık okullarıdır ve devletin denetiminde "azınlık hukuku"na uygun olarak eğitim-öğretim yaparlar.

- Nihayet azınlık okulları, azınlık vakıflarına bağlı olarak faaliyet gösterirler ve gereksinimleri, bu vakıflar tarafından karşılanır.

Türkiye'nin önündeki şans

Öyle sanıyorum ki, Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarının sorunlarının köklü ve kalıcı çözümü; 1930'larda başlayıp, varlık vergisi uygulaması ve 6-7 Eylül olayları ile ırmanan, 1964 ve 1974 yıllarında da devam eden sürecin tersine çevrilerek, ülkesini terk etmiş olan azınlıkların geri çağırılması ve geri dönüşün yasal, siyasal, ekonomik, toplumsal ve psikolojik düzeyde teşvik edilmesi ile mümkündür.

Üstelik böylesi bir uygulama; Türkiye'nin, dünyadaki imajını olumlu yönde etkileyebileceği gibi, kendi azınlıklarıyla ve azınlık tarihiyle barışmasına da yol açarak, içine düştüğü "yaşam yoksulluğu"ndan kurtulmasına yardım edebilir. En azından bir "geri dön"

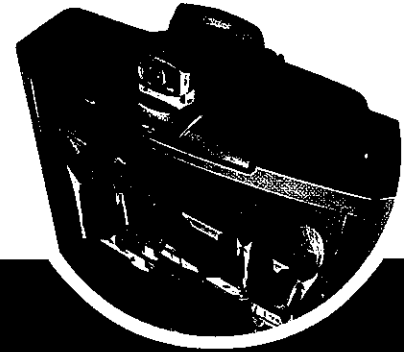
Fener Rum Erkek Lisesi

çağrısının yapılması ve böyle bir imkanın yasal altyapısının hazırlanması, Türkiye'nin bütün dünyada ve özellikle de AB kurumları nezdinde bir çok sorununu kolaylıkla çözmesine önemli katkı yapabileceği gibi, dünyanın şurasında burasında organize olmuş Türkiye karşıtı azınlık gruplarının "tabansız" kalmasına da yol açar. Türkiye, böyle bir çağrını yapabilecek ve bunun sonuçlarının altından kalkabilecek güçtedir. Türkiye, gayrimüslim azınlıklarına ilişkin devam edegelen uygulamayı tersine çevirmek bakımından yeterli demokratik "güce ve siyasal olgunluğa erişmiştir. Aslında bu konu, artık siyasal olmaktan çok, "insani" ve "kültürel" bir perspektif kazanmıştır. Türkiye'nin, böyle bir projeyi dünyanın önüne çıkarması, öncü ve tarihsel bir çıkış olacaktır. Böylesi bir proje, özellikle çok kültürlülük ekseninde örgütlenmekte olan Avrupa Birliği'nin nihai amaçlarına da denk düşer. Bununla kalmaz, dünyanın modernleşme ve çokkültürlülük temelinde yeniden var olma idealine de öncülük eder.

Murat Cano / Azınlık Hukuku Uzmanı

Japonya'ya gitmeden suşi yiyebiliyorsanız,
iş toplantısı da yapabilirsiniz.

Rakiplerinizin önüne geçebileceğiniz, rekabet gücünüzü artıracak teknolojiyi ürettik:

Polycom Video Konferans Sistemleri... Onunla tanıştığınızda her türlü iş toplantınızı kendi ofisinizden yapabileceksiniz. Rakipleriniz Tokyo'daki toplantıları için Tokyo'ya uçarken siz işinizi halletmiş, yeni müşterilerinizle ilgileniyor olacaksınız. Daha hızlı hareket edip bir adım önde olduğunuz sürece uçak biletleri size yalnızca tatili anımsatacak.

Ne dersiniz, sizinle de tanışma zamanımız gelmedi mi?

www.borusanbilisim.com

Biltam : 0212 274 68 94
Intelnet : 0212 335 05 00
Pargem : 0212 340 0 340
Probil : 0212 317 61 00
Tesaş : 0212 259 12 96

 POLYCOM®

 **BORUSAN
BİLİŞİM**

İSTANBUL RUM PATRİĞİ
I. BARTHOLOMEOS

“KAPIMIZ BİZLERİ TANIMAK İSTEYEN
HERKESE, HER ZAMAN AÇIK”

Hristiyan dünyasının en önemli merkezleri arasında sayılan İstanbul Rum Patrikhanesi, asırlar boyunca büyük ilgi odağı oldu. Dünya ölçeğindeki kurumsallaşmış yapısı ve Ortodoks dünyasındaki özel yeri Patrikhane ile ilgili pek çok tartışmayı beraberinde getirdi. Dolayısıyla Patrikhane'yle ilgili çok şey yazıldı, çizildi. Kimi zaman Patrikhane'nin yaptığı herhangi bir etkinlik, gündemi oluşturacak kadar önem kazandı.

Sonuç olarak Patrikhane her zaman bir merak konusu oldu. 11 yıldır Patriklik görevini sürdüren Patrik I.Bartholomeos, başında bulunduğu kurumun kapılarını GÖRÜŞ'e açtı. Azınlıklarla ilgili yaptığı araştırmaları ile tanınan gazeteci Rıdvan Akar'ın yaptığı söyleşi, gündemdeki bir çok soruya yanıt verir nitelikte.

- Patrikhane'nin Hristiyan dünyasındaki yeri nedir? Patrikhane, Hristiyanlar için neden bu kadar büyük bir öneme sahiptir?

- İstanbul Rum Patrikhanesi, 4. yüzyıldan beri Hristiyan dünyasının en önemli merkezlerinden biri olarak anılıyor. Hristiyanlığın, Slavlar arasında ve Balkanlar'da yayılması, İstanbul Patrikhanesi tarafından gerçekleşmiştir. Asırlarca bu yeni Hristiyan cemaatler, İstanbul'a bağlı kalmışlardır. Bugün de Patrikhanemiz kendisinden ayrılarak oluşan, nispeten yeni kiliselerin nezdinde, "ana kilise" olarak adlandırılmakta ve saygı görmektedir. Örneğin Moskova Kilisesi kuruluşunun akabinde, 1307 yılından 1448'e dek İstanbul'a bağlı idi, yine Gürcistan Kilisesi, Patrikhanemiz'in M.S. 37'de kurucusu olan Aziz Andreas tarafından M.S. 44 yılında kuruldu ve 451 yılından otosefal* olduğu 1089 yılına kadar İstanbul'a bağlı kaldı. Arnavutluk, Sırbistan, Bulgaristan ve Rusya'da Hristiyanlık, hep İstanbul kilisesine bağlı din adamları tarafından yayıldı ve ilk kiliseler bu azizlerce kuruldu.

Yukarıdaki tarihi verilere ek olarak, Patrikhanemiz, ekümenik konsillerce de tescil edilmiş saygın yerini bugün de dün olduğu gibi muhafaza etmektedir.

- Bugün, Patrikhane'nin dünya ölçeğindeki kurumsallaşması hangi oranda gerçekleşmiş durumda?

- Patrikhanemiz, tüm Ortodoks

kiliselerinde mevcut olan geleneksel sağlam örgütlenmeye sahiptir. Tarihsel süreç içinde süzülerek yerleşmiş bu yapıda, makamlar -Hristiyan terminolojisiyle episkoposluklar- arasındaki ilişkiler, yine bunların İstanbul ile olan ilişkileri, tam olarak kurallar çerçevesinde

Bugün bazı çevrelerde
bazı şahıslarda önyargı
vardır. Hristiyanlığı veya
Patrikhane'yi veya
buradaki tarihi
mevcudiyetimizi
bilmiyorlar, okumadılar
ve saptırma yapıyorlar.
Üzgünüz, biz vicdanımıza
ve Türk vatandaşı
olarak devlete karşı olan
görevlerimize göre
hareket ediyoruz.
Vicdanımız rahattır.

gerçekleşmektedir.

Bugün Patrikhanemize bağlı yurttışındaki episkoposluklar, başepiskoposluklar ve metropolitlikler şunlardır: Girit Başepiskoposluğu, Onikiadalar Metropolitlikleri,

Amerika Başepiskoposluğu, Avusturya Başepiskoposluğu, Avrupa (İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, Belçika, İsveç, İsviçre ve İtalya) Metropolitlikleri, Yeni Zelanda Metropolitliği ve Hong Kong Metropolitliği'dir. Bunların dışında Aynaroz Manastırlar Topluluğu, Patmos Manastırı ve Eksarhlığı, Selanik'teki Vlatadon ve Ayia Anastasia Manastırları, Selanik Patristik Araştırmalar Kurumu, Cenevre Patrikhane Merkezi, Girit Ortodoks Akademisi, Kore Ortodoks Eksarhlığı Patrikhanemize bağlıdır.

- Patrikhane'nin bugün karşılaştığı sorunlar nelerdir?

-Patrikhanemizin temel sorunu din adamı eksikliğidir. Patrikhanemizin devamı ancak yetkin din adamları yetiştirilmesi ile çözümlenebilir. Bu da Heybeliada Ruhban okulumuzun faaliyetine tekrar izin verilmesiyle mümkün olabilecektir.

- Heybeliada Ruhban Okulu'nun Patrikhane açısından öneminin kaynağı nedir?

- Ruhban Okulumuzun bizler için ifade ettiği önemi anlatmak kolay değil. Öncelikle tarihi önemi dolayısıyla manevi olarak yeri doldurulamazdır. Bugün dünya üzerinde görev yapan sayısız din adamı ve ilahiyatçı Heybeliada Ruhban Okulu mezunudur. Şahsımızın ve Sen Sinod Meclisi üyelerinin tamamına yakınının yine buradan mezun olduklarını gözönüne alırsanız kavramak kolaylaşacaktır.

Günümüz için daha hayati olan ise, din adamı yetiştirilmesinin -ki okulumuzun mezunlarının ağırlıklı kısmı episkopos, yani yüksek rütbeli din adamı olmaktaydı- önemi ortadadır. Sadece akademik seviyede derin bilgi birikimine sahip olmak, Hristiyan din adamı olmak için yeterli değildir. Öğrendiklerini yaşamın her alanında uygulayabilmesi ve topluma örnek olması gerekir. Bunlar sırf ders saatlerinde edinilecek özellikler değildir. Bu nedenle sıradan bir eğitim kurumundan daha fazlası gerekmektedir. Hayatın gündelik kargaşasından ve kötülüklerinden, her türlü günaha davetten uzak, bunlarla mücadele edebilecek güçte nefisleri geliştirmek sırf kitaplardaki bilgileri edinmekle mümkün olamaz. Bu anlamda manastır içinde bulunması, kökleşmiş geleceği ve yetiştirdiği örnek öğrencileri ile okulumuz, Ortodoks inancının ilahiyat merkezi kimliğini tamamiyle hak etmektedir.

Hatırlatmak isteriz ki, Okulumuzdaki öğrenciler, yatılı öğrenim görmekteydiler. Edindikleri bilgilerin uygulamasını yapabilecekleri kiliseleri ve bir ruhban için önemli bir deneyim olan keşişliği yaşayabilecekleri manastır yaşantıları vardı. Bu şartların hiçbirinin, bir kaç kez gündeme getirildiği gibi, bugünkü üniversitelerin içinde gerçekleşmesi mümkün değildi.

Fakat biz yalnız insanların görüş açısından, olayları ve gelişmeleri görmekle yetinmiyoruz. Biz her zaman Allah'ın yardımına inanıyoruz, Allah'ın gücü ve planları insanınkinden bazen çok değişiktir. Biz du-

amızı yapıyoruz, Allah'ın yardımını istiyoruz, bugüne kadar bizi nasıl terketmediyse Patrikhane'nin buradadır asırlardan beri olan yerinde kalmasına yardımcı olduysa müsaade ettiyse, ileride de yeni yollar açabilir. Eminiz ki açacaktır bize yardımcı olmak için.

- Patrikhane Türk kamuoyu tarafından yeterince tanınmıyor. Bu eksiklik Patrikhane'nin kurumsal imajı açısından ne tür sorunlar yarattı? Bu sorunu nasıl aşmayı hedeflediniz?

- Patrikhanemizin kapılarının daima açık olmasına rağmen bizleri tanımadan fikir ileri sürenler daima olmuştur. Bu bağlamda, bizlerin sözde gizli hedeflerinden bahsedilen bu kişilerin ne yazık ki söylediklerine ve yazdıklarına inananlar çıkmaktadır. Bizleri tanımak, hakkımızda bilgilenmek isteyenlere kapımız her zaman açıktır. Yaptıklarımız ve söylediklerimiz açıktır ve hiç birinde Türkiye aleyhine bir şey yoktur.

Bugün bazı çevrelerde bazı şahıslarda önyargı vardır. Hristiyanlığı veya Patrikhane'yi veya buradaki tarihi mevcudiyetimizi iyi bilmiyorlar, okumadılar ve saptırma yapıyorlar. Üzgünüz, biz vicdanımıza göre ve Türk vatandaşı olarak devlete karşı olan görevlerimize göre hareket ediyoruz. Vicdanımız rahattır. Şimdi ne diyecekler ne yazacaklar onların işidir. Ben 11 seneden beri Patrik seçildiğim ilk günden beri, Patrikhane'yi ve cemaatimizi Türk kamuoyuna açmaya çalıştım. Bizi tanıtmaya çalıştık, herkesi Patrikhane'ye davet ettik. Medyadan arkadaşları,

işadamlarını -sayın Rahmi Koç gibi- davet ettik. Patrikhane'nin kapılarını açtık ve kendimizi anlatmaya ve tanıtmaya çalıştık. Çünkü eskiden biraz bizim tarafımızda da bir çekingenlik vardı. Bir getto gibi yaşıyorduk. Bu maziye aittir. Herkesle diyalog kurmaya, kaynaşmaya hazırız. Patrikhanemizi bir dostluk köprüsü olarak addediyorum. Özellikle de Türk-Yunan ilişkilerinde Patrikhanemizi hakikaten bir manevi bir köprü olarak görüyorum ve bu dostluğa büyük bir katkıda bulabileceklerine inanıyorum. Türk-Yunan ilişkilerinin daha iyi bir durumda oluşu 2-3 senede olmadı ki. Bundan önce de, zor yıllarda ben her zaman bu dostluktan yana olmuşumdur.

- Türk-Yunan ilişkilerinde Patrikhane'nin özel bir yeri ve belirleyiciliği var mı?

- Yunanistan'daki Ortodoks cemaat, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasının akabinde ulusal kilisesinin kurulmasına dek, dini olarak İstanbul Patrikliği'ne bağlı episkoposların yönetiminde idi. Bu nedenle İstanbul'u "ana kilise" olarak görmektedirler. Buna ek olarak Yunanistan'a sonradan katılan Girit ve Onikiadalar ve özel konuma sahip Aynaroz Manastırları topluluğu, halen direkt olarak Patrikhanemize bağlı bulunmaktadır. Bu bilgilerin ışığında, Yunanistan halkının Patrikhanemize sevgi beslemesinde anlaşılamayacak bir taraf bulunmamaktadır.

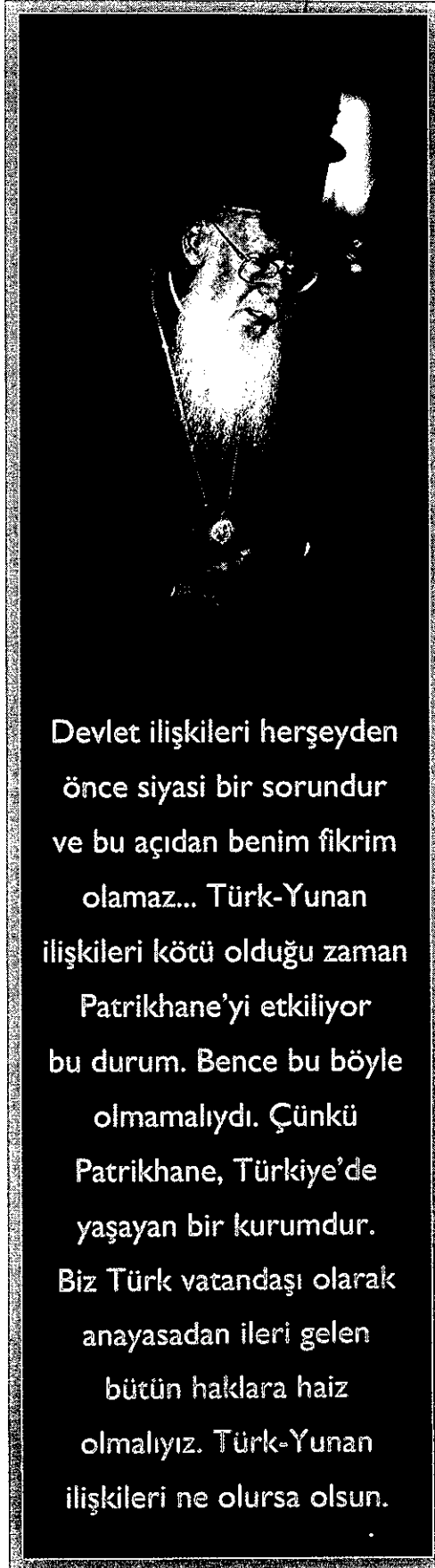
Diğer taraftan Patrikhanemiz, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Rum tebaanın ve tüm Ortodoksların millet başı statüsüne sahip bulunmak kaydıyla Osmanlı İmparatorlu-

ğu ile yakın temasta bulunmuştur. Cumhuriyet döneminde keza Patrikhanemiz, Rum cemaati toplayan bir dini merkez olmuştur. Müslüman Türklerle bir arada yaşama konusunda 10 asırlık bir tecrübeye sahiptir.

Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasındaki Lozan görüşmelerinde ve daha sonraki Kıbrıs'taki gelişmelerde daima iki ülke arasında koz olarak kullanılmıştır. Halbuki yukarıda açıkladığımız iki özelliğinden dolayı Türkiye ve Yunanistan arasında anlayış ve dialog köprüsü olması daha gerçekçi olurdu. Seleflerimizce şartların elvermemesi nedeniyle istenildiği ölçüde hayata geçirilemeyen bu yaklaşımı, Patrikliğe seçilmemizden itibaren açık olarak savunduk. Alınan mesafenin tatminkar olması yanında hala katedilmesi gereken uzunca bir yol vardır. Mesih İsa'nın tüm dünya için müjdelediği barışın öncelikle bu iki ülke arasında tesisi bizlerin her zaman birinci arzusu olmuştur. Bu yolda bir çok alanda çekingence başlayıp gelişerek devam etmekte olan ortaklıkların ilk adımlarında yer almış olmaktan mutluluk ve huzur duymaktayız.

- Peki iki devletin arasındaki sorunlar Patrikhane'yi doğrudan etkiliyor mu?

- Devlet ilişkileri herşeyden önce siyasi bir sorundur ve bu açıdan benim fikrim olamaz. Çünkü biz siyasete karışmıyoruz. Fakat iki milletin yaklaş-

Devlet ilişkileri herşeyden önce siyasi bir sorundur ve bu açıdan benim fikrim olamaz... Türk-Yunan ilişkileri kötü olduğu zaman Patrikhane'yi etkiliyor bu durum. Bence bu böyle olmamalıydı. Çünkü Patrikhane, Türkiye'de yaşayan bir kurumdur. Biz Türk vatandaşı olarak anayasadan ileri gelen bütün haklara haiz olmalıyız. Türk-Yunan ilişkileri ne olursa olsun.

ması, işbirliği yapması ve barış içinde yaşaması için son derece duyarlıyız ve gereken katkıyı veriyoruz. Bu ilişkilerde inişler ve çıkışlar var. Bazen çok sıcak. Bazen biraz daha az sıcak oluyor. Tabii bu değişiklikler, gelişmeler gerek siyasi durumla bağlantılıdır gerekse de şahıslarla bağlantılıdır. Mesela bir dışişleri bakanı bu konuya daha sıcak bakabilir, başka bir dışişleri bakanı (Türk veya Yunan) daha az önemseyebilir. Onun için bu ilişkilerde dalgalanmalar vardır. Türk-Yunan ilişkileri kötü durumda olduğu zaman Patrikhane'yi etkiliyor bu durum. Bence bu böyle olmamalıydı. Çünkü Patrikhane Türkiye'de yaşayan bir kurumdur. Biz Türk vatandaşı olarak bütün haklara, anayasadan ve Türk kanunlarından ileri gelen bütün haklarımıza haiz olmalıyız. Türk-Yunan ilişkileri ne olursa olsun. Diğer taraftan, bu ilişkiler dostane olduğu zaman cemaatimiz ve biz daha mutlu oluyoruz.

- Patrikhane'nin geleceğine ilişkin nasıl bir öngörünüz var.

- Patrikhanemiz, 17 asırlık geçmişiyle ülkemizin en eski kurumudur. Bu uzun zaman dilimi içinde sayısız zorluklar geçirmiştir. Yaşamakta olduğumuz günler ise umutlu olmak için yeterli ilham vermektedir. İnsanlığın maneviyata verdiği önem gün geçtikçe artmaktadır. Patrikhanemiz bu alanda tüm insanlığın gerçek kurtuluşu için

çalışmaktadır. Yaşamakta olduğumuz ve yukarıda bahsettiğimiz sorunların yanında bizler iyimserliğimizi ve -en önemlisi- inancımızın bizlere aşıladığı umudu yitirmeden çalışmaya devam etmekteyiz.

Devletimizden de beklentimiz, sorunlarımıza bir kez de bizim açımızdan bakmasıdır. Soğukkanlı ve anlayışlı bir yaklaşımla değerlendirildiğinde ne birincil sorunumuz olan Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması ne de diğer sorunlarımız ve beklentilerimiz giderilemez değildir.

Biz Patrikhane'nin geleceği için umutluyuz. Biz tabii zor günler geçirdik, cemaatimizin 120 binden 3 bine indiğini gördük, yaşıyoruz bunu. Bundan dolayı büyük problemler çekiyoruz fakat buna rağmen umutluyuz. Özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne dahil edilmesinden kaynaklanan iyimserliğimiz büyüktür. Ve bunun bir an önce gerçekleşmesini bekliyoruz. Patrikhane yaşadığı bütün zorluklara rağmen 17 asırdır buradadır ve eminiz ki alahın yardımıyla ileride de burada kalacaktır ve manevi misyonuna devam edecektir. Bugüne kadar nasıl geldiysek ileride de devam edeceğiz ve ümit ederim ki daha iyi şartlar altında.

- Avrupa Birliği ile ilgili olarak Türkiye'nin çıkardığı uyum yasalarına ilişkin ne düşünüyorsunuz? Sizi tatmin etti mi? Beklentilerinizi karşılıyor mu?

- Bu konu için Ankara'ya gidip geliyoruz son haftalarda. Tabii bu gelişmeler tamamiyle bizi tatmin etmemektedir. Yalnız Rum cemaati-

ni ve Patrikhane'yi değil, diğer azınlıkları da tatmin etmiyor. Yani umduğumuz kadar müspet değil. Mesela 1970'li yıllarda çıkan bir kanunla elimizden alınan gayri menkuller iade edilmiyor, muhtelif tefsirler var. Biz bu kararlar ilgili hükümetimizle istişareye devam etmekteyiz. Bu günlerde yine azınlıkların heyetleri gidecek Ankara'ya, ve ümit ederim ki bu çıkan kanun veya kanunun tefsiri ve uygulaması daha da müspet olur gelecekte.

- Yeni çıkan yasada malların iade edilmemesi dışında başka ne tür sorunların olduğunu düşünüyorsunuz?

- Okulumuzun kapalı tutulması konusunda bir gelişme yok. O konudan sonra, azınlık vakıflarının ileride mal edinebilmeleri için bakanlar kurulunun kabul etmesine lüzum görülüyor. Ancak bu durum diğer vakıflar için geçerli değil. Demek istediğim, Türk vatandaşı olan bizlerin vakıflarına ve durumuna yabancı gözüyle bakılıyor. Türkiye'deki diğer vakıflardan bizi ayırıyorlar. Bu da bizim gücümüze gidiyor. Yani biz doğma büyüme buralıyız, Türk vatandaşlarıyız, askerlik yapıyoruz ve vergi veriyoruz. Diğer taraftan devlet geliyor ve siz yabancı-sınız diyor, bunu izah edemiyoruz.

- Sizin çevre sorununa ilginiz var. Son yıllarda girişimlerinizin biraz azaldığına dönük bir sapta-ma ne kadar haklıdır?

- Yok, sadece Türkiye'de Heybeli'de yaptığımız çevre seminerlerinin devamı olmadığı için bunları yapmıyoruz. Fakat dünya çapında 1995'ten bu yana yaptığımız büyük

sempozyumlara devam ediyoruz ve nitekim geçen haziran ayında Adriyatik Denizi'nde 4. sempozyumumuz oldu. Şimdiden beşincisini hazırlıyoruz. 2003'te Baltık Denizi'nde bir gemi üzerinde organize edilecek ve bu icraatımız dünya çapında takdir ediliyor. Şimdiye kadar bana 3 ödül verildi. Adriyatik sempozyumumuzdan hemen sonra Oslo'da 100 bin dolar verdiler. Bu, büyük bir çevre ve ödül, ben ve Patrikhanemize layık görüldü ve önümüzdeki aralık ayında Lichtenstein'da üçüncü bir ödül almaya gideceğim. Bu 100 bin doların 40 bin dolarını çevre faaliyetlerine, 40 bin dolarını Afrika çocukları için ayırdım ve bunları, UNICEF vasıtasıyla göndereceğim. Ayrıca İstanbul sokak çocuklarına 10 bin dolar, Atina sokak çocuklarına da geri kalan 10 bin doları veriyorum.

Lichtenstein'da 50 bin İsviçre Frankı veriyorlar, bunları da Cenevre'deki Patrikhanemizin Ortodoks merkezinin kütüphanesine hibe edeceğim.

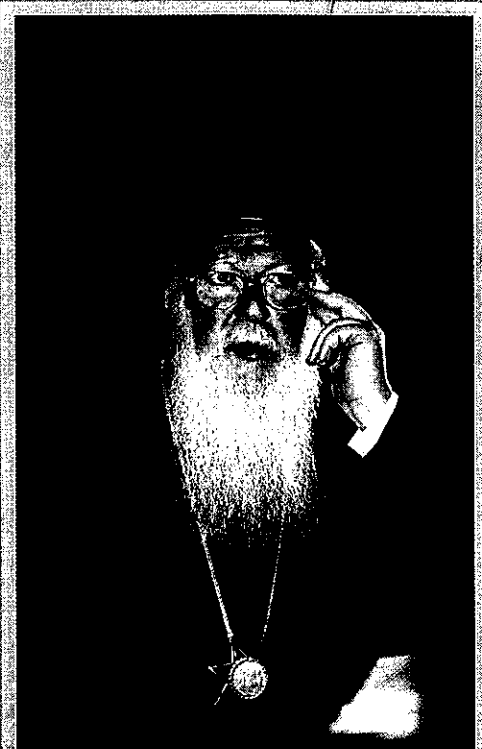
- 11 Eylül saldırısı sonrasında, Müslüman ve Hristiyan toplumlarının arasındaki ilişki açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Ben ilk andan itibaren İslam dinini veya herhangi bir dini, terörizm ile eşit tutmak büyük bir haksızlıktır, diye düşündüm. Yani aşırı olanlar bütün dinlerde mevcuttur. Onun için İslam dinini terörle eşit tutmak gibi bir tavrı şiddetle reddediyoruz. Ben İslam ülkelerini ziyaret ederim. Müslüman meslektaşlarımla aynı masada oturup konuşuyoruz. İslam dinini sorumlu

tutamayız. Eğer 11 Eylül olaylarını yapmış olanlar müslüman dinine mensup iseler, bu, bir taraftan bütün müslümanları mesul kılamaz, diğer taraftan ben onların müslümanlığından şüphe ederim. 11 Eylül olayları gibi insanların hayatına mal olacak, ölümüne sebep olacak bir olayı hiçbir hakiki müslüman tasvip edemez ve kendisi de yapamaz.

- Patrik I. Bartholomeos "ruhani" kimliği dışında kimdir?

- Ben doğma büyüme buralıyım, Gökçeada'da 1940 senesinde doğdum. Ortaokulu Gökçeada'da bitirdim, Ruhban Okulu'nun lise bölümüne girdim ve 3 sene lisede okudum. 4 sene de ilahiyat okudum Heybeli'de. Oradan mezun olur olmaz ruhani oldum. 1961 Ağustosunda yedek subaylığımı yaptım Tuzla'da. 6 aylık temel eğitimden sonra kura çektim ve Gelibolu Demirtepe'de 40. Piyade Alayı'nda askerliğimi tamamladım. Sonra rahmetli Athinagoras bana burs verdi ve 5 sene Avrupa'da yüksek tahsil gördüm. İtalya'da, İsviçre'de ve Almanya'da doktoramı yaptım. 1968'de Türkiye'ye döndüm. Heybeliada Ruhban Okulu, o zaman açıldı ve müdür yardımcılığına atandım. 1971'de okul kapandı, 1972'de yeni patrik seçildi. Athinagoras'ın halefi olan Dimitrios, beni Heybeli'den Fener'e çağırdı. Yeni tahsis edilen özel kalem müdürlüğünün ba-

Türk vatandaşı olan bizlerin vakıflarına ve durumuna yabancı gözüyle bakılıyor.

Türkiye'deki diğer vakıflardan bizi ayırıyorlar.

Bu da bizim gücümüze gidiyor. Yani biz doğma büyüme buralıyız, Türk vatandaşıyız, askerlik yapıyoruz ve vergi veriyoruz.

Diğer taraftan devlet geliyor ve siz yabancısınız diyor, bunu izah edemiyoruz.

şına getirdi. Patrik Dimitrios'un yanında diyebilirim ki sağ kolu olarak çalıştım. 1990 senesinde Kadıköy Metropolitliği'ne seçildim. 1991 Ekimi'nde rahmetli Dimitrios'un ölümünün akabinde, onun yerini aldım. 11 senedir barış ve dostluk için çalışıyorum, çevre sorunları için çalışıyorum. Dinler arası diyaloga özel bir önem veriyorum. 1994 senesinde İstanbul'da Swisshotel'de "Barış ve Tolerans" başlığı altında bir konferans tertipledik. Sonunda Bosphoros deklarasyonunu çıkardık ve imzaladık. Müslüman, Hristiyan, Musevi din adamlarının yüksek rütbeli din adamları katıldılar. Diyanet İşleri Başkanlığı hazır bulundular, Arnavutluk'tan, Azerbaycan'dan Ortadoğu ülkelerinden gelen Müslüman din adamları katıldı.

Bu yılın sonunda Bahreyn'de, 3 dinin temsilcilerinin katılacağı yine bir toplantımız oluyor. Şimdiye kadar Bahreyn ve İran olmak üzere iki müslüman ülkeyi ziyaret ettim. Ekim ortalarında yine davet üzerine Katar'ı ziyaret edeceğim. Bütün imkanları değerlendirmeye çalışıyoruz. Türkiye'nin dini turizmine katkıda bulunuyoruz. Kapadokya'ya gittim, İzmir'e gideceğim. Eski Kültür Bakanı Sayın İstemihan Talay'ın organize ettiği etkinliklere katıldım. Bütün monoteist dinlerin temsilcilerin hazır bulunduğu bir konuşma yaptım.

- Çok teşekkürler.

EĞİTİMDE

aşılamayan sorunlar

Dimitri Frangopulos

İstanbul Rum azınlığının eğitim alanında karşılaştığı sorunlar, esasında Rum cemaatinin varlığı açısından da hayati bir önem taşımaktadır. İstanbul Rum cemaatinin kaderi daima, bilhassa da 1923 sonrasında, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin dostane veya hasmane olmasıyla bağlantılı olmuştur. Bu durumun yansımasını, aşağıda aktardığımız eğitim istatistikleri aracılığıyla ele almak mümkündür.

Rum cemaat okullarının kurumsal dağılımı ve genel gözlemler

A. İlköğretim okulları

1998-1999 öğretim yılında, altı yıllık programa sahip olan Rum ilkokulları ile üç sınıflı ortaokullar, sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitimi öngören yeni yasal düzenleme gereğince, birleştirilerek dokuz sınıflı (sekiz sınıflı Türk okullarına karşılık) ilköğretim okulları kademesini oluşturdular. Bu öğretim kurumları iki bölüme ayrılmaktadırlar. Eski ilkokullara tekabül eden ilk 6 senelik birinci kısım ve yine ortaokullara tekabül eden 3 senelik ikinci kısım. Bu iki kısmın bir bütün oluşturarak, yeni düzenlemeyle birlikte, aynı binada birarada bulunmaları gerekmektedir.

Ancak Rum cemaat okulları, kendilerine özgü özel durumları nedeniyle (öğrenci azlığı gibi) yeni düzenlemenin dışında tutulmuştur. Bu uygulamaya göre, otonom olarak çalışmalarına izin verilerek ilköğretimin ilk altı senelik birinci kısmını bitiren öğrencilerin

yine cemaate ait ortaöğretim kurumlarında son 3 sınıflarını, yani ilköğretimlerinin 2. kısmını tamamlamalarına izin verilmiştir. Yeni düzenlemeye uygun olarak çalışabilen bir tek Rum okulu mevcuttur: Bu da, dokuz sınıflı Zappion İlköğretim okuludur.

B. Ortaöğretim

Ortaöğretime, öğrencilerin ihtiyaçları ve tercihleri doğrultusunda bölümlere ayrılan üç sınıflı liseler dahil edilmektedir. Bu bölümler, müfredat programının düzenlenişi ve yönelimi sonucunda fen, matematik, edebiyat, yabancı dil bölümleri vs. olabilmektedir.

Sorunlar ve düşünceler

Sorunlar, elbette çocuklarının yetkin donanımı ile doğrudan ilgili olan velileri ilgilendiriyor. Eğitim alanında karşılaşılan sorunlar, bu nedenle Rum azınlığın yurdunda kalabilmesi bakımından da özel önem arz etmektedir. Bu sorunlar şöyle sıralanabilir:

- Okullarda sunulan eğitimin değerlendirilmesi
- Eğitim personeli
- Kitaplar
- Dilsel düzenleme

A. Okullarda sunulan eğitimin değerlendirilmesi

Son yıllarda öğrencilerin, öğretimin yabancı bir dilde, özellikle de Fransızca ve İngilizce gerçekleştirildiği özel ve yabancı okullara doğru - anaokulları, ilkokullar

ve liseler- bir yönelimi söz konusudur. Bu üzücü gelişme şu nedenlere bağlanabilir:

- Ebeveynlerin çocuklarının bir yabancı dili öğrenmelerine dönük arzusu ve azınlık okullarında sunulan eğitimin hem ilk hem de orta düzeyde nitelikli olmadığı kanısı. Bu kanı, azınlık okullarında okuyan öğrencilerin üniversite seçme sınavlarında gösterdiği başarının toplam Türk okulları ile karşılaştırıldığında, istatistiklerin de gösterdiği, görece başarıya rağmen hakimdir.

Ebeveynleri böyle bir olumsuz değerlendirmeye iten nedenler ise şunlardır:

- Okullarımızın bilhassa yabancı okullar karşısında yabancı bir dilin, özellikle de İngilizce'nin öğretiminde zayıf kalması: Bu, günümüzün koşulları düşünüldüğünde önemli bir zaaf olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Okullarda, hem ilk hem de orta düzeyde Rum öğretmen eksikliği: İlköğretim okulları için, dört senelik pedagojik eğitim programını içeren yüksek okul mezunlarına; liselerde ise jimnastik, müzik, resim vs. muhtelif uzmanlıklara sahip personel gerekmektedir.

- Yunanistan'dan davet edilen öğretmenlerin eğitim programına dahil olmasında karşılaşılan gecikme ve sıkıntılar: Bu kişiler, eğitim yılının başlamasından iki ya da üç ay sonra göreve başlayabilmektedirler. Bu durumun sonucu olarak, çok sayıda ders saati boş geçmekte ve ebeveynler de çocuklarının geleceğine

ilişkin kaygıları nedeniyle İstanbul'dan ayrılmakta ya da çocuklarını başka okullara göndermektedirler.

B. Öğretim personeli

- Rum eğitimciler

Özellikle ilkokullarda öğretmenlerin yaşı, ilgililerin üzerinde durması gereken önemli bir sorundur. Görüldüğü kadarıyla, pek yakın bir zamanda, öğretmen sayısı yaş haddi dolayısıyla önemli miktarda bir düşüş yaşıyorlar. Bu meseleyle ilgili olarak aşağıdaki hususlarda önlemler alınması gereklidir:

- Boş geçen dersler için okul yönetimi tarafından önerilen Rum öğretmen adayları, "Bu dersin, kontenjan öğretmeni tarafından okutulması lazım" gerekçesi ile devamlı reddedilmektedir. Bu durum, okulların öğrenim seviyesini etkilemektedir.

- İstanbul için Yunanistan'dan öğretmen gelmesi uygulaması, 1950'li yılların başında iyi niyetle başlatıldı. Ancak daha sonra, özellikle de 1960 ve 1970'li yıllarda oluşan koşullar, baştaki iyimser tahminleri boşa çıkardı. Neticede bu öğretmenlerin her öğretim yılında eğitime katılmasında gerçekleşen sürekli gecikmeler, Rum okulları için olumsuz sonuçlara neden oldu. Uzun bir zaman için boş geçen saatler çok sayıda ailenin İstanbul'u terketme kararı almasında tayin edici bir faktör halini aldı. Neticede, eğitimde yaşanabilecek

Çeşitli Öğretim Yıllarındaki Okul ve Öğrenci Sayısı

	İlk 6 sınıflı ilköğretim okulları	Öğrenci	Son 3 sınıflı ilköğretim okulları ve liseler	Öğrenci
1954 - 1955	44	5.350	6	1.145
1955 - 1956	45	5.380	6	1.209
1956 - 1957	44	5.551	6	1.347
1962 - 1963	43	4.910	6	1.996
1964 - 1965	43	3.876	6	1.396
1974 - 1975	26	862	6	1.150
1980 - 1981	14	433	6	378
1995 - 1996	11	164	4	142
2000 - 2001	10	122	4	136
2001 - 2002	10	125	3	134

boşlukların Yunanistan'dan gelen kontenjan öğretmenler ile doldurulması beklenen sonuçları vermedi. İstanbul'daki koşulların Yunanistan'dan bir hayli farklı olması nedeniyle buraya gelecek öğretmenlerin seçiminde de çok titiz davranılmalıdır.

C. Kitaplar

- Ders kitapları

1968 protokolünün öngördüğü kitap değişimi sistemi maalesef etkin olamamaktadır. Gönderilen ders kitapları okullarımızın müfredat programına başka birçok özel dersin içeriğini de, (mesela Zoğrafyan'ın ticaret bölümü derslerini) karşılayamamaktadır. Ders kitaplarının hazırlanışında, okulların ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır, böylece israftan da kaçınılmış olur.

- Okul dışı okumalar

Mevcut okul kütüphaneleri çağdaş yayınlarla zenginleştirilmiş değildir. Dolayısıyla da çocukların özellikle Rumca dilinde ufuklarını genişletmelerine ve bilgi birikimlerini artırmalarına yardımcı olabilecek, yaşlarına uygun okul dışı kitapların sağlanmasını zorlaştıran bürokratik engellerin kaldırılması gerekmektedir.

D. Dilsel düzenleme

- Ana dil

Bir çok toplumsal faktörün, ana dilin gelişimine olumlu etki yapmadığı ortadadır. Keza, okullarda Rumca'nın tedrisine ayrılan saatlerin azalması ve okul

İlk 6 sınıflı ilköğretim okullarında öğrenci dağılımı (2001-2002)

Yeşilköy	5
Vlango	17
Zappion	54
Kadıköy	15
Kurtuluş	3
Bakırköy	5
Maraşlı	7
Büyükdere	10
Büyükdada	7
Feriköy	2
Toplam	125

dışı Rumca yayınların yokluğu, dersin öğretimini olumsuz şekilde etkilemektedir.

Kaldı ki, son senelerde Rumca'yı bilmeyen hatırı sayılır sayıda öğrencinin okullarımıza kaydedilmesi ana dilin öğretimini son derece zorlaştırmaktadır. Bu zor durumun önlenmesi için okullarda yeterli sayıda hazırlık sınıfının açılmasına müsaade edilmelidir.

- Yabancı dillerin öğretilmesi

Yaşadığımız dönemin şartları, bilgisayar kullanımını öğrenmek kadar yabancı dillere de hakimiyeti zorunlu hale getirmektedir. Bilgisayar konusunda azınlık okullarının gerekli teknik donanımına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yabancı dillerin tedrisine ise daha fazla

ehemmiyet vermek zaruridir. Yaşam kavgasına atılacak olan gencin kişiliğinin gelişimine paralel olarak, çağdaş ihtiyaçların gerekli kıldığı donanımı, seçeceği ya da seçmek zorunda kalacağı bilimsel ya da mesleki her alanda, edinmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, tablolarda 1950'li yıllardan bugüne dek Rum cemaatine ait okulların ve bu okullardaki öğrenci sayısındaki azalma açık bir şekilde görülüyor. Bu inanılmaz azalmanın

herkesce malum olan nedenlerini açıklamaya gerek yok. Ancak Avrupa Birliği'ne bir an önce girmemizin gerçekleşmesini candan arzu ederken, bundan böyle azınlıklarla ilgili politikalarda daha duyarlı olunmasını dileriz.

Dimitri
Frangopulos
Zoğrafyan Lisesi
eski Müdürü

Son 3 sınıflı ilköğretim okulları ve ortaöğretim okulları öğrenci sayısı (2001-2002)

	Fener Rum Lisesi	Zoğrafyan	Zappion	Toplam
1954 - 1955	44	5.350	6	1.145
1955 - 1956	45	5.380	6	1.209
1956 - 1957	44	5.551	6	1.347
1962 - 1963	43	4.910	6	1.996
1964 - 1965	43	3.876	6	1.396
1974 - 1975	26	862	6	1.150
1980 - 1981	14	433	6	378
1995 - 1996	11	164	4	142
2000 - 2001	10	122	4	136
2001 - 2002	10	125	3	132

Praktiker

real-

Giriş

REAL: Ankara, Gaziantep, Bursa, İzmit, İstanbul/Kartal, Adana

PRAKTİKER: Ankara, Gaziantep, İstanbul/ Kartal, Adana, İstanbul/Ümraniye, İzmir, Konya

METRO GROSMARKET

M1 - Tepe Alışveriş Merkezi: Gaziantep, İstanbul/Kartal, Adana

1

TEPE

METRO Cash & Carry: İstanbul/Güneşli/Kozyatağı/B.Çekmece, Ankara, Bursa, İzmir, Adana, Bodrum

“WE SHAPE THE MARKETS!”

Metro AG, bünyesinde Türkiye’de faaliyet gösteren farklı sektörlerdeki firmalarla; toptan satış marketleri, perakende gıda marketleri, yapımarketleri ve diğer alanlarda faaliyette bulunmaktadır. Metro AG, Metro Grosmarket, Real Hipermarket ve Praktiker Yapımarketi ile Türkiye’nin 7 ilinde, 21 satış merkezi ve 4 bine yakın çalışanıyla sektöründe güven ve kalitenin adresi oldu. Metro AG; Almanya’dan Türkiye’ye, İngiltere’den Çin’e dünyanın 25 ülkesinde büyümeye devam ediyor.

METRO AG

METRO
Cash & Carry

Praktiker
hesaplı yapı marketi

real- **MRE**
METRO EMLAK YÖNETİM LTD. ŞTİ.

Çınar Caddesi Kavak Sokak Yalçınlar Plaza Kat:1 Yenibosna / İstanbul
Telefon: (0 212) 451 08 51 Faks: (0 212) 639 83 21

İSTANBUL'DA

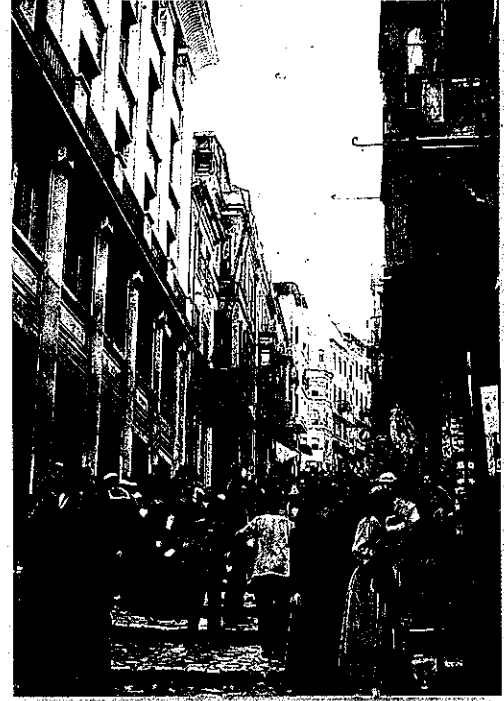
İstanbul'un Rum semtleri kavramı, kentin yüzlerce yıllık uzun tarihi içinde 1453'de Osmanlılar'ın burayı fethetmelerinden sonraki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkmıştır ve genel hatları ile 1453'den 1923'e kadar gelen Osmanlı yönetimi yılları ile Cumhuriyet'in 1923'den 1963'e kadar uzanan ilk 40 yıllık dönemini kapsar. Bu etüd için 16. yüzyıldan bu yana İstanbul'a gelmiş olan yabancı gezginlerin yazma, okul, dernek binalarının varlığı ve mezarlıklar, özellikle 1900-1922 döneminin ünlü Annuair Orientale'leri, 1940 ve 1950'lerin İstanbul telefon rehberleri en sağlam kaynaklardır.

Surların içinde kalan ve bugünkü İstanbul'un çekirdeğini teşkil eden, tarihi yarımada ile sınırlı olan Bizans'ın efsanevi kenti Konstantinopolis'in coğrafi açıdan da ilginç bir yapısı vardı. Üç tarafından denizle çevrili olan ve yedi tepe üzerinde kurulu olan şehir, ancak Ayasofya-Beyazıt-Aksaray-Topkapı ve de Beyazıt-Saraçhane-Fatih-Edirnekapi eksenlerinde deniz seviyesinden biraz yüksek ve oldukça geniş düzlük yerleşim alanlarına sahipti.

Şehrin geri kalan kısımları, Marmara ve Haliç sahilleri ile yerleşim için pek de makbul olmayan çukurlu, tepeli, yokuşlu yerlerden ibaretti.

Fetih'ten sonra nüfusu hayli azalmış olan İstanbul'da, Osmanlılar, yeni bir iskan politikası uygulamaları, gözden kaçmaması gereken bir iş yapmışlardı. Bundan böyle Osmanlı İstanbulu'nun kalbini teşkil edecek Bizans'ın eski düz alanlarından, gayrimüslimler, dolayısıyla en fazla Rumlar uzaklaştırılmıştı. Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesi ve Topkapı Sarayı'nın yapılması ile Rumlar, Bizans'ın dini ve idari merkezi olan Ayasofya, Aya İrini, Hipodrom ve Büyük Saray bölgesinden uzaklaşmışlar ve bir daha hiçbir zaman buralarda bir kilise cemaati oluşturamamışlardır. Aynı şe-

kilde Şehzadebaşı'ndaki Akataliptos Kilisesi'nin Kalenderhane Camisi, az ilerisindeki Vefa'da Ayios Theodoros Kilisesi'nin Molla Gürani Camisi, Zeyrek'teki Pantokratoros Kilisesi'nin Zeyrek Camisi, Vatan Caddesi'ndeki Livos Manastırı'nın Fenari İsa Ca-

Galata'ya çıkan merdivenler (1919)

Manolaki'nin aktar dükkanı (Arnavutköy-1920)

Rum semtleri

Çengelköy, Ayazma (4 Haziran 1949)

misi, daha sonraki yıllarda Çarşamba'daki Pammakaristos Kilisesi'nin Fethiye Camisi olmaları ile tüm bu semtlerde fetihten önce yaşayan Rum nüfus, şehrin Marmara ve Haliç sahilleri ile bu iki sahili Trakya yönünde karadan birleştiren Kara Surları'na doğru sürülmüştür. Bunun tek istisnası; Müslümanlar için kutsal olduğu için Hristiyanlar'ın yerleştirilmediği, Haliç sahilindeki Eyüp semtidir.

Marmara sahilinde, Bizans zamanından beri yoğun bir yerleşim alanı olan Samatya (Kocamustafapaşa-Yedikule arası) Osmanlı döneminde de tamamen Hristiyanlar'a bırakılmış; Rumlar, Ermeniler'le beraber bu kalabalık ve canlı Hristiyan semtinde 1960'lara kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Marmara sahilinde Rumlar'ın, Ermeniler ve Türkler'le karışık olarak yaşadıkları Vlanga'dan (Yenikapı) sonra, yine eski ve katıksız bir Hristiyan semti olarak Kondoskali (Kumkapı) karşımıza çıkar. Burası, Ermeni Patrikhanesi'nin varlığından dolayı yoğun bir Ermeni nüfusun yanı sıra iki büyük

Heybeliada (1915)

kilise cemaatini oluşturacak kalabalıkta bir Rum nüfusunu da yine 1955-1960'lara kadar barındırmıştır. Kumkapı'nın Rum halkının bir kısmı denizcilik ve balıkçılıkla uğraşırken, bir kısmını da çok yakınlarında olan Çarşıkapı ve Kapalıçarşı'nın Rum esnafı teşkil etmiştir. Kumkapı Rum cemaatinin bir kısmını Kapadokya bölgesinden gelen ve anadil olarak Türkçe konuşan Karamanlı Rumlarla, diğer kısmını, Erdek ve çevresindeki Kizikos (Kapıdağı) yarımadasındaki Rum köylerinden gelen ve Yunanca'yı kusursuz konuşan Rumlar oluşturmuştur. Haliç sahilindeki Fener, İstanbul'un fethinden 20. yüzyıla kadar katıksız Rum kalmayı başaran önemli semtlerden birisi olmuştur. 17. yüzyılın başlarında Rum Patrikhanesi'nin buraya yerleşmesi ile daha da önem kazanan Fener'e, Bizans ve Trabzon Rum İmparatorluğu'ndan geriye kalan soylu aileler toplanmış ve bunlar zamanla Osmanlı kültürü ile de yoğrularak Fanariotes (Fenerliler) denilen aristokrat ve imtiyazlı bir sınıf olmuşlardır. Fener, böylece bir anlamda Osmanlı yönetimi altındaki Yunan milletin başkentine dönüşmüş ve bu özelliğini bağımsız Yunan devleti kurulduktan sonra da uzun yıllar muhafaza etmiştir. Haliç sahillerinde üzerinde durulması gereken iki semt de Rumların yaşadıkları Cibali ile Museviler ve Ermeniler'le yaşadıkları Balat'tır. Haliç'teki Ayvansaray'dan Marmara Denizi'ne kadar uzanan Kara Surları'nın hemen arkalarında özellikle bahçıvanlık ve sütçülükle uğraşan Rum ailelerinin yoğunlaştığı semtler görülmektedir. 19. yüzyılın ortalarında Eğrikapı, Tekfursaray, Edirnekapı, Salma Tomruk, Sarmaşık gibi birbirine çok yakın mahallelerde beş Rum kilisesinin varlığı bu bölgede oturan Rum nüfusunun kalabalıklığını göstermektedir. Aynı şekilde, Topkapı, Belgrad Kapı ve Yedikule yöresinde de surların çevresinde Rum yerleşimleri görülmektedir.

Sultan II. Abdülhamit döneminde

Tarihi yarımada'nın dışında Galata, Rumların dar bir alanda dört kiliseye sahip olarak kalabalık bir şekilde yaşadıkları önemli bir semt olmuştur. Kapadokya bölgesinden gelen Karamanlı Rumların yanı sıra, Kırım'ın Kefe (Theodosia) şehrinden, Ege Denizi'ndeki Sakız Adası'ndan ve İyon Denizi'ndeki Kefalonya Adası'ndan gelenlerin İstanbullu Rumlar'la karışmaları sonucunda Galata Rum cemaati oluşmuştur. Fetih'ten sonra tarihi yarımada'nın dışında oluşan bir başka ünlü ve kalabalık Rum semti de bugün adına Kurtuluş denilen Tatavla'dır. 16. yüzyılın ortalarında Kasımpaşa tersanesinde çalıştırılmak üzere Ege Adaları'ndan getirilen Rum denizcilerin ve sanatkarların Kasımpaşa'nın arkasındaki boş tepede yavaş yavaş oluşturdukları Tatavla, yüzyıllar boyunca katıksız Rum nüfusu ile İstanbul Rum halkının en önemli kalelerinden biri olarak kalmış ve Rum karakterini 1960'lara kadar sürdürmüştür. Boğaz'ın Avrupa yakasında Mega Revma (Arnavutköy) Bizans'tan 1960'lara kadar halkın bahçıvanlık, balıkçılık ve meyhanecilik yaptığı önce bağları, sonra çilekleri ile tanınan büyük bir Rum köyü olarak adını duyurmuştur.

Fotoğraf: Orhan Türker, Tatavla

Tatavla (Kurtuluş) Karnavalı

getirilen Rum boyacıların yerleştirilmeleri ile 19. yüzyılın başlarında oluşan Boyacıköy, İstanbul'un uzun tarihi içinde oldukça yeni bir Rum semti olarak tanınır. Rumların, Ermeniler'le birlikte yaşadığı Nihori (Yeniköy), Boğaz'ın bir başka önemli Rum köyüdür. Tarabya ve Büyükdere, eski yıllarda Rum bahçıvan ve balıkçıların yaşadığı ve İstanbul'a hayli uzak Rum köyleri iken; 19. yüzyılın ikinci yarısında iyice zenginleşen Rum burjuvazinin Ermeniler ve Levantenlerle birlikte özellikle yaz aylarında rağbet ettikleri şık birer sayfiye semtine dönüşmüşlerdir. Boğaz'ın Avrupa yakasında Be-

Aya Efimia Kilisesi, Kadıköy

şiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Bebek, İstinye ve Yenimahalle yine Rum okul ve kiliselerinin bulunduğu, ancak Rumların imparatorluğun diğer halkları ile karışık olarak yaşadıkları semtlerdir. 19. yüzyılın ortalarına doğru büyük bir gelişme gösteren Halkidona (Kadıköy), zamanla Yeldeğirmeni ve Kalamış'a doğru yayılarak Rumların; Ermeniler, Levantenler ve az sayıdaki Türklerle birlikte yaşadıkları popüler bir semt olmuştur. Boğaz'ın Anadolu yakasında 19. yüzyılda Bağlarbaşı, Çengelköy, Kuzguncuk, Kandilli, Paşabahçe ve Beykoz'da Rum cemaatlerinin oluştuğunu görmekteyiz. Bu yakada sadece Üsküdar ve Beylerbeyi hep Müslüman kalmıştır.

19. yüzyılda Bizans'ın Kara Surları'nın hayli uzağında Rumlar tarafından oluşturulan bir başka yeni semt de bugün Bakırköy olarak bildiğimiz Makrohoridir. Yunanistan'ın Karpenisi bölgesinden İstanbul'a göç eden bir grup bahçıvan ailesinin oluşturduğu bu köyün kilisesi, 1832 yılında yapılmıştır. 1857 yılındaki büyük Fener yangınından sonra, Fe-

Cafe Barbas, Heybeliada

ner'den gelip buraya yerleşen Rum ailelerinin katkısı ile köy biraz daha büyümüştür. Ancak asıl gelişme 1870 yılında yaşanmıştır: Köyün demiryolu ile Sirkeci'ye bağlanması ile birlikte pek çok Rum ailesi havası, suyu, denizi güzel, sebze-si ve meyvası bol olan bu semte yerleşmeye gelmiştir. 1950 yılında Bakırköy'de 700 Rum ailesi oturmaktaydı.

İstanbul Rumları için 19. yüzyılın en önemli olayı yeni şekillenmeye başlayan Pera (Beyoğlu) olmuştur. 1804 yılında yaptırılan Panayia Kilisesi, buraya, yerleşimin başlangıç yıllarını vurgulamaktadır. 1870 yangınından sonra daha görkemli bir şekilde gelişen Pera'ya, Rum cemaati, 1880'lerde Taksim Meydanı'ndaki anıtsal Ayia Triada Kilisesi ile damgasını vurmuştur. Pera'da Tepebaşı, Aynalıçeşme, Tarlabası, Feridiye, Yeni Çarşı ve Sıraselviler yönlerine kadar genişleyen Rum yerleşimleri, burayı 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'un en büyük Rum semti haline getirmiştir. Pera'da her ne kadar Rumlar'ın yanı sıra Ermeniler, Levantenler ve Musevilerle az miktarda Türk de yaşasa da, 1960'lara kadar buraya Rum kültürü ve dili hakim olmuştur. Sağlıklı kaynaklarla tespit edilmese de Pera'nın Rum nüfusunun 20. yüzyılın ortalarına kadar 50 bin kişiyi aştığı iddia edilmektedir.

Bizans döneminden beri fakir balıkçıların ve in-zivaya çekilmiş keşişlerin mekanı olan İstanbul Adaları, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra, Ermeni nüfusu her zaman ağır basan Proti'nin (Kınahada) dışında önemli Rum yerleşim merkezlerine dönüşmüştür.

Sonun başlangıcı

6/7 Eylül 1955 olayları, İmparatorluk İstanbulu'nun geleksel Rum yerleşim merkezlerini etkileyen ve çoğunun dağılmalarına yol açan en önemli faktör olmuştur. O korkunç gecede yaşananlardan sonra, eski İstanbul'un Osmanlı döneminden kalma pek çok uç semtlerinde (Belgrad Kapı, Topkapı, Edirnekapi, Ayvansaray, Balat, Fener, Yenikapı, Kumkapı, Yedikule vs.) oturan Rumlar, artık kendilerini buralarda emniyette hissetmedikleri için, şeh-

rin merkezinde Rumların toplu olarak yaşadıkları semtlere yönelen bir iç göç yaşamışlardır. Bazıları Bakırköy ve Yeşilköy'e giderken, büyük çoğunluk Beyoğlu, Cihangir ve Kurtuluş'a toplanmıştır. 1950 ve 60'lı yıllarda İstanbul Rumları'nın sanayici, doktor, avukat gibi üst düzey gelir grubuna sahip bölümünün Talimhane ve Ayazpaşa semtlerine doğru açıldıkları gözlenmektedir. Aynı şekilde pek çok varlıklı ailenin Harbiye, Nişantaşı, Şişli, Osmanbey ve Bomonti semtlerini tercih ettikleri görülmüştür.

1963 yılının Aralık ayında patlak veren Kıbrıs olaylarının politik sonuçlarının, İstanbul'da yaşayan Yunan vatandaşları ile Türk vatandaşı Rumlara yansımalarıyla, Yunanistan'a doğru bir göç dalgası İstanbul'un tüm semtlerinde yaşayan Rumlar'a yayılmıştır. Zorla sınır dışı edilen Yunanlılar'ı, kendi isteği ile giden Rumlar da takip edince,

1964'ten günümüze kadar hiç durmayan bir göçle birlikte İstanbul'un Rum nüfusu artık sadece bir kaç bin kişiyle ifade edilebilecek şekilde şehrin yaşamından silinmiştir. Bugün gidenlerin İstanbul'un hemen her semtinde bıraktıkları köşklere, apartmanlara, okullara, kiliselere, ayazmalara, spor kulüplerine ve mezarlıklara rağmen, artık İs-

Büyükdada, İskele yolu (1918)

tanbul'un hiç bir semtinde Rum niteliği kalmamış, bir zamanlar İstanbul'un ticaret dili olan Rumca unutulmuştur. Hemen her semtin tamamına yakını Rum olan yerli esnafın yerini de son 30 yıldır Anadolu kökenli esnaf almıştır.

35-40 yıldır yaşanan tüm fırtınalara karşı direnir İstanbul'da kalan Rumlar, bugün en yoğun olarak Cihangir'de yaşamaktadırlar. Cihangir'i, sayısı 50 ila 100 kişi arasında değişen topluluklar halinde Kurtuluş, Bakırköy, Yeşilköy, Kadıköy ve Arnavutköy izlemektedir. Sanayi ve ticaretle uğraşan üst gelir grubundan küçük bir kesim ise İstanbul'un yeni şartlarına mükemmel bir şekilde uyum sağlamış olarak, kentin Levent, Ulus, Bağdat Caddesi gibi yeni ve modern semtlerinde kendi cemaatlerinden uzak bir yaşamı tercih etmektedirler.

Orhan Türker / Yazar

İstanbul RUM mutfağı

İlhan Eksen

Aynı coğrafyayı paylaşan, yanyana, hatta içiçe yaşayan farklı etnik grupların kendilerine özgü mutfaklarını kesin olarak belirlemek o kadar kolay bir iş olmasa gerek. Yine de aynı yerde yaşayan diğer grupların beslenme alışkanlığına pek girmemiş bazı yemekleri çoğunlukla kimlerin, nasıl, ne zaman, neden pişirdiklerine bakarak kökenleri hakkında fikir yürütebiliriz.

Önyargıları bir yana bırakıp tarih gözlüğüyle daha yakından bakacak olursak Türk, Rum, Ermeni, Yahudi vb. yemeklerinin 2700 yıllık geçmişi olan İstanbul'da meydana getirdikleri ve hiç çekinmeden "İstanbul Mutfağı" olarak adlandırdığımız o hoş ve lezzetli karışımı dikkate almadan onu oluşturan mutfakların ayrı ayrı ta-

nım, özellik ve sınırlarını kolayca belirleyemeyiz.

Tarihi boyunca mükemmel coğrafi konumu nedeniyle hem Karadeniz - Akdeniz deniz ticaret yolu, hem baharat yolu, hem de doğudan batıya ve batıdan doğuya fetih amaçlı seferlerin geçiş yolu olan ve imparatorluklara başkentlik yapmış İstanbul'da, çok ilginç ve zengin bir mutfağın ortaya çıkmış olması doğal sayılmalıdır. Konumuz işte bu İstanbul Mutfağı'nı

meydana getiren en önemli unsurlardan "İstanbul Rum Mutfağı", daha doğrusu İstanbul'da eskiden beri yaşayan, Anadolu'dan, Trakya'dan, Ege'den hatta bugün Yunanistan'a ait olan topraklardan gelen Rumların burada, yanyana yaşadıkları diğer insanlardan daha sık,

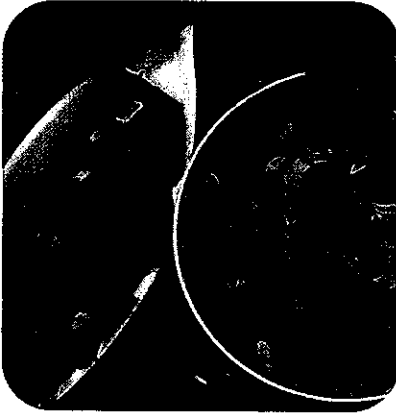
daha farklı ve hatta daha güzel yaptıkları yemekler. Amaç yemeklere "milli" bir kimlik atfetmek değil, yüzyıllardır süren birlikte yaşamının ortaya çıkardığı kaynaşma ve etkilenmeyi, İstanbullular'ın birbirlerinden tarif alıp vererek, birbirlerine tattırarak, aynı sebze, balığı, eti, meyveyi kullanarak küçük nüanslarla nerdeyse aynı yemekleri yaptığını, bu nedenle hangi yemeğin aslının kime ait olması gerektiği tartışmalarına cevap vermenin zor, belki de gereksiz olduğuna işaret etmek. Tıpkı Ermeni, Rum ve Türkler'in dolmalarında olduğu gibi.

İstanbul Rumları'nın yemek kültürlerini incelediğimizde köklerin Eski Yunan'a, Roma'ya, Bizans'a ve tabii ki Osmanlı'ya kadar gittiğini görürüz. Bu mutfakçı belirleyen ana unsurlar ise kentin kurulduğu yer (coğrafyası) ile iklimi (florası) olmuş. Boğaziçi, Haliç ve Marmara'nın kesiştiği yerde, "Körler Ülkesi"nin (Kadıköy!) karşısında kurulmuş olan Byzantion, balıkların geçiş yolu üzerinde bulunmasından dolayı en başta büyük bir üstünlüğe sahip olmuş. Buna ikliminin ılıman olması sonucu kentin etrafında ve Marmara Denizi'nin çevresinde kolaylıkla yetişen sebze ve meyve çeşitleri ile özellikle üzüm bağlarını (şarap) ve zeytinlikleri (zeytinyağı) ekleyince de ortaya asırlar öncesinden günümüzün yükselen değeri "Akdeniz beslenme tarzı" çıkmış.

Denizden babam çıksa yerim!

Amasyalı coğrafyacı Strabon'a (M.Ö. 65 – M.S. 23) göre Karadeniz'den Marmara'ya göç eden palamut balıklarını, akıntı, Khalkedon (Kadıköy) önlerinden Byzan-

tion (İstanbul-tarihi yarımada) yönüne sürükler; halk da bunları Altın Boynuz'da (Haliç) elle bile yakalamış. Zaten herhalde hem bu bolluğun göstergesi, hem de Tanrılara bir şükran ifadesi olarak III. yüzyılda Roma İmparatoru Caracalla zamanında Byzantion'da bastırılan paraların üzerinde iki palamut balığı ile aralarında bir yunus kabartması yer almış.

17.yüzyılda, çeşidi yüze ulaştığı söylenen İstanbul'un balıkları her dönemde hem Hristiyanlar hem de Yahudiler için önemli bir gıda kaynağı olurken, kentin yeni sahipleri olan Türkler, denizin nimetlerine yakın zamanlara kadar pek rağbet etmemişler (bu da balık isimlerinin neden hemen hepsinin Rumca olduğunu açıklıyor). Sonbaharda Akdeniz'e gidişte, kış sonunda Karadeniz'e dönüşte Marmara ve Boğaziçi'nde oyalanan balıkları fazla fazla avlayan kent halkı, bunlardan taze olarak hemen tükettikleri dışındakileri saklamak üzere salamura, tutsüleme ve güneşte kurutma gibi yöntemler kullanmışlar. İşte bu geleneğin ürünlerinden olan lakerda ve çiroz günümüzde bile seyrek de olsa sofralarımızı süslemeye devam ediyor. Tabii lakerda ve çiroz da, hemen mezeleri ve meyhane kültürünü çağrıştırıyor. Zaten balıkları ve diğer deniz ürünlerini tutmasını, saklama-

sını, pişirmesini, yemesini bilenler, bunları sunmasını da bilmişler. Osmanlı döneminde Rum, Ermeni ve Yahudilere verilen alkollü içki (önceleri sadece şarap sonraları ek olarak rakı) üretme ve satma izni ile meze ve içki ikramı geleneğini özellikle Rumlar evlerden meyhanelere taşımış. Bu "yiyecek-içecek" sektöründe çalışanlar da, Türkçe'ye biraz bozularak geçmiş, hep

Rumca ünvanları ile anılmışlardır: "Barba, mastori, palikar, pedimu" gibi.⁽¹⁾

Rumların, meze, özellikle balık ve deniz ürünleri mezeleri hazırlamaktaki becerileri, İstanbul Rum mutfağının sadece mezelerden oluştuğu anlamına gelmemeli. Örneğin çoğumuz çirozu ateşe tutulup pişirildikten sonra, dövülüp, küçük parçalara ayrılıp, zeytinyağı ve sirkeye yatırılıp, bol dereotu serpilerek sofraya getirilen bir meze olarak biliriz. Ama İstanbul Rumları'ndan Sula Bozis'e göre çiroz kahvaltıda bile yeniyor:

"Rum evlerinde, sabah kahvaltısında pişirilen çirozların sıcaklığına taze ekmeğin arasına konup yenmesinin lezzeti, çocukluk anılarımızın uzak tatlarından birini oluşturur. Bir başka tarife göre, pişirilen çirozlar küçük dilimlere bölünüp un, yumurta, su ve bir kaşık rakı veya bira katılarak hazırlanan bulamacaya ilave edilir ve kızgın yağda, çorba kaşığı ölçüsüyle, midye gibi kızartılır ve sofraya taratorla getirilirdi"⁽²⁾

Tarator deyince, orada duralım. Bizans devrinde yoksulların yemeği sayılan ve kuru ekmek, sarmısak ve zeytinyağı karışımından yapılan ve skordalya diye adlandırılan bu bulamaç günümüzde de kalamar, midye, patlıcan, kabak tava, börülce salatası, barbunya pilakiye eşlik etmeye devam ediyor; tabii ceviz, fıstık veya fındık ilavesi ile zenginleştirilmiş şekliyle..

Yiyeceklerin saklanması zor olduğu eski günlerde sebze ve meyveler de balık ve deniz ürünleri gibi öncelikle mevsiminde tüketilirdi. Yine de Rumlar'ın yeme içme alışkanlıklarını yönlendiren esas olarak Ortodoks dininin kuralları, isim (adı alınan Aziz'in günü) ve doğum günü, ölüm gibi olaylar ile ilaveten

kadın erkek birlikte yeme içmeyi, eğlenmeyi doğal kabul eden sosyal hayat tarzları olmuş. Mutfaktaki yaratıcılıklarını körükleyen ve zeytinyağlı yemekleri öne çıkaran diğer önemli bir etken ise Noel (Hz. İsa'nın doğumu) ve Paskalya (Hz.İsa'nın çarmıha gerilişi ve dirilişi) öncesindeki perhiz (oruç) dönemleri olsa gerek.

Perhiz dönemlerinde hayvansal gıdalara getirilen kısıtlamalar İstanbul Rumları'nı, günümüzde denizlerimizin fakirliği ve tükenmişliği düşünüldüğünde inanılması zor gelen, havyar, tarama, istiridye, tarak, karides, midye gibi yiyeceklerle de yöneltmiş (Bu kabukluların kanları akmadığı için dini açıdan yenilebileceği düşünülüyor). Doğum ve isim günlerinin sevilen yemeği mayonezli balık (kefal, kırlangıç, levrek) ise midye, lakerda, çiroz, tarama, füme dil ve pastırmanın yanında sofralardan eksik olmuyordu. Hele o Tarabya ile Yeniköy arasında yakalanan avuç büyüklüğündeki midyelerle neler yapılmazdı ki?

"Oh Allah'a şükürler olsun!

Bugün ne pişirsem ki?!

Yani, günün ilk yemeği olarak ne pişireceğim demek istiyordu. Büyük midyelerden alıp dolmasını mı yap-sındı, yoksa küçüklerinden alıp buğuda mı pişirseydi? Pilakisini, ya da bol sarımsaklı kavurmasını yapsa da olurdu.

Yoksa, midye salmasında mı karar kılsındı."⁽³⁾

Anadolu jambonu

İstanbul Rumları'nın ikramı, paylaşmayı, eğlenmeyi seven yaşam tarzları doğal olarak kentte yaşayan hemen herkesi etkiledi. Bunun en belirgin görüldüğü alan da İstanbul'un Türk-Müslüman halkının başlarda çekine-

rek de olsa benimsediği Yılbaşı kutlamaları oldu. Gerçek Rumlar'ın yılbaşı sofralarının ana yemeği olan hindi dolması, gerekse haneye bereket getireceği için mutlaka o gece sofrada bulundurulmuş kuruyemişler ve hep birlikte oynanan masum salon oyunları (at yarışı, tombala) otuzlu yıllardan sonra Türkler'in evlerine girdi. Öyle ki günümüzde lüks otel ve lokantalar bile hindi dolmasız yılbaşı menüleri düzenlemez oldular.

Aslında Noel kadar kutsal bir önemi olmayan Yılbaşı, İstanbul Rumları tarafından yine de yarı dinsel bir şekilde ama o geceye özgü zengin bir sofranın etrafında ailece kutlanan bir olay-

dı. Ana yemeğin genellikle hindi dolması olduğu bu sofranın, gece yarısından sonra evin reisinin yuvarlak yılbaşı pidesini (basilopide) dilimleyerek dağıtması ile son bulur. Bu mahlepli, sakızlı, şekerli pide, o gece evleri dolaştığına, fakir-

leri, çocukları sevindirdiğine, üstelik Kayseri'den geldiğine inanılan Ay Vasil için yapılıyor ve geldiği yörenin yiyeceği olan pastırma, mutlaka sofrada bulunduruluyor. Pidenin içine koyulan madeni bir para ise kimin diliminden çıkarsa yıl boyunca o kişiye uğur getireceğine inanılıyor.

"Noel'den sonra ikinci önemli kutlama yılbaşı gecesi idi. Yılbaşı sofrası 'To trapezi tis kalis vradias' (iyi gecenin sofrası) bütün yılın en şaşıllı sofrasıydı. Zengin İstanbul mutfağına özgü çeşit çeşit (kırk çeşitten fazla) soğuk ve sıcak mezelerin masada bulunması şarttı. Mezelerin bir bölümü Galata veya Balık Pazarı mezcilerinden alınırdı: La-kerda, çiroz, likurinos, tuzlu sardalya veya anqueuz, ailenin bütçesine göre balık yumurtası ve havyar, sucuk, pastırma (Kapadokyalı ailelerin deyimiyle "Anadolu jambonu"), füme dil, sosis-salam çeşitleri, beyaz peynir, kaşar peyniri, çeşitli turşular. Mezelerin diğer bir bölümü evde hazırlanırdı. Başlıca zeytinyağlı dolmalar çekerkdi: Dalak dolması, lahana, uskumru, midye dolmaları vs."⁽⁴⁾

Dolmalar aslında özel günlerdeki Rum

sofralarının vazgeçilmez bir yemeği. Yılbaşı sofralarında ise mutlaka zeytinyağlı lahana ve yaprak dolması (sarması) bulunuyor. Hatta bazı evlerde lahana dolmasının içine midye de koyuluyor. Ustalık ise o midyenin yarı saydam lahana yaprağı arkasından görünebilecek şekilde yerleştirilmesi.

"...Ama (soğan) makinada değil elle doğranacak. Lahana dolmasının malzemesi midyede kullanılır, biberde kullanılır. İçine fıstık ve üzüm koyuluyor. Yaprak dolmasına ise kuş üzümü konmaz. Biz ona yalancı dolma deriz" diyor bayan Tasula Mübayacıoğlu.⁽⁵⁾ Yalancı dolmayı da sadece mayıs ayında taze yaprakla

yaptığını söylüyor bayan Tasula; dereotu, taze nane ve şeker ilavesiyle ve de bakır tencerede. Sadece biber dolmasına yenibahar ve tarçın koyuyor.

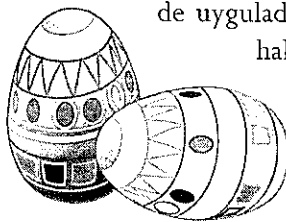
Kıştan ilkbahara geçildiği günlerde kutlanan Paskalya, beş haftalık perhiz dönemini izlediği için

çok ağır yemekler yer almıyor sofralarda. Geleneksel yemek ise fırında kuzu ve patates. Tabii bir de boyanmış yumurtalar ile Paskalya çörekleri oluyor. Paskalya çöreğinin Yılbaşı çöreğinden farkı ise şekli (yuvarlak yerine saç örgüsü) ve içinde daha fazla yumurta bulunması.

"Nefesin muhallebi ve gül şerbeti kokuyor,
Ve narın boynun Hacı Bekir lokumu gibi,
Senin her sözün revani tatlısı gibi tatlı,
Ve ballı Ayvansaray lokması gibi mis kokulu"⁽⁶⁾

Saklama yöntemleri

Meyvelerin bol mevsiminde balıklarda ve bazı sebzelerde uyguladığı saklama, koruma yöntemlerini İstanbul halkı meyveler için de yapıyordu. Henüz fazla uzak sayılmayan günlerde, mayıs ayı geldiğinde bazı satıcıların sokaklardan "tri-andafile ya gliko" diye bağırarak geçmeleri, ikinci gençliklerini yaşayan İs-

tanbullular'ın hâlâ belleklerindedir. Arada "Hayde reçellik okka gülü" diye Türkçe bağırıldıkları da olurdu. Türkçede hepsine birden reçel dediğimiz ama Rumların "kaşık tatlısı" diye adlandırdığı ve evlerde konuklara, birinin içinde kaşık(lar) bulunan, diğerinde su olan iki bardak eşliğinde kristal bir kap içinde sunulan bir tatlıydı gül reçeli. Tıpkı arkadan peşpeşe gelecek ham incir, çilek, kayısı ve vişneden de yapılacağı gibi. Tatlılık (reçellik) çilek ise Arnavutköy'den gelirdi ince uzun sepetler içinde.

"Çilek tarlaları da Arnavutköy ile Emirgan'da kurum satar. Arnavutköy'de çilekçilik 1804 yılında İpsilanti ailesinin ilk çilek fidanlarını getirmesiyle başlamış. Burada üç çeşit çilek yetişir. Biri Osmanlı çileğidir ki, özel kokusu ve beyaza çalan urbasıyla bütün çilekleri iki seksen yere serer. Ötekisi ise Frenk çileği diye anılır. Rengi de kırmızıya yakındır. Emirgan çileği ise tozpembedir. Bu da kokusuyla ünlüdür."⁽⁷⁾

Bir de "beyaz tatlı" vardı

Bir de "beyaz tatlı" (çevirme) denilen ve perhiz döneminde sütsüz, sadece su ile yapılan, ama en güzeli Tarabya sırtlarında yetişen böğürtlenlerle kotarılan hafif bir tatlı var. Artık İstanbul'da pek görülme de İzmir civarında her iki tatlı bugün de yapılıyor ve konuklara benzer tarzda ikram ediliyor.

Müslümanların rağbet göstermediği diğer bir uğraş da hemen her Rum ve Ermeni evinde, özellikle vişneden yapılan tarçınlı, karanfilli, ceviz-i bevalı (küçük hindistan cevizi, muskat) evlikörleriydi. Tabii bu da ev ziyaretlerinin vazgeçilmez ikramlarından biri oluyordu.

Özel günlerde yapılan diğer bir tatlı ise ölüm olduğunda, cenazeden hemen sonra, üçüncü, dokuzuncu, kırkinci günlerde, bir de üçüncü, dokuzuncu ay ile yıl dönümün-

de yapılan ve yakınlarla ikram edilen koliva idi.

"...Koliva için önce buğday kaynatılır. Süzülürken yanına bir buhurdan ve mum yakarsın, üzerine haç şeklinde iki kaşık konulur. Hüzünlü bir şey oluyor... İlk olarak unla tahta kaşıkla karıştırılacak. Ondan sonra içine yıkanmış, kurutulmuş üzüm, çam fıstığı, ceviz şart. Bademleri suya koyup kabuğunu sıyrıyoruz, ikiye bölüp koyuyoruz, çok az kristal (toz) şeker... Sonra üstüne bir parmak kalınlığında pudra şekeri koyuluyor. Yenibahar ve tarçını unuttuk. Bir de o tepsiyi süslemek var badem şekeriyle. İsminin baş harfleri yazılıyor."⁽⁸⁾

İlhan Eksin
Yazar

Dipnotlar:

- 1- Reşat Ekrem Koçu. Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri. Doğan Kitapçılık, 2002
- 2- Sula Bozis. İstanbul Lezzeti - İstanbullu Rumların Mutfak Kültürü. Çeviri: Foti Benlisoy - Stefo Benlisoy. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 2000.

3- Maria Yordanidu. Loksandra İstanbul Düşü. Türkçesi: Osman Bleda. Belge Uluslararası Yayıncılık 1990

4- Sula Bozis. a.g.e.

5- İlhan Eksin. Çokkültürlü İstanbul Mutfak. Sel Yayıncılık 2001

6- Maria Yordanidu, a.g.e.

7- Salah Bırsel. Boğaziçi Şingir Mingir. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1981

8- İlhan Eksin a.g.e.

9- İlhan Eksin a.g.e.

• Yemek fotoğrafları "Sultan's Table of the Turkish Cuisine" adlı kitaptan alınmıştır"

YUNAN MÜZİK GELENEĞİNDE ÖLÜMÜN YÜZLERİ

Ariana Ferentinou

Dağlar neden kara?
Başları neden bulutlu?
Yel mi onlarla savaşıyor?
Ya da yağmur mu onları hırpalıyor?
Ne yel onlarla savaşıyor ne de yağmur onları hırpalıyor?
Ölüm onları adımlıyor, ölüleri taşıyarak.
Gençler önünde, yaşlılar ardında,
Küçük masum çocuklar da eğrinde sıralanmışlar,
Yaşlılar ona yakarıyor, gençler önünde diz çöküyor,
Ve küçük çocuklar kollarını kavuşturup ağlıyorlar:
“Ölüm köyden geçip, serin bir pınarda dur,
Yaşlılar su içsinler, gençler oyun oynasınlar
ve küçük çocuklar çiçek toplasınlar diye,
anneleri su doldurmaya gelsin ve çocuklarını tanısinlar,
Kocalar ve gelinler birbirlerini tanısinlar,
çünkü ayrılmak o denli güç ki”

Anonim

Şarkılar, bir ulusun toplu duygularının en kısa yoldan ve en yalın biçimde dile getiren olgulardır. Başka bir deyişle bir ulusun ruhuna ulaşmak için seçilecek en güvenli yoldur.

Öte yandan yaşam, müziğin sonsuz temalarından birisidir. Yaşamdaki değişkenlik, mutluluk ve mutsuzluk, yazgı ve aşk, nefret ve gelecek, bütün kültürlerde kuşaklar boyu ozanların ve müzisyenlerin esin kaynağı olmuştur. Ama yaşamdaki her şeyin bir karşı-

tı vardır ve bu kaçınılmazdır. Yaşamın karşıtı, yaşamı dengede tutar. Bu da ölümdür. İnsan türünün geçmişi kadar uzun olan müziğin geçmişinde, ölüm de yaşamın karanlık yanı ve insanlık yazgısının bilinmeyen ögesi olarak geniş bir yer tutar.

Yunan müziğinde de ölüm, güçlü ve sürekli bir olgudur. Gerek soyut bir düşünce, gerek kaçınılmaz bir gerçeklik olarak türlü biçim ve kılıklarda karşımıza çıkar durur. Yunanca’da ölüm “Thanatos” ya da “Haros” demektir. Her iki sözcük de gramer açısından eril niteliktedir. Thanatos ölüm düşüncesini dile getirir. Oysa, zengin Yunan folklorunda Haros insancıl niteliklere sahiptir. Haros, herhangi bir erkek rakibini son ve kaçınılmaz kavgada yenebilen güçlü bir erkektir. Haros, yaşayanlara karşı her zaman adaletsizdir. Şanslı olanlar ise, her zaman ruhtan yoksundurlar.

Dağlar ne denli şanslı, ovalar ne denli talihli,
Çünkü ölümü beklemiyorlar gelsin diye,
Yazın koyunları, kışın da karı bekliyorlar.

“Haros” her zaman en istenmeyen, en beklenmedik anda gelir. Başlıca özelliği adil olmamasıdır. Yunanistan’ın halk müziği geleneğinde Haros, çoğu zaman yalnız gelmez. Bir de kadın dostu, yol arkadaşı vardır. Bu yaşayanlar adına arabuluculuk yapan Harontissa’dır. Yunan halk kültüründe çok eskilere dayanan bir geleneğe göre güçlü ama sevgi dolu bir kadın olan Harontissa, hem bir eş hem de bir anadır. Bu yüzden yaşamı, ama bir anlamda da ölümü kolaylaştırmak için çaba gösterir. Yalnız insanları aldığı için

kocasını azarlar. Giritliler, rizitiko adı verilen uzun ve masalsı halk şarkılarını çok iyi bilirler. Bu şarkılarda, büyük aşklardan, kahraman erkeklerin büyük savaşlarından ve en sonunda da Haros'la girişilen kaçınılmaz ve sonuncu kavgadan söz edilir. Bu şarkıların en ünlülerinden birisinde Haros'un evinin önünden geçerken Harontissa ile dehşetli bir kavgaya kulak misafiri olan adamın izlenimleri anlatılır.

Dün gece

Haros'un evinin önünden geçiyordum.

Karısını duydum onu azarlarken

Sana demiyor muydum Haronta,

Sana demedim mi Haro,

Beşten ikisini al,

Üç varsa birini,

İki varsa yalnızca,

çifti ayırma.

Yunan halk şarkıları geleneğindeki en ünlü ölüm belki de Bizans'ın efsanevi sınır bekçisi Digenis Akritas'ın öyküsündeki ölümdür. Digenis, bir dizi ünlü savaşa girip, bir sürü kenti aldıktan sonra, Fırat ırmağı üzerinde inanılmaz güzellikte bir saray yaptırır. Girit efsanelerine göre, insanüstü bir varlıktır. Dağları aşar, dev kayaları kaldırır ve bir geyikten daha hızlı koşar. Haros bile onu yenemez. Bu yüzden Digenis'e pusu kurar ve onu ölümcül biçimde yaralar. İşte bu şarkıda Digenis, mermer zemin üzerinde yatmakta ve ölmektedir.

Digenis ölümle savaşıyor ve dünya titriyor,

Gökyüzü şimşek ve gök gürültüsüyle kaplı,

yedi kat gök sallanıyor

Öbür dünyanın kapıları açılmış ve temelleri sarsılıyor

Titreyen mezar taşı bu yiğiti nasıl örteceğim diyor

Evlerin damları ona dar geldi, mağaralar onu tutamadı,

Tepeleri aştı, dağların üzerinden sıçradı

Kayalarla taş oynadı, kök salmış taşları yerinden oynattı,

Kuşları yakalayacak kadar yükseklere sıçradı,

rüzgarlarda şahinleri avladı Yaban hayvanları

ve geyiklerden daha hızlı koştu.

Ölüm onu kışkandı ve pusu kurdu uzaktan,

Yüreğinden yaraladı ve ruhunu çaldı onun.

(18 ve 19 yüzyıllarda özellikle Girit'te söylenen

Akritas şarkılarından biri)

Rebetiko geleneği

Yunan rebetiko geleneğinde de, ölümü konu alan şarkılar, genellikle gerçek yaşamın yoksulluklarını ve çaresizliklerini dile getirmek için birer bahanedir. Amerikan blues geleneği gibi Yunan rebetiko şarkıları da sık sık ölümden söz ederler. Çünkü ölüm, yaşamın en gerçek bileşkelerinden birisidir. Ama gene de, Haros ile yapılacak son kavgadan kaçmanın olanaksızlığını kabullenmelerine karşın, rebetikolarda insanın kaçınılmaz sonuna felsefi açıklamalar bulmaya yeltenirler. Ne de olsa, geçtiğimiz yüzyılın ilk on yıllarında Yunan kentlerinin varoşlarında yaşayan rebetler için ölüm konusunda felsefi bir şeyler söylemek, yaşamakta oldukları yoksul ve acılı yaşamı bir ölçüde olsa da hafifletmek anlamına geliyordu. Yunan Rebetikosunun en büyük ustalarından birisi Markos Vamvakaris, şarkılarından birisinde şöyle der:

Pınarların, güzelliğin bana faydası ne,

eğer tüm bu dünya bir gün gözlerimden

birden yitip gidecekse,

Dağlardaki karlar erise,

Bahar gelse,

bülbüller şakısa,

bana ne,

Bütün dünya alan,

Herşey boşuna,

Dünya bir yapma çiçek.

Ama iş Haros'a gelince, rebetlerin tavrı değişir.

Yunan geleneksel şarkılarında olduğu gibi, rebetika da Haros "gerçek bir erkek" figürüne dönüşüyor. Rebetlerin gözüyle baktığımızda neredeyse Haros'u gözlerimizle görebiliyoruz. Geçtiğimiz yüzyılın ilk on yıllarında Yunan kentlerinin varoşlarında yaşayan yoksul rebetler için ölüm, yaşama ne denli yakınsa, rebetiko söz yazarları da bize Haros'un son derece canlı tanımlarını yapmışlardır. Haros sözcüğünün Yunanca'da ("Herome, hara, haris") mutluluk, neşe, anlamına gelen sözcüklerle aynı kökten gelmesi hayli ilginçtir. Sürekli uyuşturucu alan rebet için Haros, doğal olarak her zaman yanı başındaki bir dost, bir ahabaptır. Gerekğinde müdahale etmek için hemen yanı başında durur rebetin. Bayanderas'ın 1930'lu yıllarda yazdığı Vasiyet adlı şarkıda rebetin son isteklerini duyarız:

Ben öldüğümde dostlar, mum ve tütsü yerine
lüle yakın ve dumanda boğun beni
Papaz ve büyük mumlar ya da çiçekler yerine,
biraz apaganıa kesin ve bana şarkılar söyleyin
Beni gömdüğünüzde yanımda nargilemi de isterim,
marpuçu ağızımda olsun.

Gene aynı dönemde, rebetikonun altın çağını yaşadığı 1930'lu yıllardan bir başka şarkıda ise, kafayı bulan bir rebet öbür dünyayı merak eder. Yani, onu ilgilendiren kolaylıklar acaba orada da var mıdır?

Beş esrarıcı rastladılar Haros'a sokakta,
sordular, meraklides öbür dünyada ne yapıyor diye
Söyle bre Hare, kapkara karanlığın senin olsun,
mangır var mı ya da rakı içecek öbür tarafta.
Söyle, bağlama, buzuki var mı orda iyi vakit geçirmek için,
oyun kurup geceleri vakit geçirecek bir yerleri var mı oradakilerin?

Söyle, gacoları var mı ordakilerin,
ya da sert ciğaraları, yakıp da keyif alacakları,

Söyle bre Hare, keyfine bak, sokak çocukları ne yaparlar
öbür tarafta,

İçerler mi bir şeyler, yoksa öyle boş otururlar mı

.....

İki dirhem prussalio al beş dirhemde kokuludan
ver de çeksinler aşağıdaki kardeşlerimiz.

Rebetiko şarkılarının dünyasında, Haros, yoksul yaşamın öteki yüzü gibidir. Yanlışlıkla dozu kaçırılan

uyuşturucunun yarım adım ötesindedir Haros. Uyuşturucu alışkanlığının sonucu olarak Haros ile karşılaşmak, yoksul rebetin zaten çökmekte olan fizik varlığının melankolik bir biçimde sona ermesi demektir. Ama şarap ve uzo içerken "karanlık adam" ile karşılaşmak rebet için hayli neşeli bir olaydır. Çünkü bu durumda Haros, pek ciddiye alınmaz. Zaman zaman da rebetiko söz yazarları, başları yetkililerle derde girmesin diye uyuşturucuya gönderme yapan şarkı sözlerini değiştirmişlerdir. Örneğin daha önce sözlerini yazdığımız

mız Bayanderas'ın "Vasiyet" adlı şarkısı, daha kabul edilebilir bir biçimde de söylenmektedir.

Ben öldüğüm zaman, mum ve tütsü yerine,
ateş yakıp dumanını üfleyin üzerime,
Papaz, büyük mumlar ve çiçek yerine
Beş okka şarap isterim
ve şarkılar söyleyin bana.
Beni gömdüğünüzde
mezarımın içinde bir fıçı şarap isterim yanımda
tapası da ağızda olsun.

Yunan müziğinin mantığında iş, şarap ve uzo içmeye gelince, ölüm denilen felaket biraz mizah, biraz eğlence biçimini alıyor. Çünkü bu mantık, en umarsız durumlarda -ki burada ölümle karşı karşıyayız- bir açıklık ve bir çözüm sunuyor bize. Bunun sonucu olarak Haros yumuşak bir kişiliğe bürünüp karşımıza çıkıyor. Hani neredeyse bir eğlence arkadaşı gibi. Panayotis Tountas'ın 1930'larda yaptığı "Bekri'nin Düşü" adlı şarkıda Haros, mahallenin sokağında karşılaştığınız bir komşu kadar yakın size.

İki Bekri Haros'la karşılaştılar sokakta
Ve sordular ona, öbür tarafta nasıl zaman geçtiğini

Söyle bize Hare, simsiyah karanlığın senin olsun
Hades'te tavernalar ve şarap var mı kan kardeşlerimiz için?

Tavernalar, kemanlar, buzukiler var mı eğlence için?
Akşamlar şarkılar ve oyunlarla geçsin diye.

Senden bir kıyak istiyoruz,
ama yanlış anlama bizi

Dört fıçı reçina şarabı al
ve ver onu kardeşlerimize öbür tarafta, iyice bir eğlensinler diye,

Rebetiko şarkılarının şarapçıları, içtikleri içkinin kutsal gücünde öylesine korunurlar ki, yeryüzünde geçirecekleri son saati birazcık daha uzatabileceklerine ya da Haros'u insanların canını almak huyundan vazgeçirebileceklerine inanırlar.

Boşuna bekleyip vaktini harcıyorsun Haros,
şarap oldukça beni hazırlıksız yakalayamazsın
eğer şarap bitmez ben de yüz yaşına gelmezsem
yakıma gelemezsin, git kalene,
git geri şerefsiz herif

Otur bre Hare, sen de iç bir içki,
nasıl keyif yaptığını gör
gör bak nasıl hançerin bin parçaya
bölünecek

Halk şarkılarının kahraman ve güçlü erkeklerine can veren Girit'te, rebetiko çağında da Haros ile Digenis Akritas gibi, tek başına dövüşen yakışıklı palikaryaların ortaya çıktığını görüyoruz. Rebetikonun büyük ustası Bayanderas, Girit'ten bize şu şarkıyı gönderiyor:

Bir akşam Haros'u gördüm, elinde kanlı kılıç, canı sıkın ve kızgın,

Güzel Girit adasına gitmiş can almaya ama kendisi yaralanmış

Bana baktı, ben de baktım onun vahşi gözlerine
Bu patikalara dolanarak yanlış yaptım dedi
Güzel Girit'e gitmiş can almaya ama bin parçaya bölünmüş
Gözlerini kaparken sonsuza dek onu son defa gördüm
Artık dünyada Girit'e ayak basmam dedi.

Haros, Yunan halk ve popüler müzik mitolojisinin bir parçası olmayı 1960'lar ve 1970'lere kadar sürdür-

dü. Ama Yunanlılar yaşamlarında rahata erdikçe Haros da eski parlaklığını ve şairane güzelliğini yitirmeye başladı. Yüzü soldu, adı dudaklardan düştü, modası geçti ve çağdaş şarkılarda soyut ölüm düşüncesinin karşılığı olan Thanatos onun yerini aldı.

Ama karşı düşünceye de yer vermeden geçmeye-
lim. Çağdaş söz yazarlarından Manolis Rassoulis, şimdi artık hem Haros hem de Thanatos diye iki adıyla birlikte anılan ölüme savunma hakkını veriyor. Bilinen nedenlerden ötürü Haros'un görüşüne pek az yer veriliyor. Ağır bir zeybek olan bu şarkıda, en kötü düşmanımızın ilginç bir portresini çiziyor Rassoulis.

Haydi karşılıklı oturalım ey ölüm
Anlat bakalım bize acılarını
Hiç aşık oldun mu
ve bir gece ansızın terk edildin mi?
Ölümüne kadar yaşamı sevdim
Geceleri onu çaldım durdum
ama gün ağarırken onu yitirdim

Ama Yunan popüler şarkıları repertuarında Haros'un son ve en önemli portresine değinmeden edemeyiz. Portre, popüler söz yazarı Eutycia Papayannopoulou tarafından çizildi. 1951 yılında yapılan ve az bilinen bir zeybekiko şarkıdan. Haros, ba-

lğa gitmeye karar verir...

Haros oltasıyla can almaya geldi
fukara mahalelerinde yaralı, hasta, acı çekenleri arıyor
Kara sapanı ile Haros köşeyi dönüyor
Ele ele tutuşup ona karşı duralım
Kara sapan vuracağı insanı koruyalım

Ariana Ferentinou
Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Görevlisi
Açık Radyo, "Sandıktaki Sesler" Programının Yapımcısı

Not: Bu konu, Açık Radyo'da yayınlanan ve Yunan müzik tarihini anlatan "Sandıktaki Sesler" programından esinlenmiştir.

Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde

Basım ve Basın

Mihail Vasiliadis

Basımevi kurma girişimleri

"Nerede matbaa varsa, insanın içindeki öğrenme aşkı da en ateşli bir biçimde orada kök salar; açık beyinler bilgi sahibi olma, gerçeği arama yönünde tahrik görür... orada okullar değer kazanır, akademiler ışık saçar, teknik üniversiteler faaliyet gösterir; çünkü felsefe kendisine gönül verenlerin onurlu çalışmaları ve basım sanatının sağladığı kolaylıklarla artık halka yabancı değildir, onunla özgürce aynı dili konuşur..."

Yukarıdaki ifade 1820 yılında Patrikhane matbaasında basılan "Dünyanın dört bir yanına yerleşmiş bulunan ve Milletimize (Genos'umuza) şan, şeref ve her türlü yararı sağlamanın uğraşını veren soydaşlarımıza" hitap eden risaleden alınmıştır (s. 9-10). Alıntı, Fener Patrikhanesi'nin ve Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşamakta olan "Rum Milleti"nin bu konuya verdiği önemi ve değeri dile getirmektedir.

İstanbul'da Rumca baskı gerçekleştiren ilk basımevi Patrik Kirillos Lukaris döneminde, 1627 Haziranı'nda, İngiltere'de eğitim gören rahip Nikodimos Metaksas tarafından kuruldu. Bu tesis bir yıl sonra bir Yeniçeri grubu tarafından tahrip edildi. Yunanlı araştırmacı N. E. Skiadas'ın yazdığına göre Yeniçeriler'i tahrik eden, katolik Cizvit papazlarıydı. Nedeni, matbaada basılan kitap ve risalelerin Katolik mezhebi adına yaptıkları dini propagandayı zorlaştırmasıydı.

İkinci girişim, Patrik I. Samuil'in (Hanceri) makamına seçilmesiyle 1763 yılında gerçekleşti ve 1768'de görevinden ayrılışına kadar sürdü. Bu dönemde dini kitapların yanında Yunan aydınlanmasına büyük yararı dokunan yapıtlar da basıldı.

Üçüncü ve asıl girişim ise 1798'de (daha sonra Patrikhane'nin orta kapısında asılan) Patrik V. Grigorios döneminde oldu. Bu kez söz konusu olan, Mahmut Pa-

şa hanında kurulan en son gelişmelere uygun ve teknik açıdan eksiksiz bir basımeviydi. Ancak çalışması, Padişah tarafından atanan altı üyeli bir sansür heyetinin kontrolü altındaydı. Buna rağmen, bu tesislerde basılan kitapların Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşamakta olan Rumların eğitimine katkısı büyük olmuş, hatta bu kitaplar hemen sonraki dönemde kurulan Yunan Krallığı'nda da rağbet görmüştür. 1821'de, Yunan ayaklanmasını izleyen dönemde İstanbul'da meydana gelen olaylar süresinde basım tesisi hasara uğramış ve çalışması 1827 yılına kadar durmuştur.

Bu kısa çalışmada fazla ayrıntıya yer olmadığından isimler üzerinde durmayacaksak da, bazı "ilk"lerden söz etmenin yararı vardır: Patrikhane matbaasının sorumlusu olarak 1804 yılında Doktor Vasilios, 1820'de ise İlarion Kris görülmektedir. Bunları çeşitli isimler izlemiş, en uzun ömürlü ise 1863 yılına kadar sorumlu konumda olan ve "Domestikos" (ayın süresince ilahi okuyan) olarak tanınan Stefanos olmuştur.

Patrikhane matbaasından sonra İstanbul'da Rumlar tarafından kurulan ikinci tesis, 1834 yılında Yeniköy'de çalışmaya başlayan ve Kudüs Patrikhanesi'ne ait olan matbaadır. Onu hemen sonraki yıllarda ard arda kurulan özel basımevleri izlemiştir. İlk özel tesis, 1835 yılında İgnatiadis kardeşler tarafından kurulmuştur. En önemli özel basımevi ise, 1842'de çalışmaya başlayan Andreas Koromilas'ın tesisleridir. Aynı kişinin Atina'da da tanınmış bir basımevi vardı. Bu iş dalıyla uğraşanlar nedense işyeri olarak Galata'yı seçmiş ve kısa zamanda bu semt, bu iş kolunun merkezi durumuna gelmiştir.

Bu basımevlerinde, kitaplar dışında gazeteler ve daha sonra çeşitli dergiler basılmıştır. Dergi basım tekniğinin resim ve fotoğraf basımını da içermesi, yeni buluşların uygulama alanı bulmasına ve basımevlerinin çağdaşlaş-

masına yol açmıştır. Bu arada aynı tesislerde yabancı dillerde (Balkan ve Avrupa dilleri) kitap ve dergiler de üretilmiştir. Aynı şekilde İstanbul'daki yabancı (özellikle İngiliz) basımevleri de Rumca baskılar yapmıştır. Bunların çoğu çok lüks baskılardır. Bunlarda yetişen ustalar, Avrupa'dan gelen yeni teknikleri daha sonra çalıştıkları tesislere de taşımıştır.

Rum basımevlerinin bir özelliği de, buralarda Rum alfabesiyle Türkçe olarak yazılan metinlerin basılmasıdır. Bu yöntemle yayınlanan ilk kitap İncil olmuştur. Bu tip yayınlar Karamanlı olarak anılan, Anadolu içlerinde yaşayan ve Ortodoks olan, ancak anadil olarak Türkçe'yi kullanan toplumlar içindi. Bu yörelerde (Kayseri ve çevresi) Rum alfabesi kullanılmaktaydı.

19. yüzyılın ilk yarısında basımevleri aynı zamanda kitapçı dükkanı olarak da görev yaparak üretimini kendisi satmaktadır. Hatta bazı durumlarda Avrupa'dan getirilen kitapları da müşterilerine sunmaktadır.

İlk Rum kitapçısı

Bilinen ilk Rum kitapçı Ioannis Hapsulas adlı biridir ve Galata semtinde bulunan dükkanında 1816 yılından beri kitap da satmaktadır. Ancak bildiğimiz anlamda kitapçı dükkanlarının ilki yine Galata'da Nikolaos Adamidis tarafından 1847'de açılmış ve onu 1857 yılında Simeon Andreadis izlemiştir. 1858'de Andonios ve Nikolaos Depastas kardeşler tarafından kurulan kitapçı dükkanının ise ayrı bir özelliği vardır. Aynı zamanda aydınların da devam ettiği bir kuraathane'dir. Dönem, Anadolu'nun en ücra Rum köylerinde bile okulların açıldığı dönemdir. Oralarından gelenler hem okutulacak tüm ders kitaplarını hem de onları okutacak öğretmeni, Depastas kardeşlerin dükkanında bulabilmektedir. Öğretmen adayları kuraathanenin müdavidimidirler. Mali durumları zayıf olan köyler için zengin muhsinler de (günümüzün sponsorları) oradadır. Dükkan 1899 yıla-

ına kadar yaşamını sürdürmüş, daha sonra ise Yerardos ve Sfiras firmalarıyla birleşmiştir.

Cumhuriyet döneminin en önemli Rum kitapçısı, Tünel Meydanı'nda (Beyoğlu tarafı) dükkanı olan Seryiadis'tir; '60 lı yıllara dek çalışmıştır. Daha sonra yerini Kallavi sokaktaki Yani Alatopulos almıştır.

Gazete ve dergiler

İlk Türkçe gazete 1831 yılında "Takvim-i vakai" adıyla yayınlandı. Aynı gazete 1835-1841 yılları arasında "Othomanikos Minitör" adıyla Rumca olarak da yayınlanmıştır. Daha önce 1827 yılında ilk Rumca gazete yayınlanmış ve bu yayının bir tek nüshası günümüze ka-

dar gelmiştir. Büyük bir olasılıkla ikinci sayısı çıkmamıştır. Bildiğimiz anlamda ilk Rumca gazete 1839 yılında "Efimeris Konstantinupoleos" adıyla yayınlanmış ve onu Argiropulos'un "Melissa tu Vosporu" (1841-1842) ve "Peristera tu Vizandiu" (1842-1843) adlı dergileri izlemiştir. İlk kadın gazete sahibi Effrosini Samarcidu'nun kadın gazetesi olarak hazırladığı "Kipseli" ise 1845-1846 yıllarında yayınlanmıştır. İlk uzun ömürlü gazete "Tilegrafos tu Vosporu"dur (1849-

1888). Konstandinos Fotiadis'in sahibi olduğu bu gazete, önce haftalık iken 1856'da yayını haftada ikiye, 1871'de ise dörde çıkarmıştır.

Evangelinos Misailidis'in Rum alfabesiyle Türkçe olarak yayınladığı "Anatoli" gazetesi 70 yılı aşkın bir ömre sahiptir. Özellikle Anadolu'nun iç kesimlerinde yaşayan Karamanlılar'a hitap etmektedir. İlk olarak 1840 yılında İzmir'de yayın hayatına atılmış daha sonra, 1851'de, İstanbul'da devam etmiştir. 1865 yılından sonra, kadrosuna, öğretmen Hristoforos Samarcidis'i katarak Rumca olarak yayınlanmış, Türkçe nüshası ise 1873 Ağustos'una kadar ömrünü sürdürmüştür. Bu tarihte "Mikra

Asia yani Anatoli" adıyla hem Rumca hem de Türkçe olarak yayınlanmıştır. Üç yıl sonra ikiye ayrılmış, siyasi nüshası Türkçe, kilise konularıyla ilgilenen nüshasıysa Rumca yayınlanmıştır. Evangelinos'un ölümünden sonra Türkçe nüshasının yayını oğlu Hristos Misailidis eliyle devam etmiştir.

Uzun ömürlü diğer bir gazete "Anatolikos Astir"dir. 1861'de yayın hayatına atılan ve 1893'e kadar yayınıni sürdüren bu gazetenin sorumlularından biri, daha sonra "Neologos", "Eptalofos" v.b. gazetelerini çıkaran Stavros Vutiras'tı. Önemli bir gazeteci olan bu zat, Abdülhamit rejiminin gadrine uğrayarak sürgün edilince, 1897'de Yunanistan'a geçmiş ve işini orada sürdürmüştür. 1880 yılında Patrik III. İoakim tarafından yeniden organize edilen patrikhane matbaasında, tamamen dinsel içerikli olan "Eklisiastiki Alithia" yayınlanmıştır.

Osmanlı döneminde yayınlanan Rumca gazete sayısı pek çoktur. Burada diğerlerinden farklı özelliği olan şunları sayabiliriz: "Pelekis" (1867), T. Kasapis'in yayınladığı "Diogenis" (1869-1877), "Kodonatos" (1873) ve "Momos" (1873-1876), P. Thoma ve K. Triandafilu'nun "Salpings" (1874) v.b. gibi mizah dergileri; Emilia Ktena-Leondias'ın yayınladığı "Evridiki" (1870-1873), Kornilia Prevezioti'nin "Vosporis" (1899-1906) v.b. gibi kadın dergileri; "Pedikos Kosmos" v.b. gibi çocuk dergileri. İlginç bir yayın da N. Argiriadis'in "İlios" gazetesidir. Kendisi daha sonra Müslüman olmuş ve Necip adını almıştır. "İlios"tan sonra "Zebur" gazetesi yayınlanmıştır. Önceleri Rum alfabesiyle Türkçe olarak yayınlanan gazete daha sonra, 1867'de Rumca yayına başlamış ve "Melissa" adını almıştır; sahibi Kayserili Anestis Eftimyadis idi.

Basım ve basın İzmir'de de önemlidir. Araştırmacı Hristos Solomonidis 135 gazete ve dergi adı sayar. Ancak bunların içinde en önemlisi 6 Ağustos 1838 tarihinde yayın hayatına atılan "Amalthia"nınadır. Bu gazete 1922 yılına kadar yayınlanmış ve mübadeleden sonra yayınına Atina'da devam edilmiş ve son sayısı ise 28 Ekim 1923'te yayınlanmıştır. Ellinci yayın yılını İzmir'de kutlarken, o günkü sayısı ipeklî kağıda altın mürekkeple basılmış, verilen şölene ise kentin yerli/yabancı tüm ileri gelenleri katılmıştır. Sütunlarında İzmir kentinin ve çevresinin o dönemin tarihi kayıtlıdır.

Cumhuriyet döneminin Rumca gazeteleri arasında en

önemli yer, 1825 yılından bu yana aralıksız yayınlanan yetmiş sekiz senelik günlük "Apoyevmatini" gazetesinin-dir. Günümüzde onun yanında günlük "İho" gazetesi de çıkmaktadır. Uzun ömürlü ve önemli sayılabilecek diğer gazete ve dergiler "Efimeris", "Embros", "Vima", "Hronos", "Pirsos", dinsel içerikli "Apostolos Andreas", 1923'ten sonra ilk çıkan "Tō Fos" ve "Politia" v.b'dir.

Sansürsüz olmuyor

Sansür, Rum basınının (aslında bütün basının) önemli bir sorunu olmuştur. Özellikle Abdülhamit döneminde zorlukların atlatılması için türlü yollara başvurulmuştur. Gazete sayısının büyük olmasının bir nedeni de budur. Bazıları normal dönemlerde önemsiz içerikli ve çok düşük tirajlı olarak çıkmışlar ve asıl gazete için yayın yasağı olduğunda ise alternatif yayını oluşturmıştır. Otosansür de gazete sahiplerinin ve gazetecilerin sık sık başvurduğu bir yöntemdir. Örneğin 22.6.1894'te suikasta uğrayarak ölen Fransız Devlet Başkanı ile ilgili haber "Nea Smirni" gazetesinde şöyle verilmiştir: "...arabayla tiyatro yolundayken aniden ...hastalık gelmiş ve elini kalbine bastıran Başkan hastayım diye fısıldamıştır..."

1908 devrimi önce ümit vermişse de, sonraları durum daha da zorlaşmıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında had safhaya ulaşan sansür ve cezalar, Yunan ordusunun İzmir'e çıkmasından sonra da, bu kez karşı yönden uygulanmış, Türk, Yunan ve müttefikler yönünden ayrı ayrı yasaklar konmuş ve gazetelerin elleri tamamen bağlanmıştır.

Uzun yıllar boyunca gazete sahipleri aynı zamanda gazeteciydi. İlk yıllarda gazeteci kadroları, çoğu amatör olarak bu işe soyunan öğretmen, doktor, papaz ve diğer aydınlardan oluştu. Çalışanlar müstahdem değil meslektaştı. İşverenler ve çalışanlar aynı ideolojiye hizmet etmekteydiler. Gazete sahipleri işadamı ya da girişimci, gazetecilerse müstahdem olmaya başlayınca, gazetelerin de o zamana kadar çok yüksek olan saygınlığı kaybolmaya başlamıştır. O ilk yıllarda bu işten pek zengin olan çıkmamış, olanlar da bir müddet sonra elde ettiklerini kaybetmiştir.

O dönemin başarıları birer mucizeyse, o mucizeyi, merak ve meslek sevgisi yaratmıştır.

Mihail Vasiliadis
Gazeteci

R U M O R T O D O K S

K İ L İ S E L E R İ

Kökeni Bizans'a dayanan Rum toplumunun tarihi varlığını belirleyen, belki de en önemli özelliği Ortodoks kilise geleneğidir. Bizans'ın siyasi varlığını sona erdiren Osmanlı Padişahı II. Mehmet, cemaatin de onayıyla II. Gennadios'u Patrik ilan etmiş; böylece, Ortodoksluğu adeta yoktan var ederken, tarihi süreçte günümüze kadar gelen Ekümenik Patriklik makamına da hayat vermiştir. Osmanlı dönemi boyunca Rum Ortodoks kiliselerinde, litürjiye ilişkin uygulamalar hiç bir değişim göstermeden yaşatılmıştır. Kiliselerin mimarisi ise, Osmanlı döneminin Tanzimat ve Islahat fermanlarına kadar olan kesiminde, yönetim anlayışının sonucu olarak, tek tip uygulama özellikleri gösterir.

İstanbul'un 1453 yılında Osmanlılar tarafından fethinden sonra, kentte bazı kiliselerin camiye çevrilme-

Zafer Karaca

si, bazılarının tahrip edilmesi ya da yıkılması sonucu, Hristiyanların kullanımında az sayıda

kilise kalmıştır. Rum Ortodoks toplumunun dini yapıları, artan nüfusun da etkisiyle sayıca yetersiz kaldığında, yeni kilise inşa edilmesine izin verilmediğinden, kiliselerin eski yerlerinde onarımları veya yeniden yapımları zorunlu hale gelmiştir. Böylece, Bizans dönemindeki kiliselerin, Osmanlı kurallarına göre gerçekleştirilen onarımlar ve yeniden yapımlarla varlıklarını sürdürmeleri sağlanmıştır.⁽¹⁾

İstanbul'da, fetihten sonra Bizans dini yapılarının yerine inşa edilmiş olan Rum Ortodoks kiliseleri, sade, basit, tekdüze yapılardır. Makul boyutlarda ve ahşap çatılı olan dönemin kiliselerinde, örtü sisteminde kubbe kullanılmamış, dışta haç ve benzeri tanımlayıcı öğe bulun-

durulmasına izin verilmemiş, çan kulesi yapılmamıştır.

İddiasız ve sadece gerekliliğin belirlediği Osmanlı döneminin Rum Ortodoks kiliseleri, çevreye kapalı ve savunmalı yapılardır. Bu mimari anlayışa uygun kiliseler, dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik koşullarının sonucu olarak; kolay, çabuk ve ucuz inşa edilebildikleri için hızla yayılmıştır. Koşullar gözönüne alındığında, Bizans'ın uzman, zaman ve para gerektiren görkemli kiliseleri yerine; Hristiyanlar için hiç olmazsa, geleneksel mimari anlayışa ve cemaatin kullanımına uygun bir seçenek oluşturmuşlardır.⁽²⁾

Osmanlı yönetiminin inşaat faaliyetlerine getirdiği ve genellikle İslam Hukuku'ndan kaynaklanan kurallar, durumunu fermanlarla belirlenerek iç teşkilatlarına karışılmamış olsa da kiliselerin mimarisi açısından belirleyici olmuştur. Buna göre; Hristiyanların yeni kilise inşa etmelerine izin verilmiyor⁽³⁾; yangın, deprem ve benzeri olumsuzluklar sonucu onarılamayacak ölçüde tahrip olan kiliseler, aynı yerde yeniden inşa edilebiliyordu.⁽⁴⁾

Eski kiliselerin onarımı da verilecek izne bağlanmıştı.⁽⁵⁾ Onarımlarda, kilisenin mevcut biçimine uymak ve eklenti yapmamak şartı aranır, buna uymayan inşaatlar yıktırılırdı.⁽⁶⁾ Bu konuda, Balat Kapısı dışında nizami yapılmayan bir kilisenin yıkılmasına dair 1565 tarihli bir hüküm vardır.⁽⁷⁾ Kiliselerde, onarımların ancak eski ve kullanılmış malzeme ile yapılabildiği⁽⁸⁾, kubbe yapısının da yasak olduğu⁽⁹⁾ bilinmektedir.

Kiliselerin onarımı için, kilise mütevelli heyetinin Babıali'ye başvurusu gerekirdi. Başvuru üzerine, Hassa mimarları kadıların huzurunda keşif yaparak karar verirler; onarım bitince kurallara uyulup uyulmadığının kontrolü için yeniden keşif yaparlardı. Galata Kadısı'na yazılan 1730 tarihli hükümde, Beşiktaş'taki "Meryem Ana" Kilisesi'nin onarımına izin verilerek, onarım sırasında uyulması gereken koşullar açıklanmakta; bir diğer hükümde ise inşaatın bitiminde keşif yapılması belirtilmektedir.⁽¹⁰⁾ Bu onarımların özel önemi nedeniyle keşifler, Mimarbaşı başkanlığındaki Hassa Mimarları heyeti tarafından gerçekleştirilirdi.

Osmanlı yönetiminin yaklaşımı çerçevesinde, cemaatin mevcut koşulları ve kültürel birikimi ile geliştirdiği çözümlemenin sonucu olarak, dönemin kiliselerinin özgün mimari karakter oluşturduğu gözlenir. Bu

nedenle, Osmanlı dönemi boyunca varlığını sürdüren ve Osmanlı mimarisi içinde belirlenmiş olan Rum Ortodoks kiliseleri, Osmanlı mimarisi ve sanatı kapsamında ele alınmalıdır.⁽¹¹⁾

Mimari

İstanbul'da bulunan dönemin Rum Ortodoks kiliseleri, bazilikal plan tipinde, uzunlamasına dikdörtgen planlı ve kırma çatılıdır. Boyutları büyük olmayan yapılar, ek-sene göre simetri gösterir. İbadet mekanı olan naos, doğu-batı doğrultusunda iki sıra taşıyıcılarla üç nef halinde düzenlenmiştir. Doğuda, kutsal mekan bema ve dışa çıkıntı yapan yarım yuvarlak apsis bulunur. Bazı kiliseler üç apsislidir. Kiliselerin batısında giriş mekanı olan nar-teks vardır. Naosun batısında üstte, kadınlar için düzenlenmiş olan galeri, narteks üzerinde ya da batıdaki taşıyıcılar üzerinde yer alır.

Kiliseler, moloz taş veya kaba yonu taş kullanılarak inşa edilmiş; içte ve dışta sıvanmıştır. Zemin mermer döşelidir. Genelde sade ve basit olan cepheler; pencere-ler ve açıklıklarla düzenlenmiştir. Cephelerde görülen devşirme malzeme, kilisenin geçmişle bağını gözler önüne serer.

Bezeme

İstanbul'daki Rum Ortodoks kiliselerinde içteki mekanlar, sıva üstü boyama tekniğinde, genelde bitkisel ve geometrik motiflerle bezelidir. Bazı kiliselerde doğrudan dinsel motifler kullanılmıştır. Naostaki bezemeler, genelde örtü sisteminde olmak üzere, duvarlarda ve açıklıklar çevresinde görülür.

Kiliselerde, genellikle bitkisel bezemenin, yaygın ve sıklıkla kullanıldığı göze çarpar. Örtü sistemindeki bezemeler, yinelenen motifler ya da örtüyü kaplayan bitkisel motifler biçiminde görülür. Örtü sisteminde bitkisel bezemenin yoğun kullanılışı, Bizans dönemindeki uygulamanın devamı niteliğindedir. Bizans'ta, bitkisel motifler sonsuzluğun ifadesi olarak ve gökyüzü ile ilişkilendirilerek, özellikle örtü sisteminde yoğun olarak kullanılmıştır. Rum Ortodoks kiliselerinde, örtü sisteminde bitkisel motifleri esas alan bezeme anlayışı; gökyüzü, sonsuzluk, Tanrı kavramlarının ifadesi olarak biçimlenmiştir.

Resim

Ortodoks litürjisinde, Bizans ritüelinin devamı olarak resmin özel yeri vardır. Rumlar, sevgi, saygı ve şükranlarının ifadesi olarak, ikonalar önünde dua eder, diz çöker, ikonaları öper ve yüz sürerler; onlara para, günlük ve çeşitli simgesel armağanlar bırakırlar. İnanan ile ikonalarda temsil edilmiş inancın, doğrudan ifadesi ve ilişki biçimini yansıtan bu davranışlar, ikonalarda somutlaşan inanç sürecinin bütününe yöneliktir.

Rum Ortodoks kiliselerinde, çeşitli yerlerde, değişik amaçlar için kullanılan çok sayıda ikona bulunur. İkonalar boyut, malzeme, teknik, renk, üslup gibi pek çok özellikleri ile farklılaşma gösterirler. Genellikle, üzerinde yapılaşmış belirlenen ya da kilisede kayıtlı olan ikonalar, üslup özellikleriyle de tarihlenebilirler. İstanbul'daki kiliselerde bulunan ikonalar, genellikle ondokuzuncu yüzyıl sonları ve yirminci yüzyıl başlarına tarihlenmektedir.

Mimaride reform girişimleri

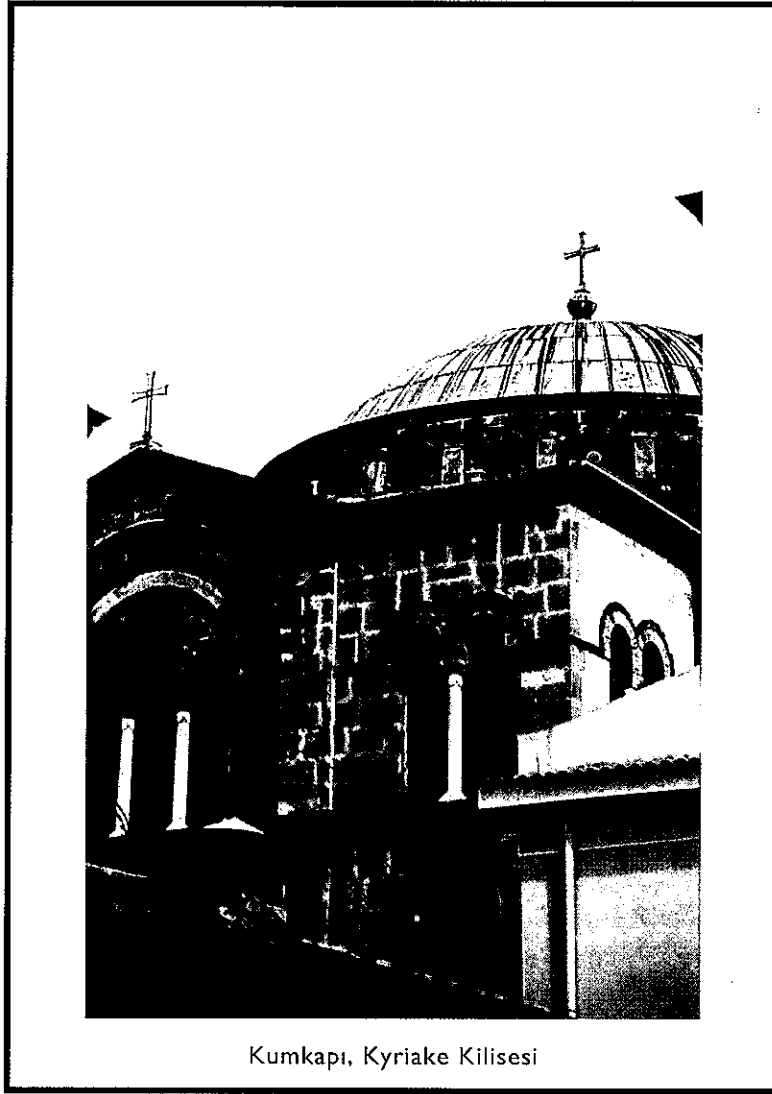
Osmanlı döneminde, zaman içinde kiliseler konusun-

daki kısıtlayıcı kuralların hafifletilmesine yönelik bazı girişimler olmuştur. Onyedinci yüzyılda Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı sırasında, Hristiyanların yaşamını kolaylaştırmak amacıyla bir dizi önlem gündeme getirilmiştir.⁽¹²⁾ Bazı vergi kolaylıklarının yanı sıra,

İstanbul'daki kiliselerin bakım ve onarımına da olanak sağlayan Köprülü, kilise onarımlarının kullanılmış malzeme ile yapılmasına ilişkin zorunluluğa karşı çıkmıştır.⁽¹³⁾

Onsekizinci yüzyılın ikinci yarısındaki siyasi gelişmeler, Osmanlı toplumuna dış güçlerin müdahalesi sonucunu doğurmuştur. Bunun bir örneği, Padişah I. Abdülhamit döneminde Rusya ile yapılan Küçük Kaynarca Antlaşması'nda görülür. Antlaşma, Osmanlı ülkesinde yaşayan Ortodoks cemaat üzerinde Rusya'nın himayesini öngörüyordu. Rusya ile yapılan Aynalı Kavak Ant-

laşması'nın yedinci maddesi ise, Osmanlı tebaası olan Hristiyanların yeni kilise yapabilmeleri; eski kiliselerini de onarabilmelerine ilişkindi.⁽¹⁴⁾ Ondokuzuncu yüzyıl başında, Yunan isyanı sonrasında yaşanan toplumsal karmaşa sırasında, Rum kiliseleri de tahrip edilmiş;

Kumkapı, Kyriake Kilisesi

Rusya, Osmanlı Devleti'nden bu kiliselerin yeniden yapılmasını resmen talep etmişti.⁽¹⁵⁾

Osmanlı İmparatorluğu'nda onsekizinci yüzyılın ilk yarısında başlayan batıya yöneliş, toplumun her kesimini büyük ölçüde etkilerken; uzun zaman devletin dış ilişkilerinde önemli yeri olan Rumların, hem Osmanlı devleti hem de Batılı ülkeler nezdinde ön plana çıkmasına yol açmıştı. İstanbul'daki Rum toplumunun sosyal gelişimine koşut olarak, ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında kiliseler de onarımlar veya yeniden yapımlarla ele alınmıştır. Bu dönemde kiliselerde inşaat faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı, kitabelerinden de anlaşılmaktadır.⁽¹⁶⁾

Tanzimat'la gelen yeni dönem

Osmanlı toplumunu Tanzimat ve Islahat fermanlarına hazırlayan yenileşme hareketlerinin yarattığı ortamda, mevcut kiliselerde onarım ve yeniden yapımların olanağı sağlayacak yasal düzenlemelere gidilir. Padişah II. Mahmut döneminde, Hristiyanların yeni kilise inşa etmeleri konusundaki yasak kaldırılır. Onarımlarda padişah fermanı gerektiren uygulamadan vazgeçilerek, bu zorunluğun yeniden inşa edilecek kiliseler için sürdürülmesi görüşü benimsenir.⁽¹⁷⁾ Ancak, 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile getirilen yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi, konunun bir kez daha vurgulandığı 1856 tarihli Islahat Fermanı ile mümkün olabilecektir.

Osmanlı döneminde Tanzimat ve Islahat Fermanları ile başlayan süreç, Rum Ortodoks kiliseleri açısından önemli bir dönüm noktası oluşturur. Osmanlı'nın himayesi yerine, onun vatandaşlığını kazanmış olan yeni dönemin yeni cemaati, ekonomik ve sosyal açıdan en görkemli dönemini yaşamış; cemaat, sahip olduğu birikimi, Batı ile her

alandaki artan ilişkilerinin de etkisiyle başarılı bir sürece aktarabilmiştir. Dönemin önemi, yansımaları özellikle yeni Rum Ortodoks kiliselerinde bulunmuştur.

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında dini mimari,

farklı plan tiplerinin uygulandığı örneklerle çeşitlenirken, kiliselerin sayısı da giderek artış göstermiştir. Osmanlı'nın katı kuralları yerine mimari özgürlüğünü kazanmış olan yeni dönemin yeni kiliseleri, dört yüz yıldır sınırlanan birikimin ifadesi olarak özellikle kubbeli, çan kuleli ve büyük boyutlarda inşa edilmiştir. Bezeme programlarında çeşitlenme ve yoğun kullanım göze çarpar. Bu dönemde, yeni kiliseler inşa edebilmenin yanı sıra, mimaride farklı plan tipleri ve çeşitli teknikler de uygulanabilmiş, değişik üslup arayışlarına yönelinmiştir.

Yeni dönemde sayısı hızla artan kiliseler, yaşanan değişim doğrultusunda, mimaride abartı ve tepkisel davranışlar yansıtan örneklerle dönüşür. Bu dönemin dini mimarisinin örnekleri arasında Kumkapı'daki Ayia Kiriaki ve Panayia Elpida, Taksim'deki Ayia Trias, Arnavutköy'deki Taksiarhis, Tarabya'daki Ayia Paraskevi, Kadıköy'deki Ayia Trias kiliseleri belirtilebilir. Bu kiliseler, bir yandan Bizans'a duyulan özlemin ifadesi olarak ayırdedilirken, öte yandan konuya ilişkin arayışların boyutunu ortaya koyar. Yeni mimari, estetik ile şatafatın yer değiştirdiği ve üslupta karmaşanın hakim olduğu eklektik bir anlayışı yansıtmaktadır.

İstanbul'daki Rum Ortodoks kiliselerinin mimarisi, Tanzimat ve Islahat fermanları ile yaşanan değişim süreci son-

rasında, yaklaşık dört yüz yıllık karakteristiğini kaybetmiştir. İstanbul'da günümüzde halen işlevini sürdüren toplam 96 Rum Ortodoks kilisesinden, 52'si Tanzimat Dönemi öncesine, 44'ü ise bundan sonraki 50-60 yıllık döneme tarihlenir.⁽¹⁸⁾

**İstanbul'da
ibadete açık
durumda 96
Rum Ortodoks
kilisesi
bulunmaktadır.
Bu kiliselerden
10'u manastır,
12'si mezarlık,
2'si sosyal
amaçlı müessese
kilisesidir. 2 özel
kilise ve 7 kilise
ise yabancı
temsilsicilik
statüsündedir.**

Kitabelerdeki Rumlar

İstanbul'daki kiliselerde bulunan kitabelerden edinilen bilgiler ışığında, kiliselerin tarihlendirilmesinin yanı sıra, inşaat ve onarım faaliyetlerine katılan yönetici, banî ve mimarların adları tesbit edilebilir.⁽¹⁹⁾ Bu bilgiler, kiliselerin, esnaf ve tüccar kesimin himayesinde olduğunu ortaya koymaktadır. Rum Ortodoks kiliselerinde tespit edilen en eski kitabelerden biri, Hasköy'deki Ayia Paraskevi Kilisesi'ne aittir. Kitabede, kilisenin 1692 yılında Eflak Voyvodası Simandor Brankovanos tarafından yaptırıldığı belirtilmiştir.⁽²⁰⁾

Kiliselerdeki kitabelerde, dönemin bazı mimarlarının adları da anılır. Fener'deki Ayios Yeoryios Metohi Kilisesi'nin 1708 tarihli kitabesinde Kalfa Paulos; Topkapı'daki Ayios Nikolaos Kilisesi'nin 1831 tarihli kitabesinde Kayseri'li Konstantinos Yolasığmazis; Samatya'daki Analipsis Kilisesi'nin 1832 tarihli kitabesinde Konstantinos'un kaydedilmesi gibi.⁽²¹⁾

Seyyahlar ve araştırmacılar

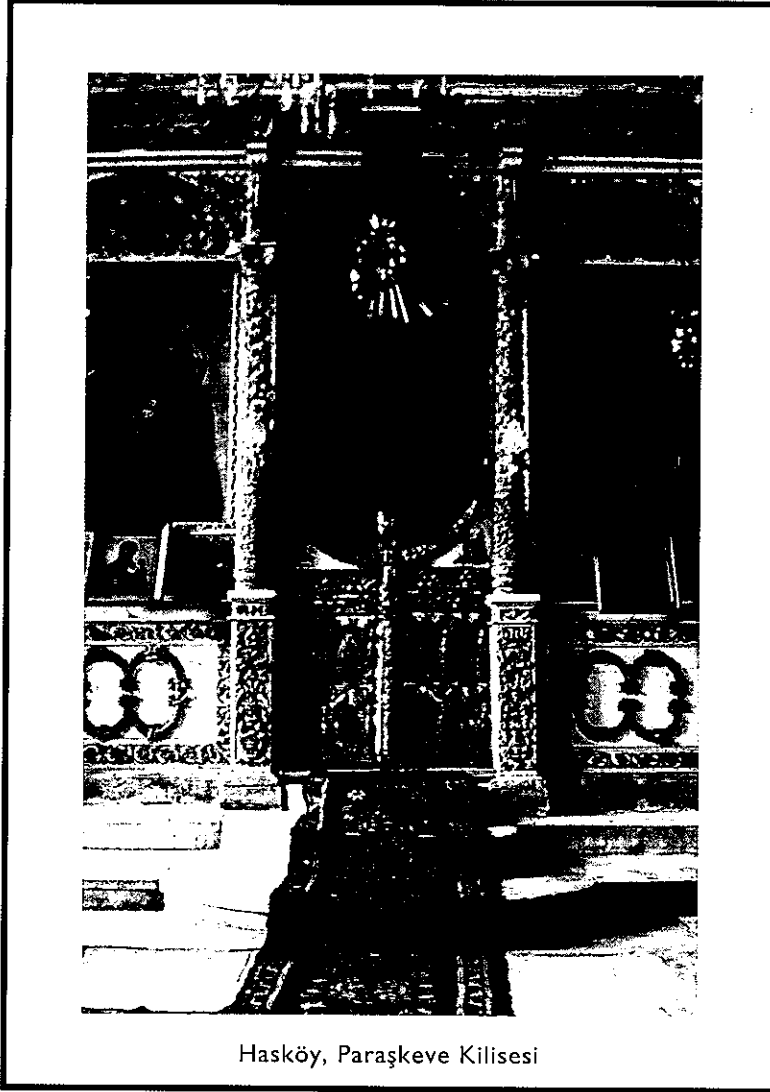
İstanbul'da Osmanlı dönemindeki Rum Ortodoks kili-

seleri hakkında sınırlı olan bilgilerimizin önemli bölümünü, çeşitli amaçlarla değişik zamanlarda İstanbul'a gelen seyyah, araştırmacı ve bilim adamlarının İstanbul'u tanıtan eserleri oluşturmaktadır. Onaltıncı yüzyılda İstanbul'a gelen ve eserlerinde Rum Ortodoks

toplumu, dinsel yaşamı ve kiliseleri hakkında bilgi aktarmış olanlar arasında 1546'da Petrus Gyllius⁽²²⁾, 1553-1555'de Hans Dernschwam⁽²³⁾, 1573-1578'de Stephan Gerlach⁽²⁴⁾ yer alır.

Rum Ortodoks kiliseleri hakkındaki düzenli ilk bilgiler, onaltıncı yüzyılın ikinci yarısına aittir. Bu dönemde 1583 yılında Rus Çarının temsilcisi olarak İstanbul'a gelen Tryphon Karabeinikov'un tesbitine göre⁽²⁵⁾, İstanbul'da Rumlara ait kırkyedi kilise faaliyet göstermektedir.⁽²⁶⁾ Tryphon tarafından belirlenen bu kiliseler, "Eski İstanbul" olarak bilinen,

surların sınırladığı kesim ile Galata bölgesinde yer alır. 1604 yılında Atina'lı Antonios Paterakis, İstanbul'daki ellibeş Rum kilisesinin adını kapsayan bir liste hazırlar.⁽²⁷⁾ Paterakis Listesi, Tryphon Listesinin kapsadığı bölgeye ek olarak, Boğaz'ın Avrupa yaka-

Hasköy, Paraşkeve Kilisesi

sındaki Rum köylerini de içermektedir.

İstanbul'a 1652'de gelen Antakya Patriğinin katibi Paulus'un notlarında⁽²⁸⁾; Paterakis Listesi'nin kapsadığı bölgedeki yirmüç Rum Ortodoks kilisesi kaydedilir.

Thomas Smith'in 1669 tarihli, Tryphon ile aynı bölgeyi kapsayan listesine göre⁽²⁹⁾, İstanbul'da otuziki Rum kilisesi bulunmaktadır. Onyedinci yüzyılın ikinci yarısında Du Cange, Tryphon Listesi'nin kapsadığı bölgede yirmialtı kilise hakkında bilgi verir.⁽³⁰⁾ Onyedinci yüzyılın sonlarına doğru Eremya Çelebi Kömürçian'ın açıklamalarına göre, şehirde yirmibeş Rum Ortodoks kilisesi tespit edilir.⁽³¹⁾

Onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında Balatlı S. Hovannesyan'ın listesinde, surlar dahilinde bulunan yirmibeş kilise yer alır.⁽³²⁾ Bu yüzyılın sonlarında İnciciyan, İstanbul'daki Rum Ortodoks kiliselerinin sayısının daha önce yirmibeş olduğunu ve mevcut yirmi kilisenin bulunduğunu açıklamıştır.⁽³³⁾ Yirminci yüzyılın ilk yarısında A. M. Schneider'in hazırladığı, "1453'den sonra Rum Kiliseleri'nin Listesi", toplam altmışaltı kiliseyi kapsamaktadır.⁽³⁴⁾ Kiliseler, Tryphon Listesi'ndeki sıralamaya uyularak, aynı numara ve adlarla verilmiş, bu liste dışındaki diğer ondokuz kilise, öncekileri izleyen sıra numaraları ile yer almıştır.

Bizans'tan Günümüze

Osmanlı'da, Tanzimat ve Islahat fermanları dönemine kadar uygulanan, Hristiyanların yeni kilise inşa etmelerine ilişkin yasak, günümüze kadar gelen Rum Ortodoks kiliselerinin Bizans dönemindeki yerlerini koruyabilmelerini sağlamıştır. Sürekli onarımlar sonucu yenilenen Rum kiliseleri, konum olarak Bizans kiliselerinin devamı olma özelliğini korumuştur.⁽³⁵⁾

İstanbul'un fethinden sonra, yıkılan kiliselerin elden çıkmaması ve malzemesinin taşınmaması için, yapıların kısa zamanda onarılmasına çaba gösterilmiş; bu uygulama, Rum Ortodoks kiliselerinin Bizans döneminden kalan kiliseler ile aynı konumda devamlılığını sağlamıştır. Rum toplumunun, Bizans dönemindeki gibi ayazma yanında veya üstünde kilise inşa etmesi geleneği de kiliselerin devamlılığının bir başka nedeni olmuştur. Bu sürecin sonunda, Bizans'ın oluşturduğu mirasa dayanan kökeni ve Osmanlı'nın kendi kuralları çerçevesinde yaşattığı varlığıyla günümüze gelen Rum Ortodoks kiliseleri, özgün bir mimari oluşturmuştur.⁽³⁶⁾

Günümüzde İstanbul'da ibadete açık durumda 96 Rum Ortodoks kilisesi bulunmaktadır. Yönetim biçimleri ve kullanım amaçları bakımından farklı özellikteki bu kiliselerden 10'u manastır, 12'si mezarlık, 2'si kurum kilisesi; 2 kilise özel, 7 kilise ise yabancı temsilcilik statüsündedir.

Yönetim bakımından İstanbul'daki doksanaltı kiliseden 87'si Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne, 3'ü Kudüs Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne, 1'i Sina Başpiskoposluğu'na bağlı; 3 kilise Türk Ortodoks Başpiskoposluğu yönetiminde, iki kilise özeldir. Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı 87 kilise, metropolitlerin sorumluluğundaki yönetim alanları içinde yer alır. Buna göre; şehirde bulunan 50 kilise ve 1 manastır kilisesi ile Adalar'daki 9 manastır kilisesinin yönetimi doğrudan Patrikhane'ye aittir. Kadıköy Metropolitliği

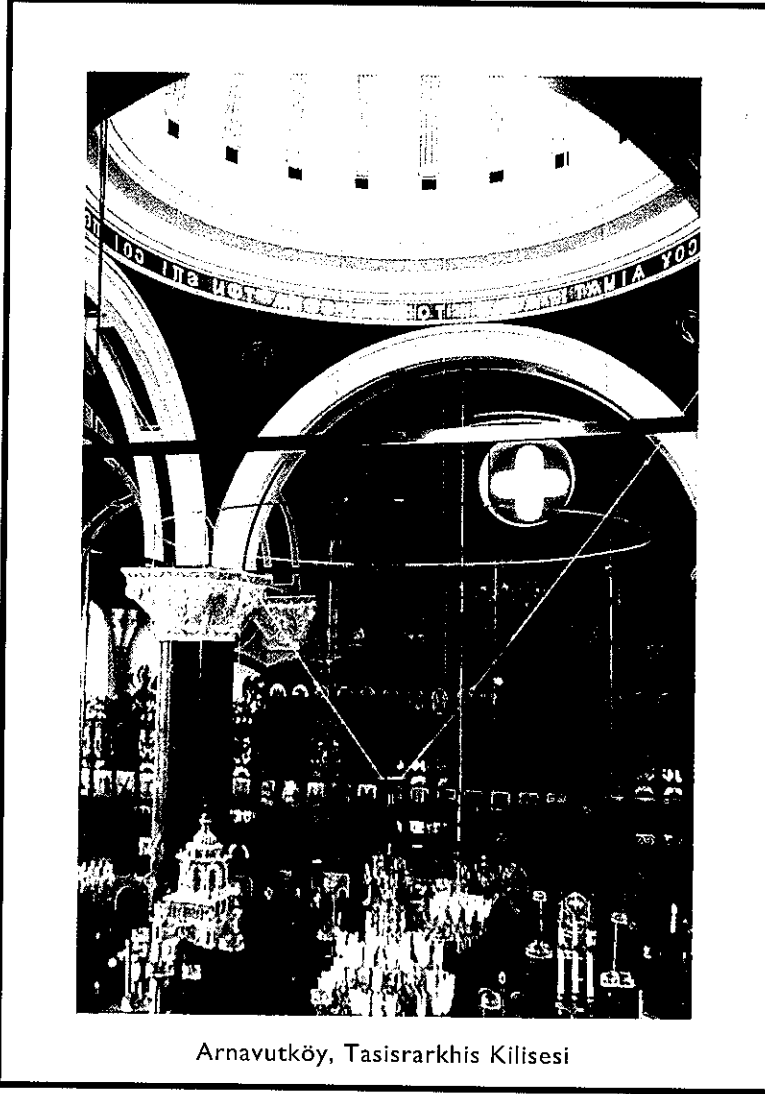
yönetiminde 12 kilise, Terkos Metropolitliği yönetiminde 8 kilise, Adalar Metropolitliği yönetiminde de 7 kilise bulunmaktadır.⁽³⁷⁾

Zafer Karaca
Sanat Tarihçisi

**İstanbul'daki
Rum Ortodoks
kiliselerinin
mimarisi,
Tanzimat
ve Islahat
fermanları
ile yaşanan
değişim
süreci
sonrasında,
yaklaşık
dört yüz
yıllık
karakteristiği
kaybetmiştir.**

Notlar

- 1- Karaca, Zafer İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995: 321.
- 2- Karaca, Zafer "İstanbul'da Tanzimat Öncesi Osmanlı Dönemi Rum Ortodoks Kiliseleri" (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2000: 522.
- 3- Turan, Şerafettin "Osmanlı Teşkilatında Hassa Mimarları." Tarih Araştırmaları Dergisi, I (1963): 171.
- 4- Düzdağ, Ertuğrul M. Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, İstanbul, 1972: 105.
- 5- Bozkurt, Gülnihal Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasal Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914), Ankara, 1989: 22.
- 6- Düzdağ 1972: 106.
- 7- A. Refik Onuncu Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı (1495-1591), İstanbul, 1988: 51.
- 8- Ercan, Yavuz "Osmanlı İmparatorluğunda Gayrimüslimlerin Giyim, Mesken ve Davranış Hukuku." A. Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, I (1990): 124.
- 9- Müller-Wiener, Wolfgang Bildlexikon zur Topographie Istanbul, Würzburg, 1977: 139.
- 10- A. Refik Onikinci Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı (1689-1785), İstanbul, 1988: 115, 118.
- 11- Karaca 2000: 526.
- 12- Uzunçarşılı, İsmail H. Osmanlı Tarihi III/II, Ankara 1988: 434.
- 13- Ercan 1990: 124.
- 14- Erim, Nihat Devletlerarası Hukuku ve Siyasal Tarih Metinleri I, Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları, Ankara, 1953: 156.
- 15- Yorga Efendi Osmanlı Tarihi V (1774-1912), (Çev. B. Sıtkı Baykal), Ankara, 1948: 263.
- 16- Karaca 1995: 316.
- 17- Bozkurt 1989: 41, 56.
- 18- Karaca 2000: 3.
- 19- Kitabelerin Yunanca metinlerinin Türkçeye çevirisi Prof. Dr. İoanna Kuçuradi tarafından yapılmıştır.
- 20- Karaca 1995: 187.
- 21- Karaca 1995: 317-318.

Arnavutköy, Tasısarkhis Kilisesi

22- Gyllius, Petrus De Topographia Constantinopoleos, Lyon, 1561.

23- Dernschwam, Hans İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü, (Çev. Yaşar Önen), Ankara, 1987.

24- Gerlach, Stephan Stephan Gerlachs dess Aelteren Tage-Buch, (Ed. Samuel Gerlach), Frankfurt, 1674.

25- Kerameus, Papadopoulos A. "Naoi tes Konstantinoipoleos kata to 1583 kai 1604." Konstantinoipolei Ellenikos Filologikos Sillogos, XXVIII (1904): 129.

26- "Tryphon Listesi" ilk olarak 1888 yılında Petrograd kentinde, Ortodoks Palaistine Synagoge adlı derginin 17. sayısında (sayfa 84-95) yayımlanmıştır (Kerameus 1904: 119).

27- "Paterakis Listesi"ni içeren elyazması, Kahire'de İskenderiye Ortodoks Patrikhanesi'nin kütüphanesinde bulunmaktadır (Kerameus 1904: 120).

28- Petrides, S. "Eglises Grecques de Constantinople en 1652." Echos d'Orient, IV (1901): 42-50.

29- "Smith Listesi", Thomas Smith'in 1678 yılında Londra'da basılan, De Graecae ecclesiae hodierno statu epistola adlı eserinde yayınlanmıştır. Eserin ikinci baskısı 1698 yılında yapılmıştır (Kerameus 1904: 119).

30- Du Cange, Fresne Constantinopolis Christiana seu descriptio urbis Constantinopolitano, Venedig, 1729.

31- Kömürçüyan, Eremya Ç. İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul. (Çev. Hrand D. Andreasyan) İstanbul, 1988.

32- Hovannesian, Sarkis S. Payitaht İstanbul'un Tarihçesi, (Çev. E. Hançer) İstanbul, 1996.

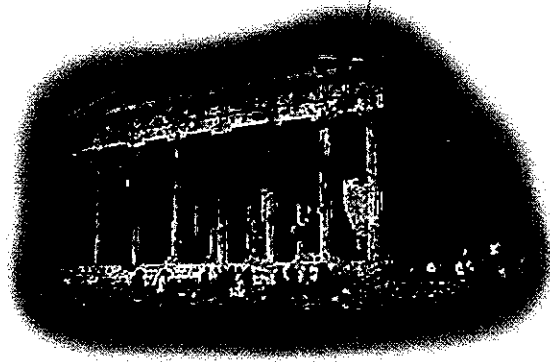
33- İnciciyan, P. G. XVIII. Asırda İstanbul. (Çev. Hrand D. Andreasyan) İstanbul, 1956

34- Schneider, Alfons M. Byzanz, Amsterdam, 1967: 38-49.

35- Karaca 1995: 37.

36- Karaca 2000: 526.

37- Günümüzde İstanbul'da bulunan Rum Ortodoks kiliselerinin tespiti ve tasnifi, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi kayıtlarından, Papaz Meletios Sakkulidis'in katkılarıyla yapılmıştır.

ATİNA

deyince akla ilk gelen

Stelyo Berberakis

Atina deyince yabancıların aklına ilk gelen şey, kuşkusuz Antik Yunan tarihi. Dünyanın 7 harikasından biri olan Akropolis (Parthenon) Tapınağı, demokrasinin temelleri, ünlü Atina-Isparta savaşları vs.. vs.. akla ilk gelenlerden. Bu nedenledir ki, yaz kış demeden Akropolis, gün boyunca dünyanın her bir köşesinden gelen turistlerle dolup taşıyor.

Türkiye'de "Atina" deyince işler değişiyor. Kriz zamanlarında akla ilk gelen "savaş" olurken; ilişkiler düzeldiğinde bu kavramın yerini "uzo, sirtaki ve rebetika" havaları alıyor..

Ancak İstanbullu Rumların bir zamanlar "Atina" deyince akıllarına ilk gelen şey "sığınak" oluyordu... Çünkü Türkiye'de 6-7 Eylül 1955'te yaşanan vurdulu-kırdılı olaylar, ardından gelen 1964 kararnamesiyle İstanbul'u ellerinde tek bir bavulla terketmek zorunda kalan varlıklı aileler, 1974 Kıbrıs savaşından sonra psikolojik nedenlerle İstanbul'dan Atina'ya göç etmek zorunda kalanlar, Atina'yı kendilerine hep bir sığınak olarak görmüşlerdi. Gelgelelim, İstanbullu Rumlar, Atina'ya

geldiklerinde de toplumsal zorluklar çekmiyor değillerdi. Kültür, gelenek, alışkanlık farklılıkları, insani ilişkileri, aile terbiyesindeki görüş ayrılıkları nedeniyle Rumların, aynı dini ve dili paylaşmalarına karşın Yunanlılar arasında yine bir "azınlık" oluşturmaya neden oluyordu.

İkinci ve hatta üçüncü kuşak İstanbul Rumları, artık tamamen Atinalaşmış durumdalar. Kulak dolgunluğuyla öğrendikleri Türkçe, babaocağı İstanbul'a "turist" olarak gittiklerinde konuşacak -anlaşacak kadar bile yeterli değil artık.

Bu hazin manzara karşısında -bir İngiliz'in tabiriyle- Rumlar, sanki "mohikanların son fertleri gibiler.."

Atina, eski fotoğraflarına bakılacak olursa 1930'lu yıllarına kadar klasik Yunan mimarisi binalarıyla, tramvayları, asmalı bahçeleri ve geleneksel kahvehaneleriyle Avrupa başkentlerini aratmayacak bir şehir konumundaymış. 1967-74 yılları arasındaki askeri yönetim döneminde, şehrin güya modernleştirilmesi amacıyla inşaat izinleri çıkartılmış ve Atina, bugünkü çirkin şehircili-

ğin en güzel örneğini oluşturmuş. Atina'nın en yüksek tepesi Lycabettus'tan aşağıya doğru bakıldığında şehrin hiç bir büyük caddesi görülemiyor. Birbirine benzeyen basamak katlı binalar o denli yan yana inşaa edilmiş ki ana caddeleri, irili-ufaklı sokakları kuşbakışı bile görmek mümkün değil.

Buna karşın Atina, gerek yabancıları, gerek İstanbul Rum'u gerekse şehri ziyaret eden Türk'ü ve Atinalı'yla görülmeyen sihirli bir perdeyle örtülü. Yeter ki "bir bilenle" birlikte bu sihir perdesi aralansın. Her keseye göre, bar-resaturant, buzukinin nağmeleri, isteyene rebetika, isteyene oryantal ya da Avrupa'nın ya da ABD'nin hitlerini dinlemek, striptease kulüpleri gibi geniş bir yelpaze arasında seçim yapma hakkı var.

Şehrin yoğun trafiğini atlatmak amacıyla vızır vızır geçen irili-ufaklı motosikletler, gıcır-gıcır otolar, hafta sonu tatilinde boşalan aynı yollar, Atina'nın çirkinliklerini ve aynı anda güzelliklerini oluşturuyor.

Ancak şurası gerçek ki, Türk olsun Rum olsun, Yunanistan'ın başkenti 4 milyonluk Atina, Avrupa başkentleri arasında Türk insanına hem coğrafi hem de kültürel açıdan en yakın ve en yaşanabilir olanı. Atina'ya ilk ayak basıldığında "temizlik" ve insanların aceleci olduğu kadar temiz giyimli ve kavga edercesine konuşkan olmaları dikkatleri çekiyor. Bunlara alışmak da pek fazla vakit almıyor zaten..

Atina'nın "küçük İstanbul"u

İstanbul'dan Atina'ya göç eden Rumların en yoğun yerleşim merkezlerinden biri de sahil semti Paleon Faliron. Paleon Faliron'un uzun bir sahil olması, karşıdan gözüken Aegina adasından, özellikle gece vakti gözüken ışıkların boğazı andırması, Türk usulü kebabçıların, börekçi, işkembeci ve karadeniz pidecileriyle, İstanbul usulü tatlıcılarının mekanı olması nedeniyle Paleon Faliron, İstanbul Rumları'nın en vazgeçilmez

semtlerinden birine dönüşmüş.

Semt nüfusunun yüzde 60'ını oluşturan Rumların, aynı İstanbul'daki alışkanlıkları gibi, birbirlerinden kız alıp vermeler, aralarında Türkçe konuşmalar, tavla, iskambil, çay ve kahve sohbetleri, çanak antenler kanalıyla Türk TV'lerinden Türkiye'deki siyasi gelişmeleri izlemeler, futbol maçı hastalıkları aynen korunuyor Paleon Faliron'da.

İstanbul Rumları, Atina'ya ilk geldiklerinde iş arama, iş bulma, ev kiralama gibi geçim unsurlarını, kendilerinden bir önce gelen Rumlara danışarak halletmeye çalışırlar. Bu, neredeyse bir gelenek haline gelmiş. Yani İstanbul Rumları, yine aynı İstanbul'da olduğu gibi en çok birbirlerine güvenmeyi sürdürüyorlar.

Türk-Yunan ilişkilerinin en zor dönemlerinde, bilinen nedenlerle İstanbul'u ziyaret etmekten kaçındıkları için sıra çeken Rumların sayısı az değildi. Ancak son yıllarda düzelmeye yüz tutan ilişkiler nedeniyle gidip-gelmeler de çoğaldı. Aynı şekilde Rum arkadaşlarını görmek için Atina'ya gelen Türklerin sayısında da büyük bir artış var. Birbirlerini uzun yıllar görmeyen Türk ve Rum kadınlar evlere kapanıp sabahlara kadar hasret giderirken; Türk ve Rum erkekler de rakı/uzo içip eski günleri anlata anlata bitiremiyorlar.

Kısacası, Paleon Faliron semti, neredeyse Atina'nın "küçük İstanbul"u olarak anılıyor. Bu nedenlerdendir ki, Atina'da görevli Türk diplomatlar Paleon Faliron semtinde ev kiralamayı tercih ederler. Çünkü en azından dil ve ahablık konusunda kendilerini eylerinde gibi hissederek. Ne gariptir ki, TC Atina-Pire Başkonsolosluğu'nun, çoğunun hala TC vatandaşlığını koruduğu Rumların yoğun yerleşim merkezi olan Atina'nın güneyindeki Paleon Faliron yerine, hemen hiçbir TC vatandaşının yaşamadığı Atina'nın en kuzey semti Paleon Psihikon semtinde bulunmasına hala ve bir türlü anlam verilemiyor.

Stelyo Berberakis
Gazeteci

Yeni bir hayat...

İster evinin tüm odalarını
yepyeni Studio Collection
konseptiyle donat,
ister beğendiğin tek bir ürünü al.

studio
COLLECTION
GELECEĞİN ÇİZGİSİ

Lifestyle Koltuk Takımı, Pierre Lila

Viva Vitrin, Portakal

Rainbow Yatak Odası (4 kapılı), Wenge Vanilya

Flash Vitrin Takımı (Masa-Sandalye), Mavi

Ücretsiz Tüketici Hattı
0800 361 5558

www.istikbal.com.tr

